

A BIHARI MÚZEUM ÉVKÖNYVE

XXIX.

BIHARI MÚZEUM
BERETTYÓÚJFALU

2024

A BIHARI MÚZEUM ÉVKÖNYVE XXIX.

A BIHARI MÚZEUM
ÉVKÖNYVE

XXIX.

BIHARI MÚZEUM
BERETTYÓÚJFALU

BERETTYÓÚJFALU, 2024

A kötetet szerkesztette

Török Péter

A kötetet lektorálta

Török Péter

Korrektúra

Kiss Tamás

Fordítás

Bálint Nóra

Technikai szerkesztés

Szűcs Endre

Felelős kiadó

Berettyó Kulturális Központ

Felelős vezető

Kállai Irén

A kötet megjelenését támogatta

Az NKA Múzeumok Kollégiuma
209188/00059. azonosítószerű pályázata

Nemzeti
Kulturális
Alap

HU ISSN 0133-7653

Nyomdai munkálatok: Kapitális Kft., Debrecen
Felelős vezető: ifj. Kapusi József ügyvezető

TARTALOM

CONTENTS

TÖRTÉNELEM

Szőke Richárd Rajmond

7

Katona, szerkesztő, képviselőjelölt

Adalékok piskárkosi dr. Szilágyi Lajos élettörténetéhez

Soldier, editor, candidate

Addendum to the life story of Dr. Lajos Szilágyi of Piskárkos

TÖRTÉNELEM – MUZEOLÓGIA

Mezei Milán – Szőke Richárd Rajmond

37

Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából

**Az ötlettől a megvalósulásig – a Bihari Múzeum időszaki kiállításának
forgatókönyve**

Twists of Fate: Biographies from the History of Berettyóújfalu

From idea to reality – scenario of the temporary exhibition of Bihari
Museum

MUZEOLÓGIA

Török Péter

75

A jól kihasznált lehetőség

A Bihari Múzeum és a Magyar Géniusz program

A well-used opportunity

Bihari Museum and the Hungarian Genius Program

Török Péter

93

Mélységek és magasságok

**Néhány gondolat a Bihari Múzeum 2023. évi lehetőségeiről és
munkájáról**

Heights and depths – A few thoughts on the possibilities and
performance of the Bihari Museum in 2023

Szőke Richárd Rajmond

Katona, szerkesztő, képviselőjelölt

Adalékok piskárkosi dr. Szilágyi Lajos élettörténetéhez

A piskárkosi Szilágyi család több tagját is számon tartja a történelemtudomány, elvitatathatlan érdemeket szereztek az oktatás, a teológia és a politika területein.¹ A nemesi família jelenlétével alakította Bihar vármegye közéletét évtizedeken át, így nem meglepő, hogy egyes személyek élettörténetének részleges vagy teljes körű feldolgozása már megtörtént. Szilágyi Lajos egyike az országos ismertséget szerző leszármazottaknak, ám mindezidáig nem született a teljes életutat feldolgozó írás, valamint a helyi emlékezet sem őrizte meg emlékét annak ellenére, hogy a két világháború között a berettyóújfalui politika egyik meghatározó alakjaként ismerhették. Jelen publikáció sem vállalkozhat erre a hatalmas feladatra, ezúttal a politikus tevékenységének három aspektusa képezte a vizsgálat tárgyát, hogy egy majdani átfogó jellegű biográfia alapjául szolgálhasson.

E munkában azon életszakaszok kerülnek a középpontba, melyek egyrészt Szilágyi korai működéséhez köthetők, másrészt melyek megalapozták szakmai hírnevét. Esetében elmondható, hogy nem csupán egy területen sikerült helyt állnia, élete első periódusában a honvédség kötelékében ismerték el tevékenységét, majd hírlapíró vállalkozásba kezdett, mely sikerességének köszönhetően szélesebb közönség is megismerhette a nevét. Ezzel közel egyidőben politikusi szerepkörben tűnt fel, és a helyi társadalom támogatását tudhatta maga mögött, ezt bizonyítja, hogy többször is elnyerte kerülete parlamenti mandátumát. A források megszólaltatásánál elsődleges szempontot jelentett a tematikus feltárás igénye, ugyanakkor bizonyos mozgásterek, világnézeti megnyilvánulások és más hatások vizsgálatára a dolgozat nem tér ki.

¹ Ld. Szabó 1985.; Fazekas 2017.

A családi kör

Piskárkosi és királydaróczi Szilágyi Lajos 1882. június 19-én született a közigazgatásilag Berettyóújfaluhoz tartozó Kettőspusztá néven ismert családi birtokon, református vallásban megkeresztelve, Szilágyi Jenő vértesi származású földbirtokos és a szintén nemesi elődökkel rendelkező Fényes Ilona gyermekeként.² Lajos a család negyedik gyermekeként, ám az első fiúként, látta meg a napvilágot. A házaspárnak összesen 14 gyermeke született, akik közül nem mindenki érthette meg a felnőttkort.³

Nagy Iván genealógiai munkája szerint a piskárkosi Szilágyi család Szatmár megyéből eredeztethető, előnevük Piskárkos településre utal.⁴ Ezt erősíti meg Reiszig Ede 1901-ben megjelent Bihar vármegyei nemesi famíliákat felsoroló írása, melyből az is kiderül, hogy Baltazár nevű felmenőjük 1652-ben nyerte el a nemesi címet II. Ferdinánd királytól, és a család 1775-ben Szatmárban, 1786-ban pedig Biharban hirdette ki nemességét.⁵ A család egyik legismertebb tagja az 1719 és 1785 között élt piskárkosi Szilágyi Sámuel volt, aki Debrecenben filozófia, görög irodalom és hittan tanításával szerzett hírnevet, majd református lelkészként, később a tiszántúli egyházkerület püspökeként a hitéletben is meghatározó szerephez jutott.⁶ Szintén Sámuel nevet viselő fia 1753-ban látta meg a napvilágot, személyében később Bihar vármegye táblabíráját ismerhették.

² Születési anyakönyvi kivonata nem tartalmazza a születés dátumát, csak a megkeresztelés idejét. MNL HBVL IV.465.h 3. k. 117. bejegyz. Halotti anyakönyvi kivonatában és honvédségi személyes anyagában 1882. június 19-i időpont szerepel a születés idejeként. BFL XV.20.1. A854. tek. 1621. bejegyz.; HM HIM HL HM 4. osztály, 1930/Piskárosi Szilágyi Lajos. Dr. Szilágyi Lajos nyilatkozata. Budapest, 1924. augusztus 6..

³ Szilágyi Jenő és Fényes Ilona házasságából született további gyermekek születéséhez ld. MNL HBVL IV.465.h 2. k. 108. bejegyz. (Pálma); MNL HBVL IV.465.h 2. k. 9. bejegyz. (Erzsébet); MNL HBVL IV.465.h 2. k. 159. bejegyz. (Karolina); MNL HBVL IV. 465.h 3. k. 48. bejegyz. (Jenő); MNL HBVL IV.465.h 3. k. 191. bejegyz. (Gabriella); MNL HBVL IV.465.h 3. k. 153. bejegyz. (Georgina); MNL HBVL IV.465.h 3. k. 32. bejegyz. (Ernő); MNL HBVL IV.465.h 3. k. 190. bejegyz. (Zoltán); MNL HBVL IV.465.h 3. k. 91–92. bejegyz. (Erzsébet és Ilka, ikrek); MNL HBVL IV.465.h 3. k. 44. bejegyz. (Olívia); MNL HBVL XXXIII. 1.a. 191. k. 45. bejegyz. (Izabella); MNL HBVL IV. MNL HBVL XXXIII.1.a. 156. k. 92. bejegyz. (Malvin)

⁴ Nagy 1863. 710.

⁵ Reiszig 1901. 646–647. Vö. Illésy-féle gyűjtemény.

⁶ Nagy 1863. 710.

Feleségétől, Halmágyi Zsófiától hat közös gyermekük született, köztük a dolgozat főhősének dédapja, piskárkosi Szilágyi Lajos, aki kezdetben Bihar vármegyei szolgabíróként, majd táblabíróként tevékenykedett.⁷ 1806-ban házasságot kötött Sombory Zsuzsannával,⁸ fiuk, Lajos pedig dengelegi, érendrédi és csokalyi Fényes Lajos leányát, Karolinát vette nőül,⁹ aki négy gyermeküknek adott életet: Vilmának, Gyulának, Izabellának és a későbbi földbirtokosnak, Jenőnek.¹⁰

A Fényes család 1633-ban szerzett címeres nemeslevelet I. Rákóczi György erdélyi fejedelemtől dengelegi előnévvel, amelyet II. Ferdinánd erősített meg 1635-ben, ezután a csokalyi előnevet is használták.¹¹ A nemességet elsőként Szabolcs vármegyében hirdették ki, majd a család egyik ága áttelepedett Biharba.¹² A tanulmány tárgyát képező Szilágyi Lajos szépapja Fényes György, szépanyja Balku Zsuzsanna volt. Az 1797 és 1859 között élt János nevű gyermekük kállói Csiszár Annával házasodott össze,¹³ akitől 1826-ban született meg a később festésszel is foglalkozó Fényes László. A müncheni képzőművészeti akadémiát is megjárta¹⁴ családtag 1853-ban vette feleségül bodosi Jósza Dániel Kraszna vármegyei főorvos Olívia nevű leányát,¹⁵ első gyermekük, Ilona 1856-ban született Hajdúhadházon.¹⁶

Elmondható, hogy a Szilágyiak és a Fényesek több ponton is kapcsolódtak egymáshoz: a Lajos nevet viselő apai nagyapja 1837-ben vette el Fényes Karolinát Berettyóújfaluban, aki a Fényes család egy másik ágának leszármazottja.¹⁷ Szilágyi Lajos szülei, Szilágyi Jenő és Fényes Ilona, pedig 1877-ben kötöttek házasságot Hajdúhadházon.¹⁸

⁷ MNL PVL XV.81. 64. tétel. Vö. Nagy 1863. 710.

⁸ Fazekas 2017. 8–9.

⁹ MNL HBVL IV.465.h. 4. k. 28. bejegyz.

¹⁰ Nagy 1863. 710.

¹¹ Illésy-féle gyűjtemény.

¹² Reiszig 1901. 628.

¹³ MNL PVL XV.81. 64. tétel.

¹⁴ Somogyi 1912. 179.

¹⁵ Nagy 1859. 356. Ld. még MNL HBVL IV. 946.e 7. k. 17. bejegyz.

¹⁶ MNL HBVL IV. 946.e 2. k. 55. bejegyz.

¹⁷ MNL HBVL IV.465.h 4. k. 28. bejegyz.

¹⁸ MNL HBVL IV.946.e 8. k. 71. bejegyz.

Kiemelendő, hogy a vizsgált család esetében eltérő írásmódok is fellelhetők az előnévvel kapcsolatban. A piskárkosi mellett a piskárosi változat is elterjedt a Szilágyiak ezen ágának esetében, mely feltehetően tévesen használt forma, míg a második, királydaróczi előnevet kevés esetben alkalmazták. A következőkben piskárkosi Szilágyi Lajosként említjük a berettyóújfalui származású politikust.

A katona

A Berettyóújfaluban töltött gyermekévek után a Debreceni Református Kollégium diákja lett, ahol a gimnázium alsó öt osztályát végezte el. A cívisvárosi időszak után, 1896-tól a Bihar vármegyei Butler-féle alapítvány¹⁹ támogatása által a budapesti Magyar Királyi Honvéd Ludovika Akadémia tisztképző tanfolyamán folytathatta tanulmányait az ifjú Szilágyi.²⁰ 1900. augusztus 18-án, a képzés végén hadapród-tiszthelyettesként avatták fel a szabadkai 6. honvéd gyalogezred zombori zászlóaljának kötelékében,²¹ ezt követően indult el a katonai előmenetele. 1901-ben hadnaggyá nevezték ki,²² 1904-ben pedig elvégezte a honvéd felsőbb tiszti tanfolyamot.²³ Mindemelett a zombori állami főgimnázium magántanulójaként 1905-ben érettségi vizsgát tett,²⁴ a honvédségnél pedig 1906-ban már főhadnagyként szolgált,²⁵ majd 1907-ben Zomborról áthelyezték a szintén vajdasági, verseci 7. honvéd gyalogezredhez.²⁶

¹⁹ Az 1836. évi XL. törvénycikk rendelkezett a bárdányi gróf Buttler János által létrehozott alapítvány működéséről, melynek célja volt, hogy a Ludovika Akadémia leendő diákjainak tanítását anyagilag támogassák. Az intézkedés szerint Bihar vármegyéből két növendék költsége volt finanszírozható a létrehozott alpból. Ld. Dr. Szilágyi Lajos életrajza. Sárrét, 12. (1916) 30. 1916. júl. 23. 2.

²⁰ Haeffler 1940. 506.; Dr. Szilágyi Lajos életrajza. Sárrét, 12. (1916) 30. 1916. júl. 23. 2.

²¹ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes ügyek, 27. (1900) 39. 1900. aug. 17. 178.

²² Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes ügyek, 28. (1901) 51. 1901. okt. 30. 247.

²³ György 1930. 292.

²⁴ Iskolai Értesítő 1905. Vö. Dr. Szilágyi Lajos életrajza. Sárrét, 12. (1916) 30. 1916. júl. 23. 3.

²⁵ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes ügyek, 33. (1906) 41. 1906. okt. 30. 299.

²⁶ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes ügyek, 34. (1907) 14. 1907. ápr. 26. 101.

Míndeközben rendkívvüli hallgatóként beiratkozott a budapesti tudományegyetem jog- és államtudományi karára, ahol sikeresen tette le a jogi alapvizsgákat, végül 1909-ben a kolozsvári Ferenc József Tudományegyetemen avatták az államtudományok doktorává. Saját bevállása szerint ő volt „*az első tényleges tiszt, aki katonai szolgálatainak megszakítás nélküli, zavartalan végzése mellett a doktorátust elérte.*”²⁷ Ugyanebben az esztendőben a nagyváradi 4. honvéd gyalogezredhez került,²⁸ majd folytatta képesítését, biztosítva további előmenetelét. 1910-ben végzte el a budapesti honvédkerületi tiszti iskolát, ahol vezérkari minősítést nyert el, így 1911-ben vezérkari szolgálatra osztották be. Önletrajzában megfogalmazták szerint ő volt az „*első vezérkari tiszt, akét a bécsi hadiiskola elvégzése nélkül a honvédkerületi tisztiiskola kiváló eredménnyel történt elvégzése alapján*” helyeztek a vezérkarhoz.²⁹ Ezen állítások igazolására a kutatás nem terjedt ki, mindazonáltal katonai teljesítményének elismerését jelzi, hogy 1913-ban századosi rangra emelték.³⁰

Egyes források alapján, hogy elindíthassa sajtóvállalkozását, saját kérvényére nyugállományba helyezték 1914 áprilisában.³¹ A Honvédségi Közlöny hivatalos tájékoztatása alapján viszont rokkantnak, valamint népfelkelési fegyveres szolgálatra alkalmatlannak minősítették.³² A „Nagy Háború” kitörésekor azonban ismét katonai szolgálatra jelentkezett és 1914 októberében, mint nyugállományú vezérkari százados visszatért a budapesti honvédkerületi parancsnoksághoz.³³ 1916-ban szolgálatai elismeréséül a király a hadidíszítményes 3. osztályú katonai érdemkeresztet,³⁴ Ferenc Szalvátor főherceg pedig a Vöröskereszt 2. osztályú

²⁷ György 1930. 292.

²⁸ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes ügyek, 36. (1909) 3. 1909. jan. 28. 29.

²⁹ György 1930. 292.

³⁰ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes ügyek, 40. (1913) 59. 1913. nov. 4. 556.

³¹ György 1930. 292.

³² Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes ügyek, 41. (1914) 17. 1914. ápr. 25. 179.

³³ HM HIM HL HM 4. osztály, 1930/Piskárosi Szilágyi Lajos. 1918/58414. Szolgálati és nyugilletményi kimutatás.

³⁴ Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára. Személyes ügyek, 43. (1916) 6. 1916. jan. 22. 64.

díszjelvényét adományozta a berettyóújfalui származású tisztnek.³⁵ Időközben megnyilvánuló politikai ambíciói szintén nem fértek össze a honvédelmi pozícióival, így 1916. április 1-től újból nyugállományba helyezését kérelmezte.³⁶ A románok erdélyi betörésekor sikertelenül kérte frontra vezénylését,³⁷ végül 1917. szeptember 17-én reaktiváltatta magát, és ezúttal a délnyugati harcszíntéren, az Isonzo-fronton teljesített tényleges katonai szolgálatot, ám a fellelhető források szűkszavúan az „*egyik tábori zászlóalj*” parancsnokaként említik Szilágyi Lajost.³⁸ Egy későbbi megszólalásában úgy nyilatkozott, hogy „*az első népfelkelő ezredhez, mint zászlóaljparancsnok*” osztották be a világháború ezen szakaszában.³⁹ Kritikusai rendszerint felrötták, hogy csupán „látogatóba” ment ki a frontra, Az Ember című periodika egyik cikke pedig azt állította, hogy egy hadtápszászlóaljhoz került, ahol nyugodt körülmények között szolgált néhány hónapig.⁴⁰ Mindenesetre az bizonyos, hogy hazatérte után, 1918 januárjával bezárólag befejeződött katonai pályafutása, végleg nyugállományba vonult.⁴¹

A hagyományos honvédségi karrier mellett a katonai irodalom is fontos szerepet töltött be piskárkosi Szilágyi Lajos életében. Első írásáról a kutatás jelenleg nem rendelkezik pontos információkkal, csupán bibliográfiai adatok állnak rendelkezésre, melyek szerint 1906-ban „Az optikai távjelzés elsajátítása” címmel jelent meg egy katonai zsebkönyve.⁴² Továbbá az ő nevéhez kötődik a magyar haditechnika-történet egyik érdekes epizódja is, ugyanis a 23. honvédegyalghadosztály 1907. és 1908. évi fegyvergyakorlatán rendkívüli módon egy kerékpáros osztag kiképzése is zajlott Szilágyi parancsnoksága alatt. Az eset különlegességét nem maga a kerékpárhasználat adta, hiszen az Osztrák–Magyar Monarchia

³⁵ Budapesti Hírlap, 36. (1916) 20. 1916. jan. 20. 13.

³⁶ HM HIM HL HM 4. osztály, 1930/Piskárosi Szilágyi Lajos. 1918/58414. Szolgálati és nyugilletményi kimutatás.

³⁷ Nemzetgyűlési Napló 1920–1922. VIII. k. A Nemzetgyűlés 161. ülése, 1921. márc. 7. 454.

³⁸ Szilágyi Lajos képviselő – zászlóaljparancsnok. Budapesti Hírlap, 37. (1917) 233. 1917. szept. 19. 6. Ld még György 1930. 292., Haeffler 1940. 506.

³⁹ Nemzetgyűlési Napló 1920–1922. VIII. k. A Nemzetgyűlés 161. ülése, 1921. márc. 7. 454.

⁴⁰ Szilágyi Lajos. Az Ember, 1. (1918) 10. 1918. dec. 3. 9–11.

⁴¹ HM HIM HL HM 4. osztály, 1930/Piskárosi Szilágyi Lajos. 1918/58414. Szolgálati és nyugilletményi kimutatás.

⁴² Magyar könyvészet.

fegyveres erőinek történetében korábban is történt ilyenfajta gyakorlat,⁴³ sokkal inkább az, hogy a főhadnagy tapasztalatairól a Magyar Katonai Közlöny című folyóiratban adott számot, írását pedig saját fotódokumentációival is kiegészítette.⁴⁴ Ettől kezdve több cikke is napvilágot látott különböző kiadványokban, a magyar katonai irodalom megbecsült tagjává avanszált.

Szilágyi korai publicisztikai tevékenységének kivételes részét képezi az 1910-ben íródott „Ünnep a Ludovikában” című cikk, melynek apropóját a szerző és társai tiszté avatásának tíz esztendő jubileuma adta.⁴⁵ A Magyar Katonai Közlöny hasábjain megjelent részletgazdag beszámolóban főként udvarias, hálás gesztusok visszhangoztak, személyes vélemények helyett az évfolyam gondolatai kerültek tolmácsolásra. Egy évvel később, 1911-ben pedig ugyanezen folyóiratban ismét a kerékpáros századok kerültek látóterébe, mellyel kapcsolatban ezúttal is egy hadgyakorlat tapasztalatait osztotta meg.⁴⁶

Már a világháború ideje alatt megszületett az igény, hogy ismeretterjesztő szándékkal, szakszerű keretek között feldolgozzák a front eseményeit. A leghíresebb és egyben legmonumentálisabb, e célt szolgáló vállalkozás „A nagy háború írásban és képben” című kötetsorozat kiadása volt, amely 1915 áprilisától jelent meg Lándor Tivadar szerkesztésében.⁴⁷ A különböző hadszíntereket bemutató és elemző szöveggyűjtemények tartalomjegyzékeiben többször is szerepel Szilágyi Lajos neve, aki az „Északon és délen” című kötet első részébe négy, második részébe egy tanulmányt szentelt, egyedül és többedmagával egyaránt. Az első kiadványban olsói Gabányi János őrnaggyal együtt mutatták be az Osztrák–Magyar Monarchiával ellenséges birodalmak haderejét,⁴⁸ Cholnoky Jenő földrajz-tudóssal pedig közösen értekeztek a Balkánon zajló katonai akciókról,⁴⁹ önálló írásaiban a

⁴³ Az egyik első ismert, kerékpárosokra vonatkozó adat 1885-ből származik. Sőregi 2020. 70.

⁴⁴ Szilágyi 1908.

⁴⁵ Szilágyi 1910.

⁴⁶ Szilágyi 1911.

⁴⁷ A sorozat végül hét kötetben öltött testet, kiadása 1926-ig zajlott. Ld. Kreutzer 2001. 190–191.

⁴⁸ Gabányi – Szilágyi 1915.

⁴⁹ Cholnoky – Szilágyi 1915.

szerb betörésekre,⁵⁰ valamint a határvédelemre fókuszált.⁵¹ Az 1916-ban napvilágot látott folytatásban pedig „Második támadó hadjáratunk Szerbiában” címen összegezte az osztrák-magyar közös hadsereg eredményeit.⁵²

Az életút eddig bemutatott részleteiből látható, hogy Szilágyi Lajos érdeklődése egyre inkább kiterjedt a sajtó világára is, míg végül a honvédségnél betöltött szerepéről is lemondott átmenetileg, hogy saját sajtócéget indíthasson. A Külügy-Hadügy című hírlap életre hívása lehetővé tette, hogy nemcsak szerzőként, hanem szerkesztőként is a hazai katonai nyilvánosság egyik meghatározó alakja válhasson a bihari nagyközségből induló századosi rangig jutó tisztből.

A szerkesztő

1914-ben, a nyugállományba vonult Szilágyi Lajos és két társa, Simon Elemér⁵³ országgyűlési képviselő és Hagymássy Dénes⁵⁴ ügyvéd megalapította a Külügy-Hadügy Lapvállalat Részvénytársaságot az április 23-án tartott alakuló közgyűlésen.⁵⁵ A fővárosban bejegyzett cég a Külügy-Hadügy című katonai szaklap kiadását és az ezzel kapcsolatos üzleti teendőket bonyolította, a sajtótermék első száma április 26-án jelent meg Szilágyi szerkesztői felügyelete alatt.⁵⁶ Lapalapítási szándékukról akképpen nyilatkozott a visszavonult katonatiszt az első vezércikkben, hogy sohasem érdeklődtek annyira a külpolitikai események és az ezzel kapcsolatos hadügyi vonatkozások iránt, mint ekkor. Ezt az igényt kívánták kielégíteni, további célkitűzéseikről is vallottak az első lapszámban: „*A külföldi eseményekről, különösen pedig a nemzetek között felmerült érdekellentétekről tájékozo*

⁵⁰ Szilágyi 1915a.

⁵¹ Szilágyi 1915b.

⁵² Szilágyi 1916.

⁵³ Simon Elemér római katolikus családban született 1875-ben Sopronban, Budapesten szerzett jogtudományi doktorátust 1900-ban. 1910-ben a Nemzeti Munkapárt jelöltjeként választották meg képviselőnek a nagymartoni kerületben. Tóth 2002. 335–337.

⁵⁴ Hagymássy Dénes 1876-ban született Pakson nemesi család sarjaként. 1903-ban szerezte meg ügyvédi oklevelét Budapesten, majd megnyitotta önálló ügyvédi praxisát. Szentmiklóssy 1930. 644.

⁵⁵ BFL. VII.2.e. 3818. Jegyzőkönyv a Külügy-Hadügy Lapvállalat Részvénytársaság alakuló üléséről. Budapest, 1914. ápr. 23.

⁵⁶ Külügy-Hadügy, 1. (1914) 1. 1914. ápr. 26. 1.

*közleményeket hozunk; az aktuális kérdéseket vázlatokkal, katonaföldrajzi méltatásokkal világitjuk meg; a külügyekből, különösen pedig a mi nemzetközi helyzetünkből vezetjük le a hadügy megmérhetetlen nagy fontosságát és a saját hadseregünkről, annak tagjairól és intézményeiről helyes tájékozottsággal írunk.*⁵⁷

A Külügy-Hadügy szívesen számolt be sporteseményekről, technika- és hadtörténeti írások is helyet kaptak a kiadványban, de főképp diplomáciai, külpolitikai hírek, kommentárok jelentették legfőbb részét. Hiánypótló jellegét nemcsak a magyarázó cikkek kölcsönözték a lapnak, hanem a térkép- és fotómelléletek is újdonságként hathattak az olvasóközönségre. Számos cikk jelent meg a már említett Simon Elemér, továbbá báró Hazai Samu,⁵⁸ dr. Földes Artúr⁵⁹ és más neves közírók tollából. Tolcsvai Nagy Barna⁶⁰ „Katonai tanácsadó” című rovata gyakorlati tudnivalókkal látta el a kérdéseikkel a szerkesztőséghez forduló honvédeket, ezenkívül a császári és királyi hadsereg rendeleti közlönyének bizonyos részei is közlésre kerültek időnként. Békeidőbeli működését kevés ideig gyakorolhatta Szilágyi sajtóterméke, hiszen az 1914 júliusában kirobbant háború átformálta annak működését. Heti egyszeri megjelenésről átállt a kiadvány a kétnaponta történő megjelenésre, ezenkívül az oldalak megteltek a veszteséglajstromok leközlésével, a front aktuális, naprakész eseményeinek ismertetésével.⁶¹ Szilágyi miután a konfliktus kirobbanása után újból szolgálatra jelentkezett, „a sajtójogi felelősség miatt” nem tölthette be a szerkesztői posztot, helyét Simon

⁵⁷ Sohasem érdeklődtek. Külügy-Hadügy, 1. (1914) 1. 1914. ápr. 26. 1.

⁵⁸ Hazai Samu izraelita családban, Kohn Sámuel néven látta meg a napvilágot Rimaszombatban 1851-ben. A gimnázium és a kereskedelmi iskola elvégzése után, 1873-ban besorozták a Magyar Királyi Honvédségbe, ugyanebben az évben beírták a Ludovika Akadémia tisztképző tanfolyamára. 1876-ban hadnaggyá léptették elő, ekkor döntött a névmagyarosítás mellett. 1879 és 1881 között a bécsi hadiiskola hallgatója volt, ettől kezdve karrierje meredeken ívelt felfelé. A képviselőházba a losonci kerület képviselőjeként jutott be, 1910-től 1917-ig a honvédelmi tárcát irányította. Druzsán 2018. 6–8.

⁵⁹ Földes Artúr 1878-ban született Gratz-ban, eredetileg Flesichmann Arthur néven. Tanulmányait Budapesten végezte, utána ügyvédi gyakorlatot folytatott az I. világháború kitöréséig. A mozgósításkor bevonult és a háború végéig szolgálatot teljesített. Később íróként tevékenykedett, tárcákat, vígjátékokat szerzett, melyeket külföldön is elismeréssel fogadtak. Schöpflin 1929. 60–61.

⁶⁰ Tolcsvai Nagy Barna 1890-ben született földbirtokos, honvédelmi minisztériumi osztályfőnök és tanácsos. Kempelen 1932. 483–485.

⁶¹ Olvasóinkhoz. Külügy-Hadügy, 1. (1914) 21. 1914. szept. 6. 1.

Elemér vette át, ám szellemi vezérének továbbra is a berettyóújfalui honvédtisztet jelölte meg a lap.⁶² Jól mutatja a Külügy-Hadügy szerepét a hazai sajtópiacon, hogy más lapok is hivatkoztak állításaikra, igaz kénytelenek voltak visszaállni a heti egyszeri megjelenésre, a szerkesztői feladatokat pedig Horvátovich Ferenc látta el a későbbiekben.⁶³

Gazdasági oldalról közelítve a Külügy-Hadügy sikeres vállalkozásnak bizonyult, bevételeik hirdetésekből, hadügyminisztériumi donációból és minisztériumi előfizetésekből származtak,⁶⁴ 1915-ben a kiadvány hasábjain is jelezték, hogy a honvédség különböző hadosztályai számára hivatalból megrendelték a hírlapot.⁶⁵ Szilágyi a cégben betöltött szerepéről nem mondott le a lap működése során,⁶⁶ sőt, 1916-ban az ő lakására költözött a szerkesztőség,⁶⁷ ugyanezen esztendő októberében pedig immár főszerkesztőként tűnt fel a neve az impresszumban.⁶⁸ Miután a katonatisztet az Isonzo-fracsontra vezényelték 1917-ben, feladatát távollétében Polgár Géza segédszerkesztő látta el, míg Horvátovich továbbra is felelős szerkesztőként dolgozott a katonai szaklapnál.⁶⁹ Szilágyi politikai aktivitása a Külügy-Hadügy tartalmára is hatással volt, parlamenti beszédeinek, nézeti kifejtésének is helyt adott az újság. 1918-ban a vizsgált katonai sajtótermék volt az egyetlen, amely közölte a Magyar Nemzeti Tanács kiáltványainak katonákra vonatkozó részét,⁷⁰ valamint olyan, ekkor alakult szervezetek közleményei is megjelentek a hetilap hasábjain, mint a Magyar Tisztek és Továbbszolgáló Altisztek Országos Szövetsége és a Magyar Országos Véderő Egylet. A háború befejezését követően a szerkesztőség készen állt visszatérni az 1914-ben meghirdetett célokhoz, el is kezdték összegyűjteni az 1919. évre szóló előfizetéseket, azonban

⁶² Változás szerkesztőségünkben. Külügy-Hadügy, 1. (1914) 33. 1914. szept. 30. 1.

⁶³ Változás szerkesztőségünkben. Külügy-Hadügy, 2. (1915) 22. 1915. jún. 1. 10.

⁶⁴ Rákóczy 1987. 298.

⁶⁵ Külügy-Hadügy, 2. (1915) 25. 1915. jún. 22. 16.

⁶⁶ Ld. Nagy Magyar Compass 1917. 789.

⁶⁷ Külügy-Hadügy, 3. (1916) 41. 1916. okt. 8. 13. Vö. Országgyűlési képviselők lakáskönyve 1917. 30.

⁶⁸ Külügy-Hadügy, 3. (1916) 42. 1916. okt. 15. 1.

⁶⁹ Főszerkesztőnk katonai szolgálata. Külügy-Hadügy 4. (1917) 38. 1917. szept. 23. 2.

⁷⁰ Rákóczy 1987. 298.

a belpolitikai helyzet következtében a Tanácsköztársaság ideje alatt, 1919. április 6-án a Sajtódirektórium Szamuely Tibort bízta meg a lap felszámolásával.⁷¹

Szilágyi a későbbiekben nem tért vissza aktív szereplőként az országos sajtóhoz, fókusza inkább a politika felé orientálódott. Helyi szinten azonban nagy szerepe volt a berettyóújfalui hírlapkiadás történetében, elsőként a Sárrét című regionális lap impresszumában találkozhatunk nevével, mint főmunkatárs az 1917-től kezdődő két évfolyamban.⁷² Pontosabb feladatkörének meghatározását illetően néhány vezércikk jegyzésén túl kevés információ áll rendelkezésre, mindazonáltal Szilágyi pályafutásában meghatározóbb jellegűnek mondható a Bihari Újság című sajtótermék, melynek szintén alapítójaként tűnt fel a román megszállást követő stabilizálódó időszakban.

1920. május 9-én a Bihari Újság első számának megjelenése törte meg azt a közel másfél éves állapotot, míg a település nem rendelkezett sajtótermékkel.⁷³ Munkatársai között tudható a berettyóújfalui nyilvánosság számos prominens alakja, kezdetben Brózik Dezső iskolaigazgató, majd Nadányi Zoltán költő, levéltáros felelt a hírlapért. A kiadvány fennállása alatt mindvégig Adler Béla berettyóújfalui nyomdájában készült. 1921-ben a Külügy-Hadügy Lapvállalat Részvénytársaság vette át a bihari hetilap kiadását,⁷⁴ valamint a tanulmány főhősének, az újság alapítójának öccse, Szilágyi Zoltán vezette a továbbiakban a szerkesztőséget,⁷⁵ ezáltal a Bihari Újság teljeskörűen Szilágyi Lajos politikai alárendeltségébe került, melyre azért is lehetett szüksége a helyi politikusnak, mert az ekkor megalakuló Bihar Népe című kiadvány nyíltan a korábbi katonatiszt elleni álláspontot képviselte. A térség eseményein túl az országos és határon túli hírek is helyet kaptak a sajtótermékben, szépirodalmi és sportrovat mellett bizonyos időszakokban megjelentek az újságban a vármegyei hivatalos közlemények, a Biharmegyei Tűzoltó Szövetség közleményei, a Biharmegyeiek és Nagyváradiai Szövetségének hivatalos tájékoztatásai, valamint Szilágyi Lajos

⁷¹ Rákóczy 1987. 324.

⁷² A Sárrét olvasóihoz! Sárrét, 13. (1917) 1. 1917. jan. 1. 1.

⁷³ Korompainé 1973. 24.

⁷⁴ Kie a Bihari Újság? Bihari Újság, 2. (1921) 36. 1921. szept. 8. 3.

⁷⁵ Szerkesztőségünkben. Bihari Újság, 2. (1921) 44. 1921. nov. 3. 2.

megnyilvánulásai is. Gazdasági okok miatt 1923 szeptemberében havi kiadásra állt át a lap,⁷⁶ majd novemberben elkerülhetetlenné vált a Bihari Újság megszűnése. Ezzel párhuzamosan a Külügy-Hadügy Lapvállalat Részvénytársaság alapítója, Szilágyi javaslatára megkezdte felszámolását,⁷⁷ majd 1926-ban a cég megszűnt,⁷⁸ melynek fennállása alatt mindvégig a tanulmány középpontjában álló személy birtokolta a legtöbb részvényt.⁷⁹

A képviselőjelölt

Míg a fővárosban és országos viszonylatban főként katonatisztként és hírlap-szerkesztőként ismerték Szilágyi Lajost, a bihari területeken kisebb részben családi kapcsolatai által, nagyobb részben politikai pályája nyomán híresült el. A magyar parlamentarizmus történetének egyik különleges szereplője jelen írás főhőse, hiszen a politikus 5 egymást követő választáson, ugyanazon, berettyóújfalui választókerületben, 5 különböző „párt” színeiben nyerte el a választópolgárok bizalmát 1916 és 1931 között. Ezen fejezet fókuszában maguk a választások állnak, a képviselő parlamenti munkájának feltérképezésére a kutatás eddig még nem terjedt ki.

Politikai színrelépését Szilágyi rövid önéletírásában 1914-re datálta, és a Külügy-Hadügy elindításával azonosította,⁸⁰ melynek tagadhatatlanul voltak közéleti relevanciái, ám mint pártpolitikus 1916-ban került az események középpontjába. Elsőként 1916 áprilisában a nagyzerlenci választókerületi jelöltséget ajánlotta fel neki a Nemzeti Munkapárt,⁸¹ végül itt nem került sor szavazásra, azonban

⁷⁶ Barátainkhoz. Bihari Újság, 4. (1923) 39. 1923. szept. 27. 2.

⁷⁷ BFL VII.2.e. 3818. Jegyzőkönyv a Külügy-Hadügy Lapvállalat Részvénytársaság közüléséről. Budapest, 1923. ápr. 5.

⁷⁸ BFL VII.2.e. 3818. A Külügy-Hadügy Lapvállalat Részvénytársaság felszámolóbizottságának kérvénye a királyi törvényszék felé. Budapest, 1926. máj. 17.

⁷⁹ BFL VII.2.e. 3818. Jegyzőkönyv a Külügy-Hadügy Lapvállalat Részvénytársaság alakuló üléséről. Budapest, 1914. ápr. 23. Vö. BFL VII.2.e. 3818. Jegyzőkönyv a Külügy-Hadügy Lapvállalat Részvénytársaság közüléséről. Budapest, 1923. ápr. 5.

⁸⁰ György 1930. 292.

⁸¹ Személyi hír. Külügy-Hadügy, 3. (1916) 14. 1916. ápr. 2. 6., A katonai életrészt taglaló résznél már említésre került, hogy épp 1916 áprilisában helyezték ismét nyugállományba Szilágyit. Ld. 34. lábjegyzet.

ugyanezen esztendő júliusában ismét politikai pozíciót kínált a kormánypárt Szilágyi számára, ezúttal születési helyén, Berettyóújfaluban. Hlatky Endre⁸² nagyváradi főispán május 6-án bekövetkezett halála után a megüresedett pozícióra az addig berettyóújfalui országgyűlési képviselőként ismert Cziffra Kálmánt⁸³ nevezték ki, ezért készültek időközi választásra az említett választókerületben.⁸⁴ Szilágyi a Nemzeti Munkapárt színeiben indult a voksoláson, mely párt 1910 óta sikeresen szerepelt a helyi választásokon, annak ellenére, hogy a berettyóújfalui kerületet ellenzéki bázisként tartották számon a politikai térképen.⁸⁵

A helyi sajtó fokozott érdeklődést mutatott a téma iránt, így a Sárrét című lapban heteken át a vezető hírek egyike volt a közelgő képviselőválasztás. 1916. május 28-án tudósítottak először Szilágyi Lajos lehetséges jelöltségéről, a regionális újság már ekkor megemlítette, hogy egyhangú választás várható, azaz nem indul ellenjelölt a megüresedett mandátumért.⁸⁶ Kis idő elteltével, június 25-én adták hírül, hogy a piskárkosi Szilágyiak leszármazottja vállalta a kerület „*megtisztelő bizalmát*”,⁸⁷ melyről már az országos lapok olvasói június 22-én értesülhettek,⁸⁸ és bár annak ellenére, hogy továbbra sem tervezett az ellenzék képviselőjelöltet állítani, kezdetét vette a kampány. A korszakban a politikai nyilvánosság elsőszámú fórumának a településenkénti nyílt gyűlések számítottak, azonban a kormánypárt a zajló világkonfliktusra hivatkozva csak egy ilyen eseményt szervezett

⁸² Hlatky Endre 1851. október 21-én született Biharlonkán. Tanulmányait a nagyváradi Jogakadémián végezte, 1905-ben a nagyváradi választókerület képviselőjévé választották, 1910-tól a város főispánjaként működött 1916. május 6-án bekövetkezett haláláig. Kupán 2012. 71.

⁸³ Cziffra Kálmán jogi tanulmányait részben Nagyváradon, részben Budapesten végezte, majd közigazgatási pályán helyezkedett el. 1897-től a biharkeresztesi járás szolgabírájaként, 1898-tól Bihar vármegyei másod aljegyzőként, majd 1902-től a biharkeresztesi járás főszolgabírájaként tevékenykedett. 1913-ban egy időközi választáson szerezte meg a berettyóújfalui választókerület mandátumát a Nemzeti Munkapárt jelöltjeként, majd 1916-tól nagyváradi főispánként volt ismeretes. Szendrei 2024. 121.; Dr. Cziffra Kálmán főispáni kinevezése. Sárrét, 12. (1916) 20. 1916. júl. 16. 2.

⁸⁴ A 1906-os berettyóújfalui pótválasztást az 1877. évi XXXIII. törvénycikk szabályozta, melynek értelmében a berettyóújfalui választókerület az alábbi községekből állt: Ártánd, Bedő, Berekböszörmény, Berettyószentmárton, Berettyóújfalu, Bojt, Bors, Csökmő, Darvas, Furta, Kisszántó, Mezőkeresztes, Mezőpeterd, Told, Biharszentjános, Szentpéterszeg, Váncsod, Vekerd, Zsáka.

⁸⁵ Szendrei 2015. 234.

⁸⁶ Dr. Cziffra Kálmán főispán. Sárrét, 12. (1916) 22. 1916. máj. 28. 3.

⁸⁷ Dr. Cziffra Kálmán nagyváradi főispán. Sárrét, 12. (1916) 26. 1916. jún. 25. 2.

⁸⁸ Nagyvárad új főispánja. Az Est, 7. (1916) 172. 1916. jún. 22. 10.

a választókerület székhelyén, Berettyóújfaluban július 23-ára.⁸⁹ Szilágyi ezen beszédében főként a háború kitörésének okait, a katonák közti bajtársiasságot érintette, politikai programját pedig a „*küzdelem, győzelem és béke*” szavakban foglalta össze.⁹⁰ Továbbá a képviselőjelölt imázsát nagyban meghatározta maga a Sárrét is, például egy háromoldalas, családtörténeti adalékokkal kiegészített, a kutatás számára fontos információkat nyújtó életrajzzal kívántak hozzájárulni az ekkor már elkönyveltnek tekintett politikai sikerhez,⁹¹ valamint más írásokban is üdvözölték a kormánypárt helyi származású emberét. Hivatalosan 1916. július 31-én „választották meg” Szilágyi Lajost berettyóújfalui képviselőnek,⁹² a képviselőház pedig szeptember 5-én iktatta be a végleg igazolt képviselők névjegyzékébe.⁹³

1920-ban megváltozott keretek között került sor a nemzetgyűlési választás megszervezésére a berettyóújfalui körzetben. Egyrészt a szavazást három szakaszban voltak kénytelenek lebonyolítani a Tiszántúl, valamint a Szeged-Baja-Pécs vonaltól délre eső terület idegen csapatok általi megszállása miatt, így az első turnus során, 1920. január 25-én és 26-án, a bihariak még nem, csak a román seregek kivonulása után dönthettek a mandátumok sorsáról.⁹⁴ A berettyóújfalui választás időpontjáról külön belügyminiszteri rendeletben határoztak, melyet június 27-én tartottak meg.⁹⁵ Másrészt az 1919-ben, főként az antanthatalmak nyomására életbe léptetett választójogi szabályozásnak köszönhetően a korábbinál nagyobb tömegek fejezhették ki politikai akaratukat, illetve a dualizmuskori nyílt szavazás intézményét felváltotta a titkos szavazás.⁹⁶ A tárgyalt választókerület

⁸⁹ A holnapi választás. Sárrét, 12. (1916) 31. 1916. júl. 30. 2.

⁹⁰ A berettyóújfalui választás. Az Est, 7. (1916) 204. 1916. júl. 24. 3.

⁹¹ Dr. Szilágyi Lajos életrajza. Sárrét, 12. (1916) 30. 1916. júl. 23. 2–4.

⁹² Képviselőházi Napló 1910–1918. XXXI. k. 647. országos ülés, 1916. aug. 9. 3.

⁹³ Képviselőházi Napló 1910–1918. XXXI. k. 656. országos ülés, 1916. szept. 5. 3.

⁹⁴ Gergely 2010. 47.

⁹⁵ Belügyi Közlöny, 25. (1920) 23. 1920. június 6. 761.

⁹⁶ Az 5985/1919. M. E számú, avagy a Friedrich-féle választójogi rendelet értelmében olyan 24 éven felüli férfiak szavazhattak, akik legalább hat éve magyar állampolgársággal rendelkeztek, valamint fél éve ugyanabban a községben éltek vagy rendelkeztek lakással. Életkortól függetlenül szavazhattak azok, akik 1918. november 1. előtt legalább 12 héten át harctéri katonai szolgálatot teljesítettek. Nőkre is kiterjedt a szavazati jog, esetükben további követelményként szabták meg az írni-olvasni tudást bármely hazai élőnyelven.

székhelye immár, mint megyeszékhely funkcionált, ugyanakkor az előírások alapján megváltozott a körzetet alkotó települések összetétele, mely ekkor 14 települést foglalt magába.⁹⁷ Harmadrészt a hazai pártstruktúra a korábbiaktól eltérő jelleget öltött a zűrzavarokkal teli esztendőket követően. A Monarchia időszakában funkcionáló közjogi megoszlás alapján szerveződő pártok a vesztes háború és a forradalmak után működésképtelennek bizonyultak, új többpárti rendszer alakult ki, melynek alapjául már ideológiai-világnézeti irányzatok szolgáltak.⁹⁸

Szilágyi Lajos politikai tevékenysége az Országos Kisgazda- és Földműves Párt égisze alatt folytatódott, már a januári voksolást megelőző kampányban és szervezési munkálatokban aktív részt vállalt,⁹⁹ majd a románok kivonulását követően, 1920. április 30-án a kormány Bihar vármegye főispán-kormánybiztosává nevezte ki.¹⁰⁰ A választójogi rendelet alapján ezen pozíciót betöltő személy nem indulhatott a választáson, így arról saját kérésére felmentették¹⁰¹ és a kisgazdapárt támogatásával ismét képviselőjelölti szerepben tűnt fel Berettyóújfaluban, ám ezúttal nem ellenjelölt nélkül. A Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja, mely a kisgazdák után a második legtöbb mandátumot szerezte az első turnus során,¹⁰² Rignáth Béla, egy Hunyad megyéből menekült jegyző személyében találta meg Szilágyi kihívóját.¹⁰³ A kutatás jelenlegi állása szerint a választókerületi eredményekről nem maradtak fenn hivatalos adatok, mindenesetre az bizonyos, hogy

⁹⁷ Az 1919-es választójogi rendelet szerint a választókerületek számának és székhelyének megállapítása az 55.000/1914. B. M. számú rendelet alapján történt. Ennek értelmében a berettyóújfalui kerülethez tartozott a székhelyén kívül Berettyószentmárton, Csökmő, Darvas, Esztár, Furta, Gáborján, Hencida, Pocsaj, Szentpéterszeg, Újiráz, Váncsod, Vekerd és Zsáka községek. Jelenleg nem ismeretes, hogy hány fő alkotta a vizsgált választókörzetet, azonban a statisztikai adatok szerint az 1920-as választásokon Bihar vármegyében 67 335 fő gyakorolhatta szavazati jogát, mely az összslakosság 41,8%-a. Statisztikai Évkönyv 1928. 214.

⁹⁸ Erényi 2010. 269.

⁹⁹ Választási mozgalmak. Budapesti Hírlap, 39. (1919) 146. 1919. dec. 23. 2. Vö. György 1930. 293.

¹⁰⁰ MNL HBVL IV.406.b. 57. d. 108/1920. Értesítés dr. piskárkosi Szilágyi Lajos Bihar vármegye főispáni teendőinek ellátásával is megbízott törvényhatósági kormánybiztosi kinevezéséről. Budapest, 1920. ápr. 30 Vö. Molnár 1938a. 17.

¹⁰¹ MNL HBVL IV.406.b. 57. d. 108/1920. Dr. Szilágyi Lajos levele az alispánnak főispán-kormánybiztosi megbízásával kapcsolatban. Berettyóújfalu, 1920. jún. 5.

¹⁰² Erényi 2010. 268.

¹⁰³ Gura-Dobra és Toporc. Bihari Újság, 3. (1922) 16. 1922. ápr. 20. 2. Vö. Piskáros, Gura-Dobra és Toporc. Bihar Népe, 2. (1922) 18. 1922. ápr. 27. 2.

Szilágyi Lajos nyerte el a kerület mandátumát,¹⁰⁴ ezáltal az 1920 januárjában összeült nemzetgyűléshez a képviselőház 1920. július 22-i ülésnapján csatlakozott.¹⁰⁵

Még javában tartott az 1920-as parlamenti ciklus, mikor a pártszerkezet stabilitásának gyengeségei megmutatkoztak, melynek eredményeképp számos képviselő elhagyta korábbi pártját.¹⁰⁶ Szilágyi Lajos is ezen csoportot erősítette, 1921 februárjától kezdve pártonkívüliként folytatta politikai pályáját, szembe helyezkedve a Nagyatádi Szabó István által vezetett kisgazdapárttal.¹⁰⁷ A nemzetgyűlés végül 1922. február 16-án oszlott fel, anélkül, hogy érdemi konszenzus született volna a választójogi törvény mibenlétéről.¹⁰⁸ Bethlen István miniszterelnök elégedetlen volt az 1920-ban alkalmazott kritériumokkal, ezért parlamenti döntés hiányában rendeleti úton léptette életbe az általa kívánatosnak tartott szavazati joggal és választókerületi határokkal kapcsolatos szabályzásokat. A képviselőválasztók száma így nagyságrendileg csökkent,¹⁰⁹ csekély számú település kivételével visszaállították a nyílt szavazás technikáját, valamint az úgynevezett csonka választókerületek ügye is rendezésre került. Bár a trianoni békeszerződés nem érintette a berettyóújfalui körzetet mégis módosításokat eszközöltek a területén, Váncsod községet a kismarjai választókörzethez csatolták, ám így is „csonka-Bihar” legnagyobb választókerületként funkcionált tovább.¹¹⁰ Továbbá Bethlen

¹⁰⁴ Hubai 2001. 23.

¹⁰⁵ Nemzetgyűlési Napló 1920–1922. IV. k. A Nemzetgyűlés 69. ülése, 1920. júl. 22. 4.

¹⁰⁶ Püski 2019. 385.

¹⁰⁷ György 1930. 293.

¹⁰⁸ Paksy 2010. 92.

¹⁰⁹ A 2200/1922. M. E. rendelet alapján szavazati joggal rendelkezett minden 24. életévet betöltött férfi, aki legalább 10 éve magyar állampolgár, 2 éve egyhelyben lakik, és az elemi iskola 4. osztályát elvégezte. Engedményt jelenthetett az I. világháborúban tett szolgálattal szerzett vitézségi érem vagy Károly-csapatkereszt, valamint az 1918-as választói névjegyzékben szereplők úgynevezett „régijogon” ismét részt vehettek a választásokon. A jogszabály nők esetében szigorúbb kritériumokat fogalmazott meg, az életkori határ 30 évre tolódott ki, valamint hat elemi vagy azzal egyenértékű végzettség képezte a műveltségi cenzust. Elég volt négy elemivel rendelkezni, amennyiben legalább három törvényes gyermeke volt életben az összeíráskor, és ezek közé beszámították a háborúban elesetteket is. További engedményt képezett nőknél a saját vagyoni feletti rendelkezés. Nemtől és életkortól függetlenül választhattak az egyetemet vagy főiskolát végzettek.

¹¹⁰ A csonka választókerületek arányosítása érdekében úgy rendelkezett a Bethlen-féle választójogi rendelet, hogy úgy kell kiegészíteni azokat a szomszédos választókörzetek rovására, hogy a választópolgáraik száma elérje a 2000 főt. Ezen korrekciók után a berettyóújfalui választókörzetben 10 077 személy rendelkezett szavazati joggal. MNL. HBVI. IV.403. 17–19. k.

szükségesnek látta egy új kormányzópárt létrehozását az 1922-es választások előtt, ezért ő és követői beléptek a Kisgazdapártba, melyben ugyan nem foglalt el vezetői pozíciót, az irányítást a saját kezében tartotta az erdélyi gróf. Az átalakulófélben lévő politikai szervezet a nevében is szemléltetni kívánta a változást, ekképpen a Keresztény-Keresztyén Kisgazda, Földműves- és Polgári Párt nevet vette fel, mely helyett már a kortársak is az Egységes Párt megnevezést használták.¹¹¹

A választásokat 1922. május 28-ára írták ki,¹¹² Szilágyi pártonkívüli ellenzéki-ként készült megmérettetni magát a választási küzdelemben, politikai programjával az 1920-as kisgazdaprogramot vallotta magáénak továbbra is.¹¹³ Időközben megalakult az Egységes Párt helyi szervezete is,¹¹⁴ ám képviselőjelöltjüket központilag nevezték ki Görgey József szolgálaton kívüli huszárszázados személyében, más párt pedig nem indított jelöltet. A szavazást megelőző időszakban megmutatkoztak az egyenlőtlenség jelei, a kormánypárt számottevő erőforrást összpontosított a mandátumok megszerzéséért, míg az ellenzéki jelöltek mozgásteret jelentősen korlátozottnak bizonyult. Berettyóújfalu esetében kivételt képez ez alól a sajtó területe, hiszen a Szilágyi Lajos által alapított Bihari Újság hasábjain hétről hétre megjelenhettek az ellenzéki jelöltet népszerűsítő írások, melynek ellenpólusának a Bihar Népe című, kezdetben független, majd az Egységes Párt pártlapjaként funkcionáló sajtótermék tekinthető. Azonban a politikai gyűlések vonatkozásában a vizsgált körzetben is számos visszaélés történt az ellenzéki jelölttel szemben, melyek közül kiemelendő, hogy az utolsó kampánynapra tervezett gyűlését betiltották, Szilágyival szemben eljárást indítottak, aki ebből adódóan a szavazás napjáig nem hagyhatta el a körzet székhelyét.¹¹⁵ Végeredményben az Egységes Párt mandátumszerző kísérlete kudarcot vallott a vizsgált kerületben, a választópolgárok kitartottak korábbi képviselőjük mellett, az összes szavazat

¹¹¹ Püski 2014. 61.

¹¹² Az 1922-es berettyóújfalu választás részletes elemzéséhez ld. Szőke 2022.

¹¹³ Felhívás a b-újfalu választókerület választópolgáraihoz! Bihari Újság, 3. (1922) 8. 1922. febr. 23. 1.

¹¹⁴ Zászlóbontás. Bihar Népe, 2. (1922) 9. 1922. márc. 2. 2.

¹¹⁵ MNL HBVL IV.406.b 83. d. 4491/1922. A főszolgabíró jelentése az alispánnak. Berettyóújfalu, 1922. jún 7.

60,4%-át szerezte meg a helyi származású politikus.¹¹⁶ Országosan mindazonáltal elsőprő győzelmet tudhatott magáénak Bethlen és pártja,¹¹⁷ ezért az ellenzéki körök kiemelt fontosságúnak tulajdonították Szilágyi Lajos eredményét.¹¹⁸

Mielőtt 1926 novemberében feloszlatták a nemzetgyűlést, és kiírták a decemberi választások időpontját,¹¹⁹ Szilágyi Lajos politikai pályafutásában újabb pálfordulások történtek. 1925-ben a frankhamisítási botrány kirobbanását követő parlamenti vitában a bihari politikacsináló nyíltan kiállt Bethlen István mellett, szembehelyezkedve ellenzéki képviselőtársaival.¹²⁰ Szintén az ő nevéhez köthető az 1926 elején „megalakított” Kispolgárok Országos Pártja, melynek jelöltjeként készült a megmérettetésre a bihari megyeszékhelyeken, ám míg a fővárosi lapok egyértelműen megerősítik ezt az állítást,¹²¹ addig a helyi Bihar Népe című hírlap pártkötelékekről nem tudósított.¹²² A „Magyarországi politikai pártok lexikona” szerint a jelölőszervezet a gyakorlatban nem működött, mindössze Szilágyi ezen a néven folytatta politikai tevékenységét, amely az év végén meg is szűnt.¹²³ Mindenesetre az bizonyos, hogy az Egységes Párt értékelte Szilágyi kormánypárti közeledését,¹²⁴ ugyanis nem állítottak saját jelöltet ezen körzetben, és más ellenzéki szerveződés sem kísérelte meg elnyerni a berettyóújfalui mandátumot, ezáltal kihívó hiányában 1916 után 1926-ban újból szavazás nélkül került a parlamentbe a nagyközség szülötte.¹²⁵

¹¹⁶ Hubai 2001. 41.

¹¹⁷ Paksy 2010. 105.

¹¹⁸ A választások után egy interjúban adott tanácsot a pótválasztások ellenzéki résztvevőinek. Választási kiskaté ellenzéki képviselőjelöltek számára, elmondja: Szilágyi Lajos. Pesti Napló, 73. (1922) 122. 1922. máj. 31. 2.

¹¹⁹ Kende 2010. 110.

¹²⁰ Haeffler 1940. 507.

¹²¹ Az országos választások eredménye. Kis Újság, 39. (1926) 24. 1926. dec. 12. 2.

¹²² A bihari kerületek jelöltjei. Bihar Népe, 6. (1926) 46. 1926. nov. 18. 1.

¹²³ Vida 2011. 204.

¹²⁴ A közeledés egyértelmű jeleként értelmezhető, hogy Szilágyi Lajos neve is feltűnt a kormánypárt budai listáján, ám hangsúlyozták, hogy nem lépett be a pártba. Szilágyi Lajos nem lépett be az egységes pártba. Pesti Napló, 77. (1926) 285. 1926. dec. 15. 6.

¹²⁵ Hubai 2001. 56.

Szilágyi életpályájának utolsó képviselőjelöltsége a világgazdasági válság korai szakaszában zajlott le, ennek megfelelően új kihívásokkal kellett szembenéznie, hiszen a válságtünetekre adott reakciók egyike a kisgazdamozgalom újbóli fellendülése volt, melynek egyik legfontosabb gócpontjának éppen a bihari térség számított. A Független Kisgazdapárt első községi szervezete 1929-ben alakult Bojton, nagyszabású bihari zászlóbontása 1930. május 18-án történt Derecskén, és tudatosan az ellenzéki térfelelén kívánták erősíteni a hazai politikai palettát.¹²⁶ Szilágyi Lajos kormánypártközeli pozíciója ekkorra inkább nőtt, mintsem csökkent, ugyanakkor kitartott pártonkívüli állásfoglalása mellett. A helyi közéletben is kellő támogatottsággal rendelkezett, ezért is készült újra megszerezni választókerületének mandátumát az 1931. június 28-ra kiírt választásokon.¹²⁷ Bethlen pártja ismét nem állított ellene jelöltet, ám a kisgazdák kísérletet tettek Szilágyi megbuktatására, az új politikai csoportosulás a hencidai M. Szabó Pál személyében jelölte meg a pártonkívüli kihívóját. A Bihar című Berettyóújfaluban megjelenő hetilap nyíltan Szilágyi mellett tört lándzsát és negatív színben tűntette fel a kisgazdapártot és annak politikusait.¹²⁸ 1920 és 1922 után ismét a választópolgárok által dőlt el a parlamenti mandátum sorsa, ezért is kaptak újra nagyobb szerepet a politikai gyűlések, e tekintetben Szilágyi elé ezúttal nem gördítettek akadályokat, azonban ez nem mondható el a Kisgazdapárttól.¹²⁹ Nagy részvétel mellett Szilágyi a szavazatok 64,3%-át szerezte meg,¹³⁰ M. Szabó Pál pártja pedig országosan sem tudta a kívánt eredményeket elérni.¹³¹

¹²⁶ BM III.b.89.285. p. 4; Ellenzéki kisgazdagyűlés Derecskén. Bihar, 4. (1930) 26. 1930. júl. 3. 5.

¹²⁷ Borsányi 2010. 137.

¹²⁸ Dr. Szilágyi Lajos sziklaszilárdan áll kerületében. Bihar, 5. (1931) 25. 1931. jún. 18. 3.

¹²⁹ BM III.b.89.285. p. 52–53. Bihari Nagy Lajos visszaemlékezése szerint M. Szabó Pált 15 napi elzárásra és 40 pengő pénzbüntetésre ítélték a bihari hatóságok tiltott gyűlés miatt. A szavazatszedő bizottságba a kisgazdák nem tudtak küldötteket delegálni, mert különböző jogcímenen „elhurcolták” őket.

¹³⁰ A berettyóújfalui körzetben 10 320 választópolgárból 8434-en vettek részt a szavazáson. Hubai 2001. 84.

¹³¹ Borsányi 2010. 145.

Összegzés

1933-ban zajlott le hosszú idő után az első választás, melynek jelöltjei között nem szerepelt az egykori katonatiszt, sajtószemélyiség, Berettyóújfalu ötszörösen megválasztott parlamenti képviselője, piskárkosi Szilágyi Lajos. Az időközi szavazást éppen országgyűlési mandátumáról történő lemondása okán szervezték meg a bihari megyeszékhely körzetében, mely a dolgozat főhősének főispáni kinevezése kapcsán vált esedékessé.¹³² Ez a tény is jól mutatja, hogy Szilágyi bár törekedett a függetlenség, a pártonkívüliség látszatára, a kormánypárt bizalommal viseltetett iránta korábbi ellenzéki magatartása ellenére. Későbbi életének és tevékenységének tárgyalása egy következő tanulmány témája kell, hogy legyen.

Berettyóújfalu kiemelt szereppel bíró helységként értelmezhető a politikus élettörténetében és egyben a nagyközség történetének egyik korszakokon átívelő személyiségének tekinthető Szilágyi Lajos. A Monarchia utolsó időszakában tűnt fel, és a Horthy-korszak végéig megtartotta pozícióit a Bihar vármegyei hatalmi térben, ám lokális megítélése ezen életszakaszok alatt is számottevő változáson esett át. Miként a bevezetőben említésre került, a bemutatott életút korántsem teljes, a politikus vármegyei és berettyóújfalui beágyazottsága a későbbiekben tovább árnyalható, mely a kutatás későbbi fázisának lesz a feladata. Bihar vármegyében a piskárkosi Szilágyi família a helyi elit részét képezte, a politikus ezen alapokra támaszkodva építette fel magát a regionális környezetben, távozása ellenére, visszatérte után a prominens közéleti szereplők egyikévé vált, melyben bizonyára könnyebbséget jelentett az országos ismertség. Választókerületi mandátumának ily hosszú időn át történő megtartása nem kizárólagosan politikai tehetségének köszönhető, a választóközösség mentalitásából is eredeztethető, ez alapján elmondható, hogy a berettyóújfalui körzetben nem pártra, nem egy vízióra, hanem személyre szavaztak.¹³³

A fent bemutatott életszakaszok három olyan élethelyzet tükrében kívántak képet adni Szilágyi Lajos működéséről, melyek a társadalmi mobilizáció

¹³² Molnár 1938b. 380.

¹³³ A berettyóújfalui és berettyószentmártoni választói névjegyzékek kereshető formában elérhetőek a www.biharkutatas.hu weboldal „Adatbázisok” menüpontja alatt.

aspektusából relevánsak. Elmondható, hogy Szilágyi összesen 15 év 6 hónap és 27 napot töltött tényleges honvédségi szolgálatban,¹³⁴ hat évfolyamot élt meg sajtóproduktuma, melyet a korban kiváló katonai szaklapnak ítélték meg, ezen felül 17 évig képviselte a berettyóújfalui választókerületet a parlamentben. A hagyományosnak tekinthető hitéletbéli, illetve földbirtokosi attitűd helyett a vizsgált személy a honvédtiszti, a vállalkozói karriert részesítette előnyben, ezáltal nemcsak megőrizte társadalmi presztízsét, hanem a lokális beágyazottságát jelentősen átformálta és kiterjesztette. A nemesi sarj felmenői között korábban nem számított általánosnak a katonai pályafutás, a lapalapító szándék, valamint a parlamenti munka sem, bár mind a sajtó, mind a politika terén képviseltették magukat a család bizonyos tagjai. Ugyanakkor legszembetűnőbb különbség a működés helyszíne, hiszen Szilágyi Lajos tanulmányai kapcsán került a fővárosba, majd a szolgálatteljesítés Délvidékre sodorta, és politikai ambíciója okán tért vissza berettyóújfalui gyökereihez, mindazonáltal továbbra is Budapest tekinthető elsődleges tartózkodási helyéül a vizsgált időintervallumban.

¹³⁴ HM HIM HL HM 4. osztály, 1930/Piskárosi Szilágyi Lajos. 1918/58414. Szolgálati és nyugilletményi kimutatás.

Források és irodalom

Kézíratos források

Bihari Múzeum, Berettyóújfalu (BM)

III.b. Általános Történeti Dokumentumok Gyűjteménye

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

VII. A jogszolgáltatás területi szervei.

2.e. Budapesti Királyi Törvényszék iratai. Cégbírószági iratok.

XV. Gyűjtemények

20.1. Mikrofilmtár. Állami anyakönyvek.

Honvédelmi Minisztérium Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Hadtörténelmi Levéltár, Budapest (HM HIM HL)

HM. 4. osztály. Tiszti személyügyi anyagok. 1945 előtti Honvédelmi Minisztérium 4. osztály tiszti névszerinti iratai.

Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára, Debrecen (MNL HBVL)

IV. Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok

403. Bihar Vármegye Törvényhatósági Bizottsága Központi Választmányának iratai

465.h. Bihar vármegye református egyházi anyakönyvi másodpéldányainak gyűjteménye. Berettyóújfalu.

946.e. Hajdú vármegye református egyházi anyakönyvi másodpéldányainak gyűjteménye. Hajdúhadház.

XXXIII. Külön intézkedéssel levéltárba utalt iratok

1.a. Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban őrzött állami anyakönyvi másodpéldányok gyűjteménye (1895–2014). Állami anyakönyvek másodpéldányai (1895–1980)

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára, Budapest (MNL PVL)

XV. Gyűjtemények.

81. Családok genealógiájának és címereinek levéltári gyűjteménye.

Nyomatott források

Iskolai Értesítő 1905.

A Zombori Állami Főgimnázium XXXIII. évi értesítője az 1904–1905. tanévről Zombor, 1905.

Képviselőházi Napló 1910–1918, XXXI. k.

Az 1910. június hó 21-ére hirdetett országgyűlés nyomtatványai. Képviselőház – Napló. XXXI. köt. Bp., 1916.

Nagy Magyar Compass 1917.

Nagy Magyar Compass 54. (1916–1917) Pénzügyi és kereskedelmi évkönyv. 2. rész: Biztosító-, ipar- és közlekedési vállalatok, állam- és városok pénzügyei. Bp., 1917.

Nemzetgyűlési Napló 1920–1922, IV. k.

Az 1920. február hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés nyomtatványai. Napló. IV. köt. Bp., 1920.

Nemzetgyűlési Napló 1920–1922, VIII. k.

Az 1920. február hó 16-ára hirdetett nemzetgyűlés nyomtatványai. Napló. VIII. köt. Bp., 1921.

Országgyűlési képviselők lakáskönyve 1917.

Az 1910–1915. évi országgyűlési képviselők lakáskönyve. Az 1910. évi június hó 21-ik napjára összehívott országgyűlés képviselőháza tagjainak betűsoros név-, lakás- és törvényhatóságok szerinti névjegyzéke. Bp. 1917.

Statisztikai Évkönyv 1925.

A M. Kir. kormány 1923–1925. évi működéséről és az ország közállapotairól szóló jelentés és statisztikai évkönyv. Bp. 1928.

Szakirodalom

Borsányi 2010.

Borsányi György: Válság és választás – 1931. In: Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010. Szerk. Földes György – Hubai László. Bp., 2010. 133–150.

Cholnoky – Szilágyi 1915.

Dr. Cholnoky Jenő – dr. piskárkosi Szilágyi Lajos: A déli hadszíntér. In: A nagy háború írásban és képben 1. Északon és délen 1. Szerk. Lándor Tivadar. Bp., 1915. 38–44.

Druzsín 2018.

Druzsín József: Báró Hazai Samu honvédtábornok: Az Osztrák–Magyar Monarchia honvédelmi minisztere és pótlásügyi főnöke. Haditechnika, 52. (2018) 6. 6–8.

Erényi 2010.

Erényi Tibor: Többpárti választások és parlamentarizmus Magyarországon 1921–1947. In: Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010. Szerk. Földes György – Hubai László. Bp., 2010. 266–282.

Fazekas 2017.

Fazekas Csaba: Protestantizmus és közélet a 19. századi Bihar vármegyében: Szilágyi Lajos életútja. Nagyvárad, 2017.

Gabányi – Szilágyi 1915.

Olysó Gabányi János – dr. piskárkosi Szilágyi Lajos: Ellenségeink hadereje. In: A nagy háború írásban és képben 1. Északon és délen 1. Szerk. Lándor Tivadar. Bp., 1915. 15–22.

Gergely 2010.

Gergely Jenő: Titkos választás és ellenforradalom – 1920. In: Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010. Szerk. Földes György – Hubai László. Bp., 2010. 46–82.

György 1930.

Amíg városatyja lettem. A főváros főtisztviselőinek és a törvényhatósági bizottság tagjainak önéletrajzgyűjteménye. Szerk. György Endre. Bp., 1930.

Haeffler 1940.

Országgyűlési Almanach az 1939-1944. évi országgyűlésről. Szerk. Haeffler István. Bp., 1940.

Hubai 2001.

Hubai László: Magyarország XX. századi választási atlasza 1920–2000. II. köt. Bp., 2001.

Kempelen 1932.

Kempelen Béla: Magyar nemes családok. 11. köt. Pótlék és függelék. Bp., 1932.

Kende 2010.

Kende János: Egy túlnyert választás – 1926. In: Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010. Szerk. Földes György – Hubai László. Bp., 2010. 110–132.

Korompainé 1973.

Korompainé Szalacsi Rácz Mária: Hajdú-Bihar megye sajtóbibliográfiája 1843–1970. Debrecen, 1973.

Kreutzer 2001.

Kreutzer Andrea: A hadsereg identitástudatának tükröződése a nyomtatott dokumentumokban (1868–1918). In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 4. „Kard és koszorú”. Ezer év magyar uralmi és katonai jelképei. Szerk. Hausner Gábor – Kincses Katalin Mária – Veszprémy László. Bp., 2001. 183–194.

Kupán 2012.

Kupán Árpád: Nagyvárad nagy változásainak vezéregyéniségei. A városépítő Rimler Károly – a városmentő dr. Soós István polgármester. Nagyvárad, 2012. (Partiumi füzetek 70.)

Magyar könyvészet.

Magyar könyvészet 1901–1920. 2. köt. Szerk. Barcza Imre – Petrik Géza.

<https://www.arcanum.com/hu/online-kiadvanyok/Petrik-magyar-konyveszet-17121920-2/19011910ii-2395C/> (Utolsó letöltés: 2024. augusztus 31.)

Molnár 1938a.

Molnár Imre: Hogyan lett Biharországból Csonka-Bihar? In: Bihar vármegye. Szerk. Nadányi Zoltán. Bp., 1938. 9–20. (Magyar városok és vármegyék monográfiája 25.)

Molnár 1938b.

Molnár Imre: A közigazgatás fejlődése Bihar-vármegyében In: Bihar vármegye. Szerk. Nadányi Zoltán. Bp., 1938. 362–383. (Magyar városok és vármegyék monográfiája 25.)

Nagy 1859.

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. V. köt. Pest, 1859.

Nagy 1863.

Nagy Iván: Magyarország családai címerekkel és nemzékrendi táblákkal. X. kötet. Pest, 1863.

Paksy 2010.

Paksy Zoltán: Választások Bethlen-módra – 1922. In: Parlamenti választások Magyarországon 1920–2010. Szerk. Földes György – Hubai László. Bp., 2010. 83–109.

Püski 2014.

Püski Levente: A Bethleni politikai berendezkedés az 1920-as években. In: Gróf Bethlen István és kora. Szerk. Nagy Zsejke. Bp., 2014. 57–74.

Püski 2019.

Püski Levente: Végjáték és kezdet. Az első nemzetgyűlés pártstruktúrája 1922 első felében. Századok, 153. (2019) 2. 379–401.

Rákóczy 1987.

Rákóczy Rozália: A polgári demokratikus forradalom és a Magyar Tanácsköztársaság katonai lapjai. In: A Hadtörténeti Múzeum Értesítője 2. Szerk. Hetés Tibor – Makai Ágnes. Bp., 1987. 295–336.

Reiszig 1901.

Ifj. dr. Reiszig Ede: Bihar vármegye nemes családai. In: Bihar vármegye és Nagyvárad. Szerk. Borovszky Samu. Bp., 1901. 599–651.

Schöpflin 1929.

Színművészeti Lexikon. A színháztudomány és drámairodalom enciklopédiája. Szerk. Schöpflin Aladár. 2. köt. Bp., 1929.

Somogyi 1912.

Somogyi Miklós: Magyarok a müncheni képzőművészeti akadémián 1824–1890. Művészet, 11. (1912) 178–188.

Sőregi 2020.

Sőregi Zoltán: A Magyar Királyi Honvédség első kerékpáros csapatai. I. rész. Haditechnika, 54. (2020) 5. 70–73.

Szabó 1985.

Szabó Botond: Piskárkosi Szilágyi Sámuel peregrinációja (1738–1742). Acta Historiae Litterarum Hungaricarum, 21. (1985) 139–156.

Szendrei 2015.

Szendrei Ákos: Országgyűlési képviselők párthovatartozása a dualizmus kori Debrecenben, Nagyváradon és közös vonzáskörzeteikben. In: Történeti Tanulmányok XXIII. Szerk. Bárány Attila – Bacsa Balázs Antal. Debrecen, 2015. 224–240. (Acta Universitatis Debreceniensis Series Historica LXVII.)

Szendrei 2024.

Szendrei Ákos: A berettyóújfalui országgyűlési választókerületben 1848 és 1918 között mandátumot szerzett képviselők összehasonlító vizsgálata. In: Berettyóújfalui és Berettyószentmárton 19. századi társadalomtörténeti kérdései. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalui, 2024. 81–131. (Fejezetek Berettyóújfalui történetéből 3.)

Szentmiklóssy 1930.

A Magyar Feltámadás Lexikona. Szerk. Szentmiklóssy Géza Bp., 1930.

Szilágyi 1908.

Piskárkosi Szilágyi Lajos: A kerékpáros osztagokról. Magyar Katonai Közlöny, 1. (1908) 11. 1241–1255.

Szilágyi 1910.

Dr. Szilágyi Lajos: Ünnepek a Ludovikában. Magyar Katonai Közlöny, 3. (1910) 12. 1062–1069.

Szilágyi 1911.

Dr. piskárkosi Szilágyi Lajos: Honvéd kerékpáros-század. Magyar Katonai Közlöny, 4. (1911) 1. 24–29.

Szilágyi 1915a.

Dr. piskárkosi Szilágyi Lajos: Határvédelem. Első harcok. In: A nagy háború írásban és képen 1. Északon és délen 1. Szerk. Lándor Tivadar. Bp., 1915. 53–92.

Szilágyi 1915b.

Dr. piskárkosi Szilágyi Lajos: A szerb betörések. In: A nagy háború írásban és képen 1. Északon és délen 1. Szerk. Lándor Tivadar. Bp., 1915. 197–208.

Szilágyi 1916.

Piskárkosi dr. Szilágyi Lajos: Második támadó hadjáratunk Szerbiában. In: A nagy háború írásban és képen 1. Északon és délen 2. Szerk. Lándor Tivadar. Bp., 1915. 1–21.

Szőke 2022.

Szőke Richárd Rajmond: Adalékok Berettyóújfalu sajtó- és választástörténetéhez – Az 1922-es helyi nemzetgyűlési választás. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2022. 83–130.

Tóth 2002.

Tóth Imre: Simon Elemér Sopron megyei főispán életútja és munkássága. In: Arabona 40/1–2. Győr-Moson-Sopron Megyei Múzeumok Közleményei. Szerk. Tóth László. Győr, 2002. 335–354.

Vida 2011.

Magyarországi politikai pártok lexikona 1846–2010. Szerk. Vida István. Bp., 2011.

Sajtóforrások

Az Ember

Az Est

Belügyi Közlöny

Bihar

Bihar Népe

Bihari Újság

Budapesti Hírlap

Kis Újság

Külügy-Hadügy

Pesti Napló

Rendeleti Közlöny a Magyar Királyi Honvédség számára

Sárrét

Internetes források

Illésy-féle gyűjtemény.

Illésy-féle családtörténeti adatbázis.

<https://adatbazisokonline.mnl.gov.hu/adatbazis/a-131-illesy-fele-csaladtorteneti-adatbazis>

(Utolsó letöltés: 2024. aug. 31.)

Soldier, editor, candidate

Addendum to the life story of Dr. Lajos Szilágyi of Piskárkos

Several members of the Szilágyi family of Piskárkos are remembered by the science of history for their undisputed merits in the fields of education, theology, and politics. Lajos Szilágyi is one of their descendants known nation-wide; however, until now, his complete biography has not been written. Even locals haven't preserved his memory, despite the fact that he was known as one of the most influential figures in the politics of Berettyóújfalu between the two world wars. This study will focus on the periods of Szilágyi's life that can be linked to his early activities and that established his professional reputation. He has not only succeeded in one area. In the first period of his life, he was recognised for his activities in the army; then he became a journalist, and his successes made his name more widely known. Almost at the same time, he emerged as a politician with the support of the local community, as evidenced by the fact that he was elected MP for his constituency several times in succession. These periods of Lajos Szilágyi's life give us insight into three situations that may be relevant for us in terms of social mobility.

Mezei Milán – Szőke Richárd Rajmond

Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából

Az ötlettől a megvalósulásig – a Bihari Múzeum időszaki kiállításának forgatókönyve

Aki Berettyóújfalu vagy Bihar dualizmuskori, két világháború közti történetével foglalkozik tudományos vagy akár érdeklődő szinten, az minden bizonnyal találkozni fog azokkal a nevekkel, akik részt vettek a vármegyei élet szervezésében, azaz a helyi elit tagjaival. A kíváncsi történészek természetesen feladatuknak vallják, hogy minél részletesebben felfedjék a személyes sorsokat, valamint a szereplők helyi jelentőségéről szóló diskurzusban is részt kívánnak venni, azonban olykor arra a kérdésre keresik a választ: kik vettek részt a mindennapi életben, akikről általában kevesebb szó esik, ám valamiféle elismerés övezte munkájukat? Továbbgondolva ezen kutatási felvetéseket, a Bihari Múzeum munkatársai egy új szempontot is érvényesítettek az elmúlt esztendőben a lokális emlékezet vizsgálódásaival kapcsolatban: kik azok az említett körbe tartozó személyek, akikről készült fotódokumentáció?

Végeredményben egy fotográfiaikkal és más vizuális eszközökkel ellátott biográfiaválogatást magába foglaló időszaki kiállítás született meg ezen alapötlettől vezérelve, melyet 2023. május 23. és 2024. április 30. között látogathatott a nagyközönség a „Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából” című tárlat keretein belül. Érdeemes kiemelni, hogy bár korábban már otthont adhatott a múzeum egy vándorkiállításnak a felújított időszaki kiállítóteremben, ez volt az első önálló projektje a bihari közgyűjteménynek a 2021-ben történt újra nyitás óta, mely teljes mértékben saját kutatásra, saját tervezésre és nagyobb részt saját műtárgyakra alapozódott. Az említett tárlat sikerrel szólította meg a helyből és a más településekről érkező érdeklődőket, fiatalokat és időseket egyaránt, valamint megemléendő, hogy a Pulszky Társaság Az Év Kiállítása 2023 díj egyik esélyesének jelölte a kiállítást és elismerő oklevéllel jutalmazta a múzeum munkáját.¹

¹ A jelöltségről az alábbi cikk is tájékoztat: <https://magyarmuzeumok.hu/cikk/az-ev-kiallitasa-2023-dij-eselyese-a-berettyoujfalu-bihari-muzeum-sorsforditok-eletrajzok-berettyoujfalu-multjabol-cimu-idoszaki-kiallitasa> (Utolsó letöltés: 2024. okt. 24.)

Jelen írás célja, hogy a helytörténeti összefoglaló ne merüljön feledésbe, ezért a módszertani elemek ismertetése mellett, fontosnak tartották a kiállítás kurátorai, hogy a publikáció mellékleteként maguk a szövegtáblák is „tovább élhessenek” a Bihari Múzeum Évkönyvének hasábjain, mint a tárlathoz kapcsolódó kutatás egyik eredménye, ezáltal bárki által elérhetővé válik „munkánk gyümölcse”. Továbbá rögzíteni kívántuk azokat a muzeológiai sarokköveket, melyeket szem előtt tartottunk a tárlat tervezésekor, megvalósításakor az alapötlettől a megvalósításig, az elméleti aspektusoktól a gyakorlati tudnivalókig.

Koncepció

A „Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából” című időszaki kiállítás olyan Berettyóújfaluhoz és Berettyószentmártonhoz köthető egyéniségek élet-történetét mutatta be, akik a dualizmus és a Horthy-rendszer évei alatt a településeken éltek és dolgoztak, azonban a helyi emlékezet kánonjából kiestek, vagy csak részben őrizték meg emléküket. Válogatásunk alapját az intézményben zajló helytörténeti kutatások eredményei képezték, amelynek célja, hogy lezártak tekintett kérdések újbóli megvilágításával még árnyaltabb képet kaphassunk vagy alkothassunk nagyívű, országos köztörténeti folyamatok mikroszintű aspektusairól. Egyrészt a Bihari Múzeum gyűjteményében található fényképek kerültek vizsgálat alá, hogy feltérképezzük mely „sorsfordítókról” őriz közgyűjteményünk képi ábrázolást, másrészt a helytörténeti szempontból kiemelkedő munkásságú személyek élettörténetére irányuló kutatás során sikerült főként levéltári és sajtóforrások alapján korábban nem ismert részleteket felfedni az életpályákról.

A Nemzeti Kulturális Alap Magyar Génius Program Ideiglenes Kollégiuma által elnyert „*Berettyóújfalu Járás Bihar Vármegye egykori történetiségének feldolgozására interdiszciplináris kutatás, tanulmányok, monográfia, konferencia megvalósítására*” című, 650132/00014 azonosító számú pályázatának köszönhetően került sor a kutatásra, melynek eredményként adatbázisok, tanulmányok, monográfiák készítését, valamint tudományos konferenciák szervezését vállalta az intézmény. Az elvégzett „mélyfúrásoknak” köszönhetően olyan releváns, eddig nem ismert adalékokkal egészíthettük ki a meglévő ismereteinket, amelyeket összegezve

érdemesnek tartottunk egy modern időszaki kiállításban bemutatni. Ezáltal nemcsak a szakma képviselői tájékozódhattak a település történetéhez kapcsolódó legfrissebb kutatási eredményekről, hanem Berettyóújfalu és Bihar lakossága mellett az ide látogató turisták egyaránt megismerkedhettek azon „sorsfordító” emberekkel, akik jelentős szerepet töltek be községünk fejlődésében. Tudatos kutatókként egyébként is fontosnak tartjuk, hogy a szakmai diskurzus keretein túllépve, a szélesebb közönség számára emberközelí, látványos módon mutassuk be a feltárt információkat. Munkánk során arra a megállapításra jutottunk, hogy az egyéni életutak felől értelmezett közösség története lehetőséget biztosít a helység társadalmi, politikai kapcsolatainak vizsgálatára. Az ekképpen kirajzoló új narratíva párhuzamba állíthatóvá válik a korábbi kutatások által felszínre került tudásunkkal, mely a jelen részletezett kiállítás létrehozásának egyik legfőbb céljaként szolgált.

A kiállítás ezen kutatási alapokra támaszkodva 18 általunk kiválasztott személy rövid élettörténetét mutatta be, fényképes ábrázolásokkal kiegészítve, valamint a „sorsfordítóink” között fennálló kapcsolati relációkat a hálózatkutatás vizuális megoldásait felhasználva szemléltettük. Négy tematikus egység szerint – politika, egészségügy, oktatás és társadalmi szerepvállalás – csoportosítottuk a bemutatni kívánt életpályákat, ezek megkülönböztetés céljából egy-egy színkóddal lettek ellátva, valamint a kiállítóterben is elkülönült ez a négy kategória egymástól. A fent említett kapcsolati háló összefonódásainak megjelenítése pamutfonalak által történt, ezáltal is megmutatva a személyiségek közötti rokoni szálakat, illetve a közös társadalmi szerepvállalásokat. A tárlat koncepciójához hozzátartozik a személyekhez köthető műtárgyak kiállítása, valamint interaktív elemek beépítése, melyek életközelibb élményt nyújthatnak a látogatóknak. A korszak megértéséhez szükségesnek tartottuk a település története és a kiállítás tárgyát képező biográfiai szempontjából releváns egyesületi összefoglalók prezentálását is.

Célcsoportok

A kiállítás elsődleges célcsoportjaként a középiskolás korú fiatalokat jelöltük meg, akik rendhagyó történelemóra keretében látogatják intézményünket. Célunk a helyi önazonosság-tudat magasabb szintre való emelése, városunk történetének ezen epizódjainak ismertetése volt. A bemutatott életrajzok jól illeszkedtek a történelemórán elhangzó tananyaghoz, sok esetben történetek utalások nagyobb, országos folyamatokra, ezért általános iskolás diákok számára is hasznosnak bizonyult a tárlat megtekintése.

Ezentúl olyan helyi lakosok – felnőttek és tanulók – számára is vonzó lehetett összeállításunk, akik a hétköznapi életben is érdeklődnek lakóhelyük történelme iránt. Az idősebb korosztály számára több bemutatott szereplő neve még ismerősen csengett, azonban a korábban nem publikált információknak köszönhetően átfogóbb képet kaphattak a községben betöltött szerepükről. Természetesen ez nem azt jelenti, hogy a más településekről érkező látogatóknak nem javasoltuk kiállításunk megtekintését, hiszen a tárlat egyedi felépítése bárki számára izgalmas lehet, ezen látványvilág felkeltheti a turisták érdeklődését is.

A kiállítás tervezésénél kiemelten figyeltünk arra, hogy a tárlat önállóan is megtekinthető legyen, saját maga is be tudja fogadni mindazt az információt, tudásanyagot, amelyet közvetíteni szerettünk volna a látogató felé. A párhuzamosan haladó életutak metszéspontjai támpontot biztosítanak mindenki számára, hogy bárhonnán elindulva, felfejtve a szálakat vissza tudjon térni a kiindulópont-hoz, ha esetleg időközben „elvesztette a fonalat”. Külön idegennyelvű vezetővel nem rendelkezünk ezen kiállítást illetően, de intézményünk lehetőséget biztosított a tárlat fennállása alatt, hogy az előre bejelentkező nem magyar anyanyelvű csoportok részére munkatársaink élőszavas tárlatvezetést tartsanak.

1–2. kép Részletek a kiállításból (Fotó: Szűcs Endre)

A kiállítás felépítése

A Bihari Múzeum időszakos kiállítóterme 5×6,5 m méretű, azaz mindössze 32,5 m² állt rendelkezésünkre a kiállítás tervezése során. Az álló helyzetű, akasztókkal rendelkező nyomtatott fényképek A3-as méretben kerültek a falra, mellettük fekvő elrendezésben nyomtatott A5-ös méretű életrajzi összefoglalókkal. A kategóriákat 4 különböző színű fonallal jelöltük, melyek a fényképmásolatok felett futottak körbe a falon az adott kategória személyeinek bemutatásáig. Ezen kívül a személyek között fennálló kapcsolati hálót semleges színű fonallal a fényképek fölött közvetlenül a falról indítottuk és a kapcsolt személy felett közvetlenül ért véget, ahol a kapcsolat is megnevezésre került egy kisebb, sárga színű papíron. (1. sz. melléklet)

Négy személyről (Szilágyi Lajos, dr. Böszörményi-Nagy Géza, Brózik Dezső, Adler Pál) egy-egy érdekesebb, rövid anekdotát is megosztottunk az úgynevezett „Tudtad-e?” tábláinkon. Ezen interaktív elemeknek a lényege, hogy az információ egy kézmozdulattal fedhető fel. Továbbá a tárlathoz elengedhetetlennek tartottuk a tárgyi emlékek megjelenítését is, szerencsére a múzeum gyűjteménye elegendő alapanyagot biztosított ezen tervünkhöz is, így a tárlat közepén egy üvegvitrinben voltak megtekinthetőek azok a műtárgyak, melyek egykoron a bemutatott prominens személyekhez kapcsolódtak.

Már a tervezőasztalnál felmerült a mobilitás igénye, a kivitelezés során ezen követelménynek is próbáltunk megfelelni, végeredményben elmondhatjuk, hogy a tárlat fizikai elemei egy másik intézmény megfelelő nagyságú termében is kiállíthatók. A két legfontosabb alapanyag, melyből a kiállítás épült, a papír és a pamutfonal. Ezek könnyen mozgathatóak, sérülés esetén könnyen pótolhatóak. A környezettudatosság jegyében a nyomdai anyagok előkészítésekor törekedtünk a nyomtatás gazdaságos kivitelezésére, nagy hangsúlyt fektettünk a már meglévő alapanyagok felhasználására, figyelembe véve a tárlat ökológiai lábnyomának alacsony szinten tartását. Tartalmi szempontból valamely berettyóújfalui, vagy bihari helyszín képzelhető el a kiállítás későbbi akár teljes, akár részenkénti felhasználására.

**A Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából című kiállítás
szövegtáblái**

Bevezető rész

A kiállításban bemutatott emberek alakítói, formálói voltak Berettyóújfalu, valamint Berettyószentmárton 19–20. századi történetének. Néhányan közülük csak rövid ideig tartózkodtak itt, mások viszont egész életüket ebben a térségben töltötték és végezték el azt a feladatot, amelyet a sors rájuk szabott. Nemcsak a települések történetében meghatározóak az itt felsorakoztatott szereplők, hanem az ő életükben is kiemelt szerepet játszott az otthont adó község. Eme kapocs ellenére az idők során az utókor emlékezete megkopott, elhalványult az egykor köztisztelőben álló nők és férfiak tekintetében. A korábban nem ismert részleteken keresztül pillanthatunk rá a feltárt életrajzokra, amelyek az elmúlt évek kutatási eredményeit tükrözik vissza. Sorsfordítóink élettörténetei sok esetben párhuzamosan haladtak egymás mellett, de számtalan ponton más irányt vettek, különböző utakat jártak be. Ezek a szövevényes biográfiák olyan metszésponthoztak hoztak létre, amelyeket a kiállítás alapját képező kutatás hozott felszínre. Az ilyen összefonódásokat, kapcsolatokat, hálózatokat a rokon szálak, a pozitív-negatív emberi kapcsolatok és a sors formálta. A kiállítás gondolatisága négy nagyobb csoportba – politika, egészségügy, oktatás és társadalmi önszerveződés – sorolja azokat a kiemelkedő egyéniségeket, akik meghatározták a mindennapokat a Berettyó-folyó két partján.

1. piskárkosi és királydaróczi Szilágyi Lajos

Berettyóújfalu, 1882. június 19. – Budapest, 1965. június 22.²

Elemi iskoláit Berettyóújfaluban, a középiskolát Debrecenben végezte. Katonai tanulmányait a Ludovika Akadémián folytatta, 1901-ben hadnaggyá, 1906-ban főhadnaggyá léptették elő. 1909-ben a kolozsvári egyetemen jogi doktorátust szerzett. 1914-ben nyugállományba vonult, és elindította a Külügy-Hadügy című országos katonai hetilapot. A világháború kitörésekor újra szolgálatra jelentkezett, a budapesti honvédkerület vezérkari főnöke lett, később az Isonzó-rontra vezényelték.³ Berettyóújfalui nemzetgyűlési mandátumát 1916-ban nyerte el első ízben,⁴ majd 1920-ban a román megszállást követően főispán-kormánybiztosként működött. E posztról saját kérésére felmentették, hogy elindulhasson az 1920-as választásokon, melyen a Kisgazdapárt színeiben indult és ismét elnyerte kerülete bizalmát.⁵ 1921-ben szakított pártjával, és pártonkívüli ellenzékiként folytatta parlamenti munkáját. 1922-ben ellenzékiként,⁶ 1926-ban az általa alapított Kispolgárok Országos Pártja jelöltjeként győzött a választásokon.⁷ Szónoki képességeit a Parlamentben kamatoztatni tudta, ezáltal országos hírnévre tett szert. 1933 és 1937 között Bihar vármegye főispáni pozícióját töltötte be, lemondása után Bihar vármegye törvényhatósága a felsőház tagjává választotta.⁸ Fővárosi lakásából kitelepítették, internálták, visszatérte után haláláig Budapesten élt.⁹

Tudtad-e?

Szilágyi Lajos többször is párbaj útján rendezte vitás ügyeit. 1921-ben Bajcsy-Zsilinszky Endrével támadt összetűzése, akit a kard-párbaj alkalmával életre szólóan megsebesített a szája szélén.¹⁰

² BFL XV.20.1. A854. tek. 1621. bejegyz.

³ Ld. jelen kötetben Szőke Richárd Rajmond tanulmányát.

⁴ Szendrei 2024. 121.

⁵ Szőke 2022a. 6.

⁶ Szőke 2022b. 113.

⁷ L. Nagy 1976. 351.

⁸ Haeffler 1940. 503.

⁹ Hantó 2009. 17.

¹⁰ Bartha 2020. 110.

2. Dr. Magyar Sándor

Bakonszeg, 1879. február 10.¹¹ – Debrecen, 1941. december 14.¹²

Magyar Bálint (1839–1930) bakonszegi földbirtokos és Lovass Zsuzsanna (1848–1888) fiaként született.¹³ Iskolái zömét Kolozsváron végezte, ott érettségizett, és jogi tanulmányokat folytatott. Budapesten tett ügyvédi vizsgát, miközben elvégezte a magyaróvári Gazdasági Akadémiát is. Berettyóújfaluba hazatérve megkezdte ügyvédi gyakorlatát, 1906-ban pedig önálló irodát nyitott.¹⁴ 1909-ben Hajdúsámsonban nőül vette Gödény Irmát, de gyermekük nem született.¹⁵ Az egyesületi életben tevékeny részt vállalt: a Kereskedelmi és Iparbank Rt. és a Kereskedelmi Rt. igazgatósági tagja, illetve jogtanácsosa, akárcsak a nagybajomi Járási Takarékpénztárnak.¹⁶ 1921-ben lett Bihar vármegye Árvaszéke ülnöke, valamint az árvavizsgáló bizottság elnöke.¹⁷ 1926-ban tevőleges szerepet vállalt a Községfejlesztő Egyesület megalapításában, sőt, őt választották meg az új kezdeményezés első elnökének.¹⁸ A vármegyei törvényhatósági bizottság tagjaként aktívan bekapcsolódott a politikai közéletbe.¹⁹ Az 1920–1930-as években a helyi lapokban gazdasági témájú cikkeket írt, amelyekben elsősorban a község fejlődésének lehetőségeit firtatta.²⁰ 1923-ban a település képviselőtestülete elhatározta, hogy a polgári fiúiskola építéséhez 100 millió korona kölcsönt vesz fel, és ezen hitelügylet kezesei között szintén találkozhatunk Magyar Sándor nevével.²¹

¹¹ MNL HBVL IV.465.d 1. k. 6. bejegyz.

¹² MNL HBVL XXXIII.1.a 548. k. 2007. bejegyz.

¹³ MNL HBVL IV.465.d 1. k. 6. bejegyz.

¹⁴ Berettyóújfalu 1930. 173; Személyi adattár 1938. 89.

¹⁵ MNL HBVL XXXIII.1.a 1124. k. 34. bejegyz.

¹⁶ Pénzügyi Compass 1910. 93., 95.

¹⁷ Berettyóújfalu 1930. 173.

¹⁸ MNL HBVL IV.458. 1. d. 110/1928. A Községfejlesztő Egyesület választmányi névjegyzéke. Berettyóújfalu, 1926. márc. 5.

¹⁹ Ezen kívül az 1922-ben megalakult Egységes Párt berettyóújfalusi szervezetének alelnöki posztját is betöltötte. Szóke 2022a. 7.

²⁰ Pl. A község nem ad elegendő támogatást a Községfejlesztő Egyesület terveinek keresztülvitelehez. Bihar, 3. (1929) 7. 1929. febr. 14. 3.

²¹ Berettyóújfalu polgári fiúiskolát épít. Magyarság, 4. (1923) 207. 1923. szept. 15. 5.

1933-ban megszüntette ügyvédi irodáját, és főként berettyószentmártoni birtokán gazdálkodott, amelyet a köznyelv ma is úgy tart számon, hogy a Magyar-kert.²²

3. Barcsay Károly

Zsáka, 1894. június 8.²³ – Budapest, 1970. október 22.²⁴

A Zsákán töltött gyermekkor után a debreceni Református Kollégiumban nevelkedett, 1913-ban tett érettségi vizsgát. Az I. világháború olasz és orosz frontján harcolt, 1916-tól hadnagyként, 1918-tól főhadnagyként. Hazatérve folytatta tanulmányait, 1920-ban szerzett diplomát a debreceni Magyar Királyi Tudományegyetem jogi karán.²⁵ Újságírói tevékenységét a Berettyóújfaluban megjelenő Bihar Népe című hetilap felelős szerkesztőjeként kezdte 1921-ben,²⁶ majd néhány év kihagyás után az 1927-ben Bihar néven elinduló hírlap felelős szerkesztőjeként dolgozott Nadányi Zoltánnal közösen.²⁷ Jogi karrierje dr. Fekete Ferenc ügyvéd mellett indult, majd önálló ügyvédi praxist is működtetett. 1936 februárjától Berettyóújfalú főjegyzői posztját töltötte be, ugyanezen év decemberétől Bihar vármegye tiszti főügyészévé nevezték ki.²⁸ Horthy Miklós kormányzó 1944. szeptember 5-én Bihar vármegye főispánjává,²⁹ október 7-én pedig Nagyvárad főispánjává nevezte ki,³⁰ majd Horthy október 16-i lemondásának következtében mindkét pozíciójától visszalépett. Ekkor éppen Budapesten tartózkodott, így a fővárosban vészelté át a háborús harcokat. Bár 1945-ben visszatért a faluvárosba és folytatta jogi pályáját, 1952-ben Budapestre költözött, ahol 1970-ben bekövetkezett haláláig élt.

²² Fóris – Kertész 1938. 474.; Gazdacímtár 1912. 146.

²³ MNL HBVL IV.465.y 1. k. 36. bejegyz.

²⁴ BFL XV.20.1. A859. tek. 3119. bejegyz.

²⁵ Bagossyné 2018. 15.

²⁶ Bihar Népe, 1. (1921) 1. 1921. okt. 20. 1.

²⁷ Bihar, 1. (1927) 1. 1927. jan. 6. 1.; Vö. Szóke 2022b. 91

²⁸ Bagossyné 2018. 15–16.

²⁹ Belügyi Közlöny, 49. (1944) 39. 1944. szept. 17. 1481.

³⁰ Belügyi Közlöny, 49. (1944) 43. 1944. okt. 15. 1592.

4. körösnadányi Nadányi János

Feketegyőrös, 1891. március 20.³¹ – Budaörs, 1971. január 7.³²

Nadányi Zoltán költő bátyja, középiskoláit Nagyváradon, egyetemi tanulmányait Budapesten, Nagyváradon és Berlinben végezte, doktorátusát pedig Kolozsváron szerezte. Pályafutását 1913-ban Berettyóújfaluban kezdte meg mint gyakor-nok. A kiobbant világháború szakította félbe karrierjét: az orosz, olasz, szerb és román fronton harcolt.³³ 1915-ben feleségül vette Szilágyi Ilonát, Szilágyi Lajos későbbi képviselő és főispán húgát.³⁴ Három gyermekük született, Károly, Mária és Eszter. A háború után 1924-ig a Berettyóújfalui járás szolgabírájaként, 1930-tól főszolgabírájaként tevékenykedett.³⁵ 1928-ban lett a Vitézi Rend tagja.³⁶ Kezdetben csak helyettesként látta el az alispáni teendőket, de 1935-től a tényleges posztot is betölthette egészen az 1944-es szovjet megszállásig.³⁷ Pozíciójából adódóan részt vett a Bihar vármegyei zsidók gettósításában.³⁸ A sport iránti szenvedélyéről tanúskodik, hogy 1927-ben Nyíri Istvánnal közösen megalakították a Bihari Tenisz és Vívó Clubot, melynek bajnokságain dobogós helyezéseket ért el,³⁹ valamint tagja volt az ország egyik vezető automobil klubjának, a Magyar Touring Clubnak.⁴⁰ Berettyóújfaluban a Polgári Kaszinó társelnökeként is részt vett a társasági életben.⁴¹

Egyesületi rész

1911-ben fogadta el a belügyminiszter a Berettyóújfalui Sport Egylet alapszabályát, így alakulásának dátumaként is ezen esztendő-t tartották és tartják mai napig.

³¹ BM III.b.2010.1.1. Nadányi János leckekönyve.

³² MNL PVL XXXIII.1.a 19.c. 10. k. 1. bejegyz.

³³ Berettyóújfalu 1930. 153.

³⁴ MNL HBVL XXXIII.1.a 191. k. 17. bejegyz.

³⁵ Bihari arcképek 1938. 390.

³⁶ Bihari arcképek 1938. 390.

³⁷ Molnár 1938. 382.

³⁸ Braham 1997. 611–612.

³⁹ Fekete 1938. 326–329.

⁴⁰ BM III.b.2010.1.4. Nadányi János Magyar Touring Club tagsági igazolványa.

⁴¹ MNL HBVL IV.458. 8. d. 247/1928. A Biharvármegyei Casinó tagjainak névsora.

A község első sportegyesületében nemcsak a labdarúgás, hanem az atlétika, a jégkorcsolya és a tenisz szerelmesei is lehetőséget kaptak tehetségük fejlesztésére, szabadidejük hasznos eltöltésére.⁴² Létrejöttét azoknak az iparosoknak, kereskedőknek és politikusoknak köszönhetjük, akik úgy vélték, szüksége van a településnek egy olyan szervezetre, amely támogatja a sportolókat, versenyeket szervez, biztosítja a megfelelő eszközöket és helyszínt. A világháború kitörésének következtében a kötelesség a harctérre szólította mind a játékosok, mind a tisztikar egy részét, akik közül nem mindenki tért vissza, illetve többek maradandó sérüléssel kerültek haza. Az 1920-tól kezdődő, Horthy Miklós nevével fémjelzett időszakban kiemelt szerepet kapott a sport ügye, a BUSE is elkezdhette újjászervezni Berettyóújfalu sportéletét. Legjobb szezonját 1926-ban zárta a futballcsapat, amikor is a DVSC mögött, a 2. helyezést érte el a keleti kerületben szervezett bajnokságon, azonban ezt követően nem sikerült megközelíteni a dobogós helyezést, sőt 1933-tól anyagi problémák miatt csak tét nélküli, barátságos mérkőzéseken léphettek pályára. A Magyar Labdarúgó Szövetség felé 1939-ben jelezte a BUSE működésének befejezését, és majd csak a II. világháború után alakították meg újból az egyletet az egykori helyi labdarúgók.⁴³

Berettyóújfaluban azonban nemcsak a BUSE volt az egyedüli futballal foglalkozó sportklub. 1925-ben a BUSE működésével elégedetlenkedők új szervezetet alapítottak Berettyóújfalui Iparosok és Kereskedők Sportegyesülete néven, mely 1929-ig működött, ezt követően egyesült a BUSE-val.⁴⁴ A következő rivális 1932-ben tűnt fel a színen, mikor a Bihari Turul Sportegyesület megtartotta alapító közgyűlését.⁴⁵ A Turul 1936-ban belépett a Magyar Országos Véderő Egyeslet kötelékébe és MOVE Bihari Turul néven voltak ismeretesek, a BUSE feloszlása után Berettyóújfalu egyetlen sportcsapatként működtek egészen 1944-es megszűnésükig.⁴⁶

⁴² MNL HBVL IV.458. 1. d. 175/1929. A Berettyóújfalui Sport Egyeslet alapszabálya.

⁴³ Szóke 2023. 39–47.

⁴⁴ MNL HBVL IV.458. 1. d. 56/1928. A Berettyóújfalui Iparosok és Kereskedők Sportegyesületének alapszabálya.

⁴⁵ MNL HBVL IV.458. 8. d. 38/1934. A Bihari Turul Sportegyesület alakuló közgyűlésének jegyzőkönyve.

⁴⁶ Szóke 2023. 44–47.

5. dengelegi, érendrédi és csokaji dr. Fényes Pál

Nagyvárad, 1890. május 1. – Debrecen, 1954. május 12.⁴⁷

Középiskoláit Mezőtúron és Belényesen, egyetemi tanulmányait pedig a budapesti és zürichi tudományegyetemeken végezte. A nagyváradi gyermekkórházban és a debreceni sebészklínikán szerzett orvosi gyakorlatot. Az I. világháborúban az olasz, orosz és román frontokon harcolt, helytállása elismerésül több kitüntetésben is részesült.⁴⁸ A háború után szüleihez költözött Berettyóújfaluba, ahol megismerkedett dr. Szilágyi Lajos húgával, Szilágyi Malvinnal, akit 1919-ben vezetett az oltár elé.⁴⁹ 1920-ban községi orvossá nevezték ki, 1922-ben pedig felkérték a Biharmegyei Tüdővész Ellen Védekező Egyesület vezető főorvosának, később társelnökének, ahol kimagasló szakmai és szervezői munkát végzett. Kezdeményezésének köszönhetően alakították ki 1927-ben Berettyóújfaluban a napközi otthonos rendszert, melynek keretében évente közel 120 gyermek és 28 felnőtt tüdőbeteg kezeléséről gondoskodhattak. Szintén ő szorgalmazta 1936-ban, hogy a megye „rosszul táplált” gyermekei számára biztosítsanak ingyen tejet, s ezzel vette kezdetét a tejakció.⁵⁰ 1928-ban nevezték ki a Bihar Vármegye Gróf Tisza István Közkórháza sebészfőorvosává, majd később 1938–1944 között a kórház igazgatói posztját is betöltötte.⁵¹ Berettyóújfalu társadalmi életében játszott szerepe kapcsán érdemes megemlítenünk, hogy az 1926-os alapítású Községfejlesztő Egyesületnek választmányi tagja, a Stefánia Szövetségnek vezetőorvosa volt. Számtalan szakcikke jelent meg különböző napilapokban és orvosi hetilapokban. A „betegei érdekében éjt nappalt egygét tett” orvos előszeretettel sportolt is, kitűnően teniszezett a Bihari Tenisz és Vívó Clubban.⁵²

⁴⁷ MNL HBVL XXXIII.1.a 561. k. 812. bejegyz.

⁴⁸ Berettyóújfalu 1930. 162–163.

⁴⁹ MNL HBVL XXXIII.1.a 191. k. 96. bejegyz.

⁵⁰ Fényes 1938. 290–300.

⁵¹ Kanalasné 2004. 174–176.

⁵² Fekete 1938. 326.

6. Boross Gyula

Szarvas, 1863. március 28.⁵³ – Belényes, 1918. július 4.⁵⁴

1886-ban, Budapesten szerezte meg gyógyszerészi oklevelét, 1890-ben a Természettudományi Társulat tagjává választották.⁵⁵ Ugyanebben az évben házasodott össze a berettyóújfalui járásbíró unokahúgával, Gruden Margittal.⁵⁶ A házasságból három gyermekük született, melyek közül kettő élte meg a felnőttkort, Margit és Gyula. Bár az 1836-ban alapított, gróf Széchenyi Istvánról elnevezett berettyóújfalui gyógyszertárban dolgozott, mint gyógyszerész,⁵⁷ családjával együtt Zsákán élt, ahol tagja volt a Zsáka vidéki Takarékpénztár Rt.-nek.⁵⁸ 1906-ban részt vállalt a Mezőgazdasági takaré- és Segélyszövetkezet alapításában, 1911-ben a Berettyóújfalui Sport Egylet (BUSE) első elnökének választotta meg,⁵⁹ továbbá a helyi ipar fejlesztését és a hazai ipar pártolását célzó berettyóújfalui Magyar Védőegyesület vezetőjeként is ismerték.⁶⁰ Belső munkatársa volt a Sárrét című hetilapnak és a berettyóújfalui képviselőtestület tagjaként tevékenykedett.⁶¹ 1912-ben Puky Miklósnak adta át gyógyszertárát, ő pedig elhagyta településünket.⁶²

7. Trajánovits Antal

Nagyszalonta, 1869. március 4.⁶³ – Berettyóújfalu, 1934. július 20.⁶⁴

Trajánovits Antal és Székely Julianna gyermekeként született, nagybátyja a sarkadi gyógyszerész, Trajánovits Ágoston (1826–1892) volt. Iskoláit a nagyszalontai

⁵³ MNL BéVL IV.426. 4066. k. 242. bejegyz.

⁵⁴ SJANR Bihar 32. 1505. 1544. k. 51. bejegyz.

⁵⁵ Természettudományi Közlöny, 22. (1890) 245. 1890. jan. 4.

⁵⁶ MNL HBVL IV. 465.h 5. k. 29. bejegyz.

⁵⁷ Gyógyszerészek Évkönyve 1896. 213.

⁵⁸ Magyar Pénzügyi Compass 1897. 752.

⁵⁹ Szóke 2023. 37–38.

⁶⁰ Berettyóújfalu. Iparvédelem, 2. (1906) 14. 1906. szept. 15. 3.

⁶¹ Választások. Sárrét, 7. (1911) 51. 1911. dec. 17. 4.

⁶² Hírek. Sárrét, 8. (1912) 5. 1912. febr. 4. 4.

⁶³ MNL HBVL XXXIII.1.a 190. k. 11. bejegyz.

⁶⁴ MNL HBVL XXXIII.1.a 203. k. 141. bejegyz.

Állami Polgári Gimnáziumban kezdte, majd a szegedi Piarista Gimnáziumban folytatta, egyetemi tanulmányait pedig Kolozsváron végezte. Gyógyszerészi diplomája megszerzését követően kezdetben Aradon, Nagyváradon, Temesváron és Budapesten működött, majd Berettyóújfaluban telepedett le.⁶⁵ 1897-ben nyitotta meg – a mai Ibolya patika helyén – gyógyszerertárát.⁶⁶ 1906-ban, Berettyóújfaluban feleségül vette dr. Kovács Lajos ügyvéd leányát, Gizellát.⁶⁷ A község társadalmi életének egyik vezető egyénisége volt: a pénzügyintézetek közül a Sárreai Takarékpénztár Egylet és a Sárreai Népbank igazgatója.⁶⁸ A kereskedelmi-iparos egyesületek közül pedig a Berettyóújfalui Villamossági Rt., és a Berettyóújfalui Lábbeli Termelő Szövetkezet igazgatósági tagja.⁶⁹ A Természettudományi Társulat 1904-ben választotta tagjává.⁷⁰ A községi képviselőtestület és a vármegye törvényhatósági bizottságának soraiban is megtalálhatjuk. A társadalmi közélet aktív szereplőjeként a berettyóújfalui római katolikus egyház gondnoka és világi elnöke, a tudógondozó intézet pénztárosa, valamint a berettyóújfalui Állami Polgári Fiúiskola anyagi kérdésekben illetékes gondnokságának tagja. Néhány társával több jeles tanuló ingyenes étkeztetését is magára vállalta. Az I. világháborúban, 1914-től 1916-ig a helyi katonai kórház gondnoki tisztét töltötte be.⁷¹

8. Dr. Böszörményi-Nagy Géza

Sátoraljaújhely, 1892. december 29. – Kaposvár, 1953. augusztus 13.⁷²

Sátoraljaújhelyen végezte elemi és gimnáziumi tanulmányait, majd egyetemistaként hívták be katonai szolgálatra. 1915-ben Budapesten szerezte meg orvosi diplomáját és az egyetem elvégzése után hadiorvosként szolgált végig az I. világháborút, több kitüntetést is kapott. Ezt követően rövid ideig Budapesten, majd

⁶⁵ Berettyóújfalu 1930. 185.

⁶⁶ Személyi adattár 1938. 153.

⁶⁷ MNL HBVL XXXIII.1.a 190. k. 11. bejegyz.

⁶⁸ Központi Értesítő, 32. (1907/1) 43. 1907. máj 30. 1011.; Pénzügyi Compass 1910. 94.

⁶⁹ Pénzügyi Compass 1909. 88.

⁷⁰ Természettudományi Közlöny, 36. (1904) 417. 1904. máj. 10. 349.

⁷¹ Berettyóújfalu 1930. 185.

⁷² MNL SVL XXXIII.1.a 99. c. 25. 513. bejegyz.

a debreceni egyetemi belgyógyászati klinikán dolgozott.⁷³ 1922-ben nőül vette Rimanóczy Rozáliát, akitől két gyermeke született.⁷⁴ 1928-ban egyetemi magántanárként az újonnan megnyílt Bihar Vármegye Gróf Tisza István Közkórházának igazgatójává és osztályvezető főorvosának nevezték ki.⁷⁵ Számos közleménye jelent meg orvosi lapokban és szakmai fórumok állandó résztvevőjeként ismerték. 1938-ban elhagyta a települést, ugyanis ekkor nevezték ki a Somogy Vármegyei Közkórház belgyógyász és igazgató főorvosává.⁷⁶ Felesége 1939-ben bekövetkezett halála után 1941-ben újranősült és házasságot kötött Szabady Irénnel, egy fiuk született.⁷⁷ A pécsi Erzsébet Tudományegyetemen és különböző továbbképző tanfolyamok keretein belül oktatóként is feltűnt,⁷⁸ 1941-től a Magyar Belorvosi Egyesület elnöki posztját töltötte be.⁷⁹ 1953-ban, Kaposváron hunyt el.

Tudtad-e?

A doktor úr kiváló saktudásáról számos bajnoki győzelem tanúskodik, a sakk-nagymesteri címet is birtokolta, 1927-ben tagja volt a londoni sakkolimpián aranyérmet szerzett magyar csapatnak. Berettyóújfalu tartózkodása alatt Nadányi Zoltán költővel ápolt baráti viszonyt, akivel többször próbára tették egymás vezércseleit.⁸⁰

⁷³ Személyi Adattár 1938. 20.

⁷⁴ PTE EL VIII.105.a Az orvoskari dékáni hivatal üléstermében tartott 1942–43. tanévi 9. rendes ülésének jegyzőkönyve. p. 14.

⁷⁵ Nagy 1938. 276.

⁷⁶ Somogyi Néplap, 10. (1953) 191. 1953. aug. 15. 4.

⁷⁷ PTE EL VIII.105.a Az orvoskari dékáni hivatal üléstermében tartott 1942–43. tanévi 9. rendes ülésének jegyzőkönyve. p. 14.

⁷⁸ A pécsi orvosi továbbképzőtanfolyam ünnepélyes megnyitása. Dunántúl, 32. (1942) 88. 1942. ápr. 19. 4.

⁷⁹ Személyi hír. Uj-Somogy, 23. (1941) 131. 1941. jún. 10. 4.

⁸⁰ Bartha 2011. 64.

9. Dr. Grósz Ignác

Berettyóújfalu, 1864. március 20.⁸¹ – Auschwitz-Birkenau, 1944. július 15.⁸²

Zsidó családban született, Grósz (Nagy) Jákob kereskedő, vendéglős és Kenyeres Rozália fiaként. Budapesten szerzett orvosi diplomát, majd pályafutását zsákai körorvosként kezdte 1891-ben,⁸³ később pedig községi orvosként tevékenykedett szülőfalujában, Berettyóújfaluban.⁸⁴ Felesége a békéscsabai születésű Riesz Berta volt.⁸⁵ A tüdőgondozó 1913-as megnyitásakor elvállalta az egyesület szakmai vezetését, lelkes buzgalommal vetette bele magát a szervezésbe.⁸⁶ A honvéd orvosi tisztikar tagja, 1895-ben főorvossá léptették elő. Az I. világháborúban teljesített szolgálataiért 1916-ban megkapta a Vöröskereszt Hadiékiérményes II. osztályú díszjelvény kitüntetését.⁸⁷ Megromlott egészségi állapota miatt 1920-ban lemondott a Tüdővész Ellen Védekező Egyesület vezetéséről, és a továbbiakban csak községi orvosként teljesített szolgálatot.⁸⁸ Pályafutása alatt a politikai szerepvállalás sem állt tőle távol, 1913-ban a berettyóújfalui országgyűlési képviselőválasztások után több ellenzéki lap is kritikával illette a szavazatszámláló bizottság vezetőjeként, a kormánypárti jelölt irányába tanúsított részrehajló magatartása miatt.⁸⁹ Az 1918. évi őszi forradalmak idején a Nemzeti Tanács tagjává, majd később a Forradalmi Bizottság elnökének választották.⁹⁰ Az 1930. évi törvényhatósági választásokon, mint tiszteletbeli megyei főorvos került be a Bihar vármegyei bizottságba. Igazgatósági tagja a Sárréti Népbank Rt.-nek és a Sárréti Gazdák Hengerműmalma Rt.-nek.⁹¹ 1944-ben a 80 éves doktort deportálták, ahonnan többé nem tért vissza.

⁸¹ MNL HBVL IV.469.c 1. k. 50. bejegyz.

⁸² MNL HBVL XXXIII.1.a 193. k. 84. bejegyz.

⁸³ Pesti Hírlap, 13. (1891) 239. 1891. szept. 1. 8.

⁸⁴ Bagdi – Török 2021. 59.

⁸⁵ Hymen. Fővárosi Lapok, 28. (1891) 241. 1891. szept. 3. 1788.

⁸⁶ Fényes 1938. 291.

⁸⁷ Katonai rovat. Pesti Hírlap, 38. (1916) 104. 1916. ápr. 13. 12.

⁸⁸ Fényes 1938. 291.

⁸⁹ A berettyóújfalui választás. Budapesti Hírlap, 33. (1913) 180. 1913. júl. 31. 3.

⁹⁰ Nyakas 1981. 305.

⁹¹ Bagdi – Török 2021. 59.

10. Bagossy Sándorné Barcsay Amália

Zsáka, 1895. november 3.⁹² – Berettyóújfalu, 1987. november 4.⁹³

Általános iskolai tanulmányait Zsákán végezte, majd Debrecenbe került középiskolába a családi hagyományoknak megfelelően.⁹⁴ A debreceni Református Tanítóképzőben szerzett tanítói oklevelet, és 1914 és 1927 között Zsákán gyakorolta pedagógusi hivatását. 1927-ben házasságot kötött Bagossy Sándor telekkönyvvezetővel, majd Berettyóújfaluba költöztek a Kossuth utca 26. szám alatti Barcsay-házba. 1928-ban született meg közös gyermekük, Bagossy Sándor Károly. Férje 1934-es halála után egyedül nevelte gyermekét. Tanítói pályafutását Berettyóújfaluban folytatta.⁹⁵ A szovjet csapatok 1944-es átvonulásakor a férfiak egy része elmenekült, így ő vette át a kántortanító szerepét és a templomi orgonán is ő játszott ebben az időben.⁹⁶ Málka néni – ahogy a helyiek ismerték – a szocializmus időszakában nagy gondot fordított a cigányság és az analfabéták oktatására.⁹⁷ Különböző kulturális előadások betanításával vegyítette az ismeretátadás módszerét, illetve ő maga is szerepelt kisebb darabokban.⁹⁸ Nyugdíjazásáig tanított,⁹⁹ 1987-ben hunyt el Berettyóújfaluban.

11. Gulyás Bálint

Berettyóújfalu, 1857. február 23.¹⁰⁰ – Berettyóújfalu, 1941. február 2.¹⁰¹

Idősebb Gulyás Bálint (1828–1918) földműves és Zálog Mária (1836–1904) első gyermekeként látta meg a napvilágot. A debreceni Református Tanítóképző Intézetben szerzett tanítói oklevelet, s 48 évig dolgozott ezen a területen. 1878-ban

⁹² MNL HBVL XXXIII.1.a 1910. k. 14. bejegyz.

⁹³ Halálozás. Hajdú-Bihari Napló, 44. (1987) 279. 1987. nov. 26. 6.

⁹⁴ Bagossyné 2018. 18.

⁹⁵ Bagossyné 2018. 18.

⁹⁶ Barcsay – Nyíri 2004. 18.

⁹⁷ Jó példa Berettyóújfaluban. Hajdú-Bihari Napló, 18. (1961) 53. 1961. márc. 3. 6.

⁹⁸ A Tóthfalusi seregszemle sikere Berettyóújfaluban. Hajdú-Bihari Napló, 16. (1959) 97. 1959. ápr. 26. 6. Vö. Buborékok. Néplap, 12. (1955) 155. 1955. júl. 3. 7.

⁹⁹ Bagossyné 2018. 18.

¹⁰⁰ MNL HBVL IV. 465.h 1. 27. bejegyz.

¹⁰¹ MNL HBVL XXXIII.1.a 204. k. 35. bejegyz.

katonaként részt vett Bosznia és Hercegovina okkupációjában, majd visszatért az oktatáshoz: Szentpéterszegen, Monostorpályiban, Örvénden, végül Nagyke-rekiben tanított.¹⁰² 1881-ben, Berettyóújfaluban feleségül vette a római katolikus vallású Vipler Franciskát (1860–1936).¹⁰³ 1900-ban Berettyóújfaluba került, ahol 25 éven keresztül iskolaigazgatóként tevékenykedett, egészen 1925-ös nyugdíjba vonulásáig. Nemcsak az iskolaszék tagjának, de a berettyóújfalui református egy-házközség presbiterének is megválasztották.¹⁰⁴ Gazdasági és jótékonyági egye-sületek aktív tagjaként ismerték: többek között 1916-ban a Sárréti Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezet igazgatója, majd egy évvel később a Berettyóújfalui Hitelszövetkezet igazgatója lett, emellett ő volt a Vöröskereszt Egylet pénztár-noka is¹⁰⁵. A Polgári Olvasó Körben érdekes gazdasági szakelőadásokat tartott az érdeklődők számára.¹⁰⁶

12. Brózik Dezső

Túrócliget, 1884. szeptember 29.¹⁰⁷ – Budapest, 1967. augusztus 4.¹⁰⁸

Gimnáziumi éveit Selmecbányán töltötte, majd 1902-ben Znióvárán végzte el a négy évfolyamú állami tanítóképzőt. 1904-ben gazdasági szaktanítói képe-sítést szerzett, továbbá részt vett kertészeti, szövő, háziipari, méhészeti tan-folyamokon.¹⁰⁹ 1905-ben került a berettyóújfalui gazdasági népiskolához. Kez-detben, mint gazdasági szaktanító, 1912-től mint igazgató dolgozott.¹¹⁰ 1912 jú-niusában kötött házasságot Kiss Erzsébet gazdasági szaktanítónővel, egy lányuk született, aki 17 napos korában édesanyjával együtt elhunyt.¹¹¹

¹⁰² Berettyóújfalu 1930. 165.

¹⁰³ MNL HBML IV. 465.h 5. k. 26. bejegyz.

¹⁰⁴ Berettyóújfalu 1930. 165.

¹⁰⁵ Központi Értesítő, 41. (1916) 76. 1916. szept. 21. 1290.; Központi Értesítő, 42. (1917/2) 57. 1917. júl. 19. 1273.

¹⁰⁶ Berettyóújfalu 1930. 165.

¹⁰⁷ Török 2008. 30.

¹⁰⁸ BFL XV.20.1. A733. tek. 1542. bejegyz.

¹⁰⁹ Török 2008. 30.

¹¹⁰ Bartha 2011. 66.

¹¹¹ MNL HBVL XXXIII.1.a 201. k. 129–130. bejegyz.

Az 1914-ben kitört „Nagy Háborúban” töltött 34 hónapos frontszolgálatát több kitüntetéssel jutalmazták.¹¹² 1921-ben újraházasodott, feleségül vette Bottyán Rózát.¹¹³ Brózik Dezső nevét a helyi sajtó hasábjairól ismerhették még a térség lakói, hiszen a Sárrét, a Bihari Újság, valamint a Bihar Népe című hírlapok állandó rendszerességgel közölték le cikkeiket. 1923 és 1929 között a Gazdasági Szaktanítók Országos Egyesülete által kiadott Gazdasági Népiskola című havilap szerkesztőjeként dolgozott. 1940-ig töltötte pedagógusi pályáját Berettyóújfaluban, ezt követően a vallási- és közoktatási miniszter nevezte ki egy budapesti gazdasági iskola igazgatójának. Három évvel felesége halálát követően, 1967-ben hunyt el a fővárosban.

Tudtad-e?

Az ország számos gazdasági iskolájában ismerték Brózik Dezső nevét, mivel tankeönyvíróként is tevékeny részt vállalt ezen iskolatípus szakmai fejlesztésében.¹¹⁴

13. Barcsay Lászlóné Székely Anna

Kóródszentmárton, 1896. július 10.¹¹⁵ – Budapest, 1978. május 27.¹¹⁶

A nagyváradai tanítóképző elvégzése után Nagyenyeden szerzett tanári oklevelet, ahol a református tanítóképzőben tanár, illetve az internátus vezetője lett. A román megszállás elől menekült Berettyóújfaluba, ahol 1923-ban kapott állást a református polgári leányiskolában.¹¹⁷ 1926-ban házasodott össze dr. Barcsay László berettyóújfalui bíróval,¹¹⁸ akivel két gyermekük született, Anikó 1927-ben és László 1930-ban.¹¹⁹ A Partium visszacsatolása után a család Nagyváradra került, ahol férje a Nagyváradai Királyi Járásbíróság alelnöke lett, Panni néni pedig a Lorántffy Zsuzsánna Református Leánynevelő Intézet leányiskolájában folytatta

¹¹² Bartha 2011. 66.

¹¹³ MNL HBVL XXXIII.1.a 288. k. 7. bejegyz.

¹¹⁴ Közlemények. Hivatalos Közlöny, 39. (1931) 7. 1931. ápr. 1. 43.

¹¹⁵ Bagossyné 2018. 24.

¹¹⁶ BFL XV.20.1. A1075. tek. 1909. bejegyz.

¹¹⁷ BM III.b.90.164. Barcsay-émlékiratok I. kötet. Adalékok Csonka-Bihar vármegye történetéhez.

¹¹⁸ MNL HBVL XXXIII.1.a 191. k. 83. bejegyz.

¹¹⁹ Bagossyné 2018. 27.

a mennyiségben és a természettudomány tanítást.¹²⁰ 1944-től ismét Berettyóújfaluban folytatta pedagógiai pályáját.¹²¹ 1949-ben elvált Barcsay Lászlótól, házasságuk felbontása után Sopronba költözött, ahol az állami gimnáziumban tanított 1957-ben történő nyugdíjazásáig.¹²² Ezt követően megromlott egészségügyi állapota miatt fiához, Lászlóhoz költözött Budapestre, ahol 1978-ban hunyt el, hamvait azonban Sopronban helyezték örök nyugalomra.¹²³

Egyesületi rész

Berettyóújfaluban a gazdasági-társadalmi szervezetek többsége a 19. század második felében jött létre. Az elsők között kell megemlítenünk a Miskolczy Károly földbirtokos és Némethy Lajos református lelkész kezdeményezése folytán 1865-ban alakult Olvasó Egyletet, amelyet később Polgári Olvasó Körnek, majd 1883-tól pedig Berettyóújfalui Polgári Körnek neveztek.¹²⁴ Mivel a Kör célja a műveltség terjesztése volt a helyi társadalom körében, ezért olvasó könyvtárat tartott fent, amelyet nem csak a tagok, hanem minden honpolgár használhatott bizonyos díj ellenében. Az olvasó közönség többnyire az egylet által vásárolt könyveket és újságokat kölcsönözhetette, de persze az érdeklődők előszeretettel vették kezükbe a helyi lapokat is, főként a Vass Jenő gyógyszerész által szerkesztett Bihar Megyei Községi Értesítőt, majd utódlapját, a Sárrétet.¹²⁵ A Polgári Kör tagjai között szép számmal találunk tekintélyes, helyi polgárokat; például ifj. Habókay Józsefet, Tardy Sándort, Gazdig Józsefet, Tóth Sándor könyvtárost, Fényes Endrét és Vass Jenőt, utóbbiak a Kör elnöki tisztét is betöltötték.

Bár a Berettyóújfalui Önkéntes Tűzoltó Egylet előzményei 1871 szeptemberéig nyúlnak vissza, azonban magát az egyesületet csak 1874 novemberében sikerült létrehozni az alapítóknak, ifj. Habókay Józsefnek és Vass Jenőnek.¹²⁶

¹²⁰ Bagossyné 2018. 25., Iskolai Értesítő 1942. 12.

¹²¹ Iskolai Értesítő 1945. 8.

¹²² BM III.b.90.164. Barcsay-emlékiratok I. kötet. Adalékok Csonka-Bihar vármegye történetéhez.

¹²³ Halálozás. Magyar Nemzet, 34. (1978) 160. 1978. júl. 9. 4.

¹²⁴ MNL HBVL IV. 458. 1. d. Berettyóújfalui Polgári Kör alapszabálya.

¹²⁵ Török 2012. 55.

¹²⁶ MNL HBVL IV.458. 1. d. 84/1928. Berettyóújfalui Önkéntes Tűzoltóegylet alapszabálya.

Az egyesület célja az emberi élet, ingó- és ingatlan vagyon tűzveszélytől való megmentése, pusztán „felebaráti szeretettől és polgári kötelességérettől” vezérelve. Önkéntes alapon, mindenféle jutalmazás nélkül szerveződve Berettyóújfalu területén. Az egyesületnek pártoló, rendes és működő tagjai lehettek, a működést a 19 fős választmány biztosította. A szervezet élén a főparancsnok, valamint helyettese, az alparancsnok állt. A pártoló tagok önkéntesen, anyagilag támogathatták az egyesületet, ellenben a rendes tagok éves tagdíjat fizettek 3 évre vállalva a kötelezettséget. A működő tagok díjfizetési kötelezettség nélkül kötelezték magukat a tűzoltásban való aktív részvételre. Pártoló és rendes tag bárki lehetett – akár nem helyben élők is –, azonban a működő tagok közé csak berettyóújfalu lakosokat vettek fel. A tűzoltóegységet 4 csoportra osztották: élet- és vagyonmentő, oltó- és bontó, vízszállító, vagyonoőri csapat. Az első csapatvezérek Kerekes Gyula, Kágyi József, Szabó Károly és Oláh Gyula lettek. Az egyesület alakulásakor Medzihradszky Miksa albíró tűzoltó főparancsnoknak, ifj. Habókay József ügyvédet tűzoltó alparancsnoknak, Vass Jenőt pedig jegyzőnek választották meg.

14. Habókay József

Nagyzerind, 1845. január 1.¹²⁷ – Berettyóújfalu, 1912. október 3.¹²⁸

Idősebb Habókay József (1809–1879) árvagyám, a Sárreai Takarékpénztár hivatalnok és Zsugovics Anna (1820–1904) gyermekeként született. Tanulmányait Debrecenben és Nagyváradon folytatta, jogi diplomát szerzett, és ügyvédi irodát nyitott Berettyóújfaluban. 1870-ben feleségül vette T. Nagy Sándor özvegyét, Peer Karolinát (1845–1926), akitől Béla (1876–1926) fia született.¹²⁹ Aktívan kivette részét a gazdasági társulatok munkáiból: előbb a Sárreai Takarékpénztár Egyesület jogtanácsosa, majd 1877 és 1904 között az egyik igazgatója, 1885-től haláláig a Sárreai Népbank Takaré- és Segélyegylet vezérigazgatója.¹³⁰ A kulturális egyesületek terén áldásos tevékenységet fejtett ki. Nevét ott találjuk

¹²⁷ Habókay József. Sárreai, 8. (1912) 40. 1912. okt. 6. 4.

¹²⁸ MNL HBVL XXXIII.1.a 201. k. 139. bejegyz.

¹²⁹ MNL HBVL IV.465.h. 4. k. 36. bejegyz.

¹³⁰ MNL HBVL IV.458. 1. d. Sárreai Népbank Takaré- és Segélyegylet; Magyar Compass 1877. 96.

a Berettyóújfalvai Önkéntes Tűzoltó Egylet és a Polgári Olvasó Kör alapítói, illetve a Biharvármegyei Régészeti és Történelmi Egylet pártolói között.¹³¹ Több ízben megválasztották a Polgári Kaszinó elnökének, sőt, érdemes kiemelni, hogy személyében a Tűzoltó Egylet első alparancsnokát tisztelhetjük. A hitélet területén számos világi tisztséget vállalt, például a berettyóújfalvai református egyház főgondnokaként munkálkodott. Politikai elköteleződését jól mutatja, hogy a helyi Függetlenségi és 48-as Párt elnökeként Csanády Sándor országgyűlési képviselő hívének számított a dualizmus korában. Több mint négy évtizedes gazdasági és társadalmi egyesületi és nem utolsósorban a község fejlődése érdekében kifejtett munkásságának elismerésül Berettyóújfalu nagyközség közgyűlése jegyzőkönyvben örökítette meg Habókay József érdemeit.¹³²

15. Dr. Habókay Béla

Berettyóújfalu, 1876. június 27.¹³³ – Berettyóújfalu, 1926. március 14.¹³⁴

Habókay József (1845–1912) és Peer Karolina (1845–1926) fiaként született. Iskoláit Késmárkon, Nagyváradon és Debrecenben végezte, majd jogi tanulmányait befejezve – apjához hasonlóan – 1904-ben ügyvéd lett Berettyóújfaluban.¹³⁵ 1905-től előbb a Sárréti Népbank Rt. jogtanácsos ügyészeként tevékenykedett, majd édesapja halála után (1912-től) a bank vezérigazgatójává választották.¹³⁶ Mindeközben 1910-ben alapítója és igazgatósági tagja lett a Derecskei Népbank Rt.-nek, illetve később igazgatói tagságot nyert a berettyóújfalvai Mezőgazdasági Takaré- és Segélyszövetkezetben.¹³⁷ Karrierje mintakövetőnek tekinthető,

¹³¹ MNL HBVL IV.458. 1. d. 84/1928. Berettyóújfalvai Önkéntes Tűzoltóegylet alapszabálya; MNL HBVL IV.458. 1. d. Berettyóújfalu Polgári Olvasó Kör Alapszabálya; MNL HBVL IV.458. 8. d. 180/1928. Berettyóújfalvai Polgári Kaszinó alapszabálya; A Biharvármegyei Régészeti és Történelmi Egylet Alapszabályai 1875. 14.

¹³² Nyakas 1981. 304.

¹³³ MNL HBVL IV.465.h 2. k. 100. bejegyz.

¹³⁴ MNL HBVL XXXIII.1.a 202. k. 41. bejegyz.

¹³⁵ Debreczeni Református Főgymnasium értesítője 1889. 50.; Nagyvárad Főgymnasiumának értesítője 1892. 167.; Késmárki Lyceum értesítője 1890. 81.; Budapesti Közlöny, 38. (1904) 59. 1904. márc. 12. 2.

¹³⁶ Pénzügyi Compass 1906. 474.; Központi Értesítő, 37. (1912/1) 24. 1912. márc. 24. 685.

¹³⁷ Központi Értesítő 35. (1910/2) 100. 1910. dec. 15. 2699.

hiszen – mint korábban apját – Bihar vármegye törvényhatósági bizottsága állandó választmányának tagjává választották, sőt, a tűzoltóegylet parancsnoki tisztét is betöltötte. Földbirtokosként családi birtokát (203 katasztrális hold földjét) bérelőknak adta ki.¹³⁸ 1904-ben feleségül vette Géczy Irént,¹³⁹ aki tevékeny szerepet vállalt Berettyóújfalu kulturális, jótékonyossági mozgalmában: a MANSZ kulturális szakosztályának előadója, a római katolikus Oltáregyesület tagja. 1926-ban, férje és anyósa halálát követően 141 darab értékes könyvet és sok kéziratot (leveleket és szerződéseket) adományozott a berettyóújfalu Állami Polgári Fiúiskola tanári könyvtárának.¹⁴⁰

16. Adler Pál

Biharkeresztes, 1878. augusztus 30.¹⁴¹ – Auschwitz-Birkenau, 1944. június 29.¹⁴²

A zsidó származású Adler Márton biharkeresztesi kocsmáros és Gács Katalin fiaként született. 1896-ban érettségizett a nagyvárad felsőkereskedelmi iskolában, majd tanulmányai végeztével előbb a nagyvárad Adria-malom tisztviselőjeként dolgozott 3 évig, ezt követően pedig Derecskén és Berettyóújfaluban alapított téglagyárat, ez utóbbit 1905-ben. 1903-ban megnősült, Sárospatakon feleségül vette Jónás Margitot. Karrierje a bankszektorban csúcsonyult ki: 1907–1909 között másodkönyvelő, majd 1910-től főkönyvelő, 1911-től kezdve pedig cégvezető lett a berettyóújfalu Sárreai Népbank Rt.-nél.¹⁴³ Felügyelőbizottsági tag volt az 1910-ben alapított Kereskedelmi Rt.-nél és az 1912-es alapítású Derecskei Népbank Rt.-nél is. Részt vett az I. világháborúban, harcolt a szerb, az orosz és olasz frontokon, és mint népfőlkelő százados szerelt le 1918-ban. Hazatérve a Sárreai Népbankból alakult Egyesült Bank igazgatójává választották. Később az

¹³⁸ Gazdacímár 1925. 48.

¹³⁹ Hymen. Sárreai, 4. (1904) 12. 1904. márc. 20. 3.

¹⁴⁰ Polgári fiúiskola értesítője 1926. 23–24.

¹⁴¹ MNL OL K 150. VII.9.b 14/346/2012 .

¹⁴² MNL HBVL XXXIII.1.a 205. k. 197. bejegyz.

¹⁴³ Magyar Compass 1907. 309.; Magyar Compass 1910. 368.; Központi Értesítő, 36. (1911/1) 18. 1911. márc. 2. 417.

Angol-Magyar Bank berettyóújfalui fióközletét vezette.¹⁴⁴ Ugyanakkor tevékeny szerepet vállalt a Berettyóújfalui Terménykereskedelmi Rt.-nél (1922) és a Berettyóújfalui Villamossági Rt.-nél, előbbiben igazgató, utóbbiban mint felügyelőbizottsági tag.¹⁴⁵ Emellett ügyvezető igazgatója lett az 1924-ben alakult Biharvármegyei Építőipari Rt.-nek is. Hosszú ideig a Debreceni Kerületi Kereskedelmi és Iparkamara külsős tagja volt. A sport iránti elkötelezettségét jól mutatja, hogy egy időben a BUSE pénztárnokává is megválasztották.¹⁴⁶

Tudtad-e?

Az ún. zsidótörvények, köztük az 1941. évi XIX. törvénycikk miatt, – amely megtiltotta, hogy zsidó származású emberek is tagjai lehessenek a vármegyei törvényhatóságoknak – 1941-ben lemondott a Biharvármegyei Törvényhatósági Bizottságban elfoglalt tagságáról.¹⁴⁷

17. köröstopai és mezőtelegdi Tardy Sándor

Berettyóújfalú, 1834. december 12. – Berettyóújfalú, 1915. július 29.¹⁴⁸

Az 1611-ben nemességet nyert köröstopai és mezőtelegdi Tardy család tagjaként, Tardy Elek (1807–1879) berettyóújfalui-herpályi közbirtokos és Csiffy Mária (1810–1871) fiaként született.¹⁴⁹ Tanulmányait Nagyváradon, a nyolcosztályos gimnáziumban végezte, majd édesapja birtokát irányította.¹⁵⁰ 1859-ben Körösszakálban feleségül vette Ertsey Jolánt (1840–1931), akitől két gyermeke született Katalin (1859–1898) és György (1862–1949).¹⁵¹ Személyesen jelen volt, amikor 1849-ben egy pinceásás során megtalálták a gepidakori aranyozott ezüst pajzsdudort, amit a család 1854-ben a Nemzeti Múzeumnak adományozott.¹⁵²

¹⁴⁴ Magyar Kereskedők Lapja, 42. (1922) 17. 1922. febr. 25. 4.

¹⁴⁵ Magyar Compass 1925. 838., 1304.

¹⁴⁶ Szóke 2023. 38.

¹⁴⁷ Véghatározat. Biharvármegye Hivatalos Lapja, 40. (1941) 9. 1942. febr. 26. 1.

¹⁴⁸ MNL HBVL XXXIII.1.a 201. k. 122. bejegyz.

¹⁴⁹ Mezei – Szóke – Török 2023. 144–146., 148–149.

¹⁵⁰ Nagyváradi Gymnasium évkönyvei 1851. 43.

¹⁵¹ Emődi 2018. 77–78.

¹⁵² Vende 1901. 52.

Rendkívül élénk társadalmi életet élt, ráadásul a történelem is érdekelte, amit jól mutat, hogy Miskolczi Károly történeti feljegyzései az ő birtokába kerültek.¹⁵³ Jóbaráti viszonyt ápolt Vass Jenővel és O'sváth Pállal. Prominens szereplője volt az egyesületi mozgalmaknak: a Sárreți Takarékpénztárnak hosszú ideig (1870–1915) pénztárnoka, a Polgári Olvasó Kör választmányi, a Biharvármegyei Régészeti és Történelmi Egylet rendes (1875), a berettyóújfalui magán vadász- és agarász társulat oszlopos tagja volt.¹⁵⁴ 1878-tól a helyi Szabadelvű Párt alapítójának és alelnökének, técsői Móricz Pál országgyűlési képviselő, politikai hívének és barátjának számított. 1899-ben 130 katasztrális hold birtokkal rendelkezett, amelyhez a herpályi Csonkatorony is hozzátartozott.¹⁵⁵

18. köröstopai és mezőtelegdi Tardy György Lajos

Berettyóújfalú, 1862. május 20.¹⁵⁶ – Berettyóújfalú, 1949. november 14.¹⁵⁷

Tanulmányait 1873–1880 között előbb a debreceni, majd a lőcsei Állami Főreáliskolában végezte. A Műegyetem elvégzése után apjától átvett birtokán gazdálkodott.¹⁵⁸ 1900-ban nőül vette Dobsa Anna Izabellát – az álmosdi földbirtokos, Dobsa Sándor leányát –, akitől három gyermeke, nevesen Sándor, Anna és Erzsébet született.¹⁵⁹ A kórház közelében épülő Tisztviselőtelep létesítésére földjéből nagyobb területet ajándékozott a községnek. Az újonnan nyíló utcát róla nevezték el, nem mellesleg ő maga is a Tardy György utca 4. szám alatt lakott. Számos dicsérő és elismerő oklevelet kapott különböző kiállításokon saját kezűleg faragott bútoraiért.¹⁶⁰ A földművelésügyi minisztériumnál, mint birtokrendezési gazdasági és bírósági szakértő működött közre.¹⁶¹ Református presbiterként

¹⁵³ O'sváth 2009. 60.

¹⁵⁴ Nyakas 1981. 302–303.

¹⁵⁵ Magyarország földbirtokosai és földbérlői 1899. 268.

¹⁵⁶ MNL HBVL IV.465.h 2. k. 57. bejegyz.

¹⁵⁷ MNL HBVL XXXIII.1.a 205. k. 327. bejegyz.

¹⁵⁸ Berettyóújfalú 1930. 182.

¹⁵⁹ MNL HBVL XXXIII.1.a 6. k. 11. bejegyz.

¹⁶⁰ Berettyóújfalú 1930. 182.

¹⁶¹ Mezei – Szőke – Török 2023. 150.; Személyi adattár 1938. 147.

nem csak az egyházat, de az iskolákat is támogatta, különösen a berettyóújfalui Református Polgári Leányiskolát, melynek 1917-es megalapításától fogva egyik igazgatótanácsosa volt.¹⁶² Kevesen tudják, hogy a szülőfaluját nemes egyszerűséggel „a világ közepének” tekintő Tardy volt a helybeli Polgári Kaszinó alelnöke, az Önkéntes Tűzoltó Egylet örökös tiszteletbeli főparancsnoka, illetve a Bihari Gazda újság főszerkesztője.¹⁶³ Úgyszintén tagja a vármegyei törvényhatósági bizottságnak és a testnevelési bizottságnak, 1926-ban pedig a Biharvármegyei Nemzeti Szövetség egyik alelnökévé is megválasztották. Irodalmi ambícióinak hozadéka a „Ne járjon ide” című színdarabja, amelyet Berettyóújfaluban többször nagy sikerrel játszottak.¹⁶⁴

Egyesületi rész

Vitathatatlan, hogy a berettyóújfalui társasági élet főszervezője az a Vass Jenő, aki nemcsak patikát vezetett, de emellett még újságot szerkesztett és óvodát alapított. 1870-ben az ő buzgólkodása nyomán alakult meg községünkben a Sárréti Takarékpénztár Egylet, amely azt a célt tűzte ki maga elé, hogy „a kevésbé vagyonos néposztálynak tőkét” kamatoztassa, takarékosagra ösztönözzön, illetve gazdasági érdekek figyelembevételével hitelt nyújtson Berettyóújfalu és vidéke lakosságának.¹⁶⁵ Ennek érdekében a társaság 1500 darab 50 forint névértékű részvényt dobott piacra. A társaság első elnöke Beöthy Algernon volt, akit később Móricz Pál, Szabó József, majd Nadányi Miklós követett. Alelnökei időrendben: Vass Jenő, Leszkay Gyula, Amant Antal. A Takarékpénztár működése szempontjából fontos még kiemelni id. és ifj. Habókay József, Tardy Sándor, Dienes Lajos, dr. Reichenberger Fülöp, Fényes Mór, Fényes Dezső, Gazdig József, Leszkay János, Réthy Kálmán tagok nevét. A Sárréti Takarékpénztár önálló működése 1923-ban megszűnt, és fúzió keretében fiókegyesületként beleolvadt az 1846-ban alapított Debreceni Első Takarékpénztárba.

¹⁶² Iskolai Értesítő 1918. 7.

¹⁶³ MNL HBVL IV.458. 1. d. 8. d. 180/1928. Polgári Kaszinó alapszabálya; MNL HBVL IV.458. 1. d. 84/1928. Berettyóújfalui Önkéntes Tűzoltó Egylet Alapszabálya.

¹⁶⁴ Berettyóújfalu 1930. 182.

¹⁶⁵ MNL HBVL IV.458. 1. d. Sárréti Takarékpénztár Egylet Alapszabálya.

Ifj. Habókay József vezérigazgatósága mellett 1883-ban alakult meg a Sárreți Népbank, Takaré- és Segélyegylet, amely főként a földművelés, ipar és kereskedelem, valamint a közvagyonosodás érdekeinek előmozdítása érdekében pénzbetétek elfogadásával és kamatoztatásával foglalkozott. 1887-ben nevét Sárreți Népbank Részvénytársaságra változtatta.¹⁶⁶ Az alapszabály módosításával üzleti tevékenysége kiterjedt a betéti, kölcsön, zálog, hitelügyleti üzletekre is, továbbá ingó- és ingatlan vagyonok vásárlására. 1918-ban – mint fióküzlet – beolvadt a nagyváradi Egyesült Bank és Takarékpénztár Részvénytársaságba. A Sárreți Népbanknak fennállása alatt olyan jeles részvényesei, tagjai voltak, mint például Habókay Béla ügyvéd, dr. Grósz Ignác orvos, Nyíri István gőzmalomtulajdonos, Trajánovits Antal gyógyszerész, Zádor Márton divatáru nagykereskedő, Adler Pál téglagyáros vagy Kerekes Gyula főjegyző.

¹⁶⁶ Magyar Compass 1914. 408–409.

Források és irodalom

Kézírtos források

Bihari Múzeum, Berettyóújfalu (BM)

III.b. Általános Történeti Dokumentumok Gyűjteménye

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

XV. Gyűjtemények

20.1. Mikrofilmtár. Állami anyakönyvek.

Magyar Nemzeti Levéltár Békés Vármegyei Levéltára, Gyula (MNL BéVL)

IV.426. Békés vármegye felekezeti anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye (1828–1895)

Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára, Debrecen (MNL HBVL)

IV. Megyei törvényhatóságok, szabad királyi városok és törvényhatósági jogú városok

- 403. Bihar Vármegye Törvényhatósági Bizottsága Központi Választmányának iratai
- 458. Bihar Vármegye Egyesületi Alapszabályainak Levéltári Gyűjteménye (1900–1944)
- 465.d. Bihar vármegye református egyházi anyakönyvi másodpéldányainak gyűjteménye. Bakonszeg.
- 465.h. Bihar vármegye református egyházi anyakönyvi másodpéldányainak gyűjteménye. Berettyóújfalu.
- 465.y. Bihar vármegye református egyházi anyakönyvi másodpéldányainak gyűjteménye. Zsáka.
- 469.c. Bihar vármegye izraelita egyházi anyakönyvi másodpéldányainak gyűjteménye (1842-1895). Berettyóújfalu.

XXXIII. Külön intézkedéssel levéltárba utalt iratok

- 1.a. Hajdú-Bihar Megyei Levéltárban őrzött állami anyakönyvi másodpéldányok gyűjteménye (1895-2014). Állami anyakönyvek másodpéldányai (1895–1980)

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest (MNL OL)

K. Belügyminisztériumi levéltár

150. Általános iratok (1867–1944)

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Vármegyei Levéltára, Budapest (MNL PVL)

XXXIII. Külön intézkedéssel levéltárba utalt iratok

- 1.a. Pest-Pilis-Solt-Kiskun, 1950-től Pest megye anyakönyvi kerületei állami anyakönyvi másodpéldányainak levéltári gyűjteménye (1895–1983).
- 19.c. Budaörs. Halotti anyakönyvek.

Magyar Nemzeti Levéltár Somogy Vármegyei Levéltára, Kaposvár (MNL SVL)

XXXIII. Külön intézkedéssel levéltárba utalt iratok

- 1.a. Somogy megyei állami anyakönyvek másodpéldányainak és az utólagos bejegyzéseknek levéltári gyűjteménye (1895–2014).
- 99.c. Kaposvár. Halotti anyakönyvek.

Pécsi Tudományegyetem Egyetemi Levéltára, Pécs (PTE EL)

VIII. Tanintézetek, intézmények

- 105.a. Magyar királyi Erzsébet Tudományegyetem (Pécs) iratai (1890–) 1919–1950 (–1957). Orvosi kar és intézeteinek iratanyaga, 1919–1951 (–1961). Kari ülési jegyzőkönyvek, 1926–1951.

Serviciul Județean Bihor Arhivele Naționale ale României [Román Nemzeti Levéltár Bihor Megyei Fiókja, Nagyvárad] (SJANR Bihor)

32. Colectia Registrelor de Stare Civila [Anyakönyvi kivonatok gyűjteménye]

Nyomtatott források

A Biharvármegyei Régészeti és Történeti Egylet Alapszabályai 1875.

A Biharvármegyei Régészeti és Történeti Egylet Alapszabályai. Nagyvárad, 1875.

Debreczeni Református Főgymnasium értesítője 1889.

A debreczeni Református Főgymnasium értesítője az 1888–89. iskolai évről.
Közzéteszi: Tüdős János. Debrecen, 1889.

Gazdacímtár 1912.

Magyarországi gazdacímtár. Magyarország, Horvát- és Szlavonországek 100 kat. holdon felüli birtokosainak és bérlőinek címjegyzéke, az egyes megyék részletes monografiájával. Szerk. Rubinek Gyula. Bp., 1912.

Gazdacímtár 1925.

Magyarország földbirtokosai és földbérlői. (Gazdacímtár) A 100 kat. holdas és ennél nagyobb földbirtokok és földbérletek 1925. év eleji adatai alapján. Összeállította: A Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal. Bp., 1925.

Gyógyszerészek Évkönyve 1896.

Gyógyszerészek Évkönyve. Zsebnaptár az 1896-ik évre. Szerk. K. Karlovszky Geyza. Bp., 1896.

Haeffler 1940.

Országgyűlési Almanach az 1939-1944. évi országgyűlésről. Szerk. Haeffler István. Bp., 1940.

Iskolai Értesítő 1918.

A berettyóújfalui református polgári leányiskola 1. évi értesítője az 1917–1918. iskolai évről. Szerkeszti és közli: Király Ilona. Berettyóújfalú, 1918.

Iskolai Értesítő 1942.

A berettyóújfalui református polgári leányiskola évkönyve az 1941–42. iskolai évről, az iskola fennállásának XXV. évében. Szerk. Takács Károly. Berettyóújfalú, 1942.

Iskolai Értesítő 1945.

A berettyóújfalui állami polgári fiú- és református polgári leányiskola és a berettyóújfalui állami mezőgazdasági középiskola évkönyve az 1944–45. iskolai évről. Szerk. Meskó Gyula – Rácz Gyula. Berettyóújfalu, 1945.

Késmárki Lyceum értesítője 1890.

A késmárki ág. hitv. evang. kerületi Lyceum 1889/90. tanévi értesítője. Közli: Scholcz Frigyes. Késmárk, 1890.

Magyar Compass 1877.

Magyar Compass. Pénzügyi, közigazgatási és vasúti évkönyv a magyarországi részvénytársaságok és szövetkezetek számára. Bp., 1877.

Magyar Compass 1907.

Mihók-féle Magyar Compass. Pénzügyi és kereskedelmi évkönyv. 1907/8. I. rész. Pénz- és hitelintézetek. Szerk. Galánthai Nagy Sándor. Bp., 1907.

Magyar Compass 1910.

Mihók-féle Magyar Compass. 1910/11. I. rész. Pénzintézetek. Szerk. Galánthai Nagy Sándor. Bp., 1910.

Magyar Compass 1914.

Nagy Magyar Compass (azelőtt Mihók-féle) 1914–1915. I. rész. Pénzintézetek. Szerk. Galánthai Nagy Sándor. Bp., 1914.

Magyar Compass 1925.

Nagy Magyar Compass (azelőtt Mihók-féle) 1922–1924. II. rész. Biztosító- ipar- és közlekedési vállalatok, Budapest főváros pénzügyei. Szerk. Galánthai Nagy Sándor. Bp., 1925.

Magyarország földbirtokosai és földbérlei 1899.

Magyarország földbirtokosai és földbérlei 1899–1900. Bp., 1899.

Nagyvárad Főgymnasiumának értesítője 1892.

A jászóvári prémontrei kanonokrend nagyvárad Főgymnasiumának értesítője az 1891–92-diki iskolai évről. Közli: Kotunovics Sándor. Nagyvárad, 1892.

Nagyváradai Gimnasium évkönyvei 1851.

A^o nagyváradai nyolcz osztályu Gimnasium évkönyvei. 1850–51-ki tanév. Közreadja: dr. Krausz G. László. Nagyvárad, 1851.

Pénzügyi Compass 1906.

Pénzügyi Compass. 1905–1906. Szerk. Kormos Alfréd. Bp., 1906.

Pénzügyi Compass 1909.

Pénzügyi Compass. 1908–1909. Szerk. Kormos Alfréd. Bp., 1909.

Pénzügyi Compass 1910.

Pénzügyi Compass. 1910–1911. 2. rész. Vidék. Szerk. Kormos Alfréd. Bp., 1910.

Polgári fiuiskola értesítője 1926.

A berettyóújfalui M. Kir. gróf Tisza István állami polgári fiuiskola 1926–27. évi értesítője. Szerk. Kelemen János. Berettyóújfalú, 1926.

Szakirodalom

Bagdi – Török 2021.

Bagdi László – Török Péter: „Hazádnak rendületlenül”... Egy korszakos közszolga ünnepi beszédének margójára. In: Bihari Múzeum Évkönyve XXVI. Szerk. Török Péter. 53–78.

Bagossyné 2018.

Bagossyné Körtvélyesi Mária: Dr. Barcsay László családjának története. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXIII. Szerk. Sándor Mária. Berettyóújfalú, 2018. 9–29.

Barcsay – Nyíri 2004.

Barcsay László – Nyíri Sándor: Frontátvonulás Biharban – 1944. október. 60 éve élte túl a második világháborút Bihar megye. In: Bihari Diéta V. Szerk. Matolcsi Lajos. Berettyóújfalú, 2004. 7–23.

Bartha 2011.

Bartha Ákos: Élet Berettyóújfaluban a dualizmustól a rendszerváltásig. In: Berettyóújfalu az újkőkortól napjainkig. Szerk. Kállai Irén. Berettyóújfalu, 2011. 50–78.

Bartha 2020.

Bartha Ákos: Bajcsy-Zsilinszky Endre. Életút és Utóélet. Bp., 2020.

Berettyóújfalu 1930.

Berettyóújfalu. In: Bihar vármegye 10 évvel Trianon után. Szerk. Vermes Ernő. Berettyóújfalu, 1930. 146–186.

Bihari arcképek 1938.

Bihari arcképek. In: Bihar vármegye. Szerk. Nadányi Zoltán. Bp., 1938. (Magyar városok és vármegyék monográfiája 25.)

Braham 1997.

Braham, Randolph L.: A népirtás politikája. A Holocaust Magyarországon. I. köt. Bp., 1997.

Emődi 2018.

Emődi János: Bihar megye nemes családjai a római katolikus, református és evangélikus anyakönyvek tükrében. C–É. II. köt. Nagyvárad, 2018.

Fekete 1938.

Fekete Ferenc: A Bihari Tennisz és Vívó Club. In: Bihar vármegye. Szerk. Nadányi Zoltán. Bp., 1938. 326–329. (Magyar városok és vármegyék monográfiája 25.)

Fényes 1938.

Dr. Fényes Pál: A tüdővész ellen. A Biharmegyei Tüdővész Ellen Védekező Egyesület 25 éve. In: Bihar vármegye. Szerk. Nadányi Zoltán. Bp., 1938. 290–300. (Magyar városok és vármegyék monográfiája 25.)

Fóris – Kertész 1938.

Dr. Fóris Anna – dr. Kertész János: Bihar-vármegye községei. In: Bihar vármegye. Szerk. Nadányi Zoltán. Bp., 1938. 468–519. (Magyar városok és vármegyék monográfiája 25.)

Hantó 2009.

Hantó Zsuzsa: Kiltott családok. Bp., 2009. CD-ROM melléklet.

Kanalasné 2004.

Kanalasné Harasztosi Judit: Egy tehetséges orvos élete. In: Bihari Diéta V. Szerk. Matolcsi Lajos. Berettyóújfalu, 2004. 171–179.

L. Nagy 1976.

L. Nagy Zsuzsa: A liberális polgári ellenzék pártjai és szervezetei 1919–1944. Történelmi Szemle, 19. (1976) 3. 335–360.

Mezei – Szőke – Török 2023.

Tardy György: Berettyóújfalu keletkezése, története és fejlődése. Berettyóújfalu, 1937. A szöveget gondozta, jegyzetekkel ellátta, bevezető tanulmányt írta: Mezei Milán – Szőke Richárd Rajmond – Török Péter. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVIII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2023. 143–184.

Molnár 1938.

Molnár Imre: A közigazgatás fejlődése Bihar-vármegyében In: Bihar vármegye. Szerk. Nadányi Zoltán. Bp., 1938. 362–383. (Magyar városok és vármegyék monográfiája 25.)

Nagy 1938.

Nagy Géza: Bihar-vármegye Gróf Tisza István közkórházának első tíz esztendeje. In: Bihar vármegye. Szerk. Nadányi Zoltán. Bp., 1938. 266–280. (Magyar városok és vármegyék monográfiája 25.)

Nyakas 1981.

Nyakas Miklós: Berettyóújfalu politikai és társadalmi élete a polgári korszakban. In: Berettyóújfalu története. Szerk. Varga Gyula. Berettyóújfalu, 1981. 299–321.

O'sváth 2009.

O'sváth Pál: Bihar vármegye Sárréti járás leírása. Kiad. elők. bev. tan. ell. Seres István. Bp., 2009. (A csengerújfalusi O'sváth és vele rokon családok története, dokumentumai és írásai)

Személyi Adattár 1938.

Személyi Adattár. In: Bihar vármegye. II. rész. Szerk. Nadányi Zoltán. Bp., 1938. (Magyar városok és vármegyék monográfiája 25.)

Szendrei 2024.

Szendrei Ákos: A berettyóújfalui országgyűlési választókerületben 1848 és 1918 között mandátumot szerzett képviselők összehasonlító vizsgálata. In: Berettyóújfalú és Berettyószentmárton 19. századi társadalomtörténeti kérdései. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalú, 2024. 81–131. (Fejezetek Berettyóújfalú történetéből 3.)

Szőke 2022a.

Szőke Richárd Rajmond: Az Egységes Párt 1922-es berettyóújfalú kampánya. Új Nézőpont, 9. (2022) 2. 5–21.

Szőke 2022b.

Szőke Richárd Rajmond: Adalékok Berettyóújfalú sajtó- és választástörténetéhez – Az 1922-es helyi nemzetgyűlési választás. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalú, 2022. 83–130.

Szőke 2023.

Szőke Richárd Rajmond: Az újfalú tizenegyek története – Két levél a Berettyóújfalú Sport Egylet vezetőségétől. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVIII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalú, 2023. 35–58.

Török 2008.

Török Péter: Két életrajz Gulyás Pál gyűjteményéből – Bölöni Bakó Zoltán, Brózik Dezső. Rálátás. Zsákai helytörténeti – honismereti, kulturális tájékoztató. 9. (2008) 4. 28–33.

Török 2012.

Török Péter: Egy új levéltári sorozat. A Hajdú-Bihari Levéltári Füzetek. Levéltári Szemle, 62. (2012) 4. 53–55.

Vende 1901.

Vende Aladár: Bihar vármegye községei In: Bihar vármegye és Nagyvárad. Szerk. Borovszky Samu. Bp., 1901. 36–166. (Magyarország vármegyéi és városai)

Sajtóforrások

Belügyi Közlöny

Bihar

Bihar Népe

Biharvármegye Hivatalos Lapja

Budapesti Hírlap

Budapesti Közlöny

Dunántúl

Fővárosi Lapok

Hajdú-Bihari Napló

Hivatalos Közlöny

Iparvédelem

Központi Értesítő

Magyar Kereskedők Lapja

Magyar Kereskedők Lapja

Magyar Nemzet

Magyarság

Néplap

Pesti Hírlap

Sárrét

Somogyi Néplap

Természettudományi Közlöny

Uj-Somogy

Twists of Fate: Biographies from the History of Berettyó- újfalu

From idea to reality – scenario of the temporary exhibition of Bihari
Museum

The temporary exhibition entitled „Twists of Fate: Biographies from the History of Berettyóújfalu” presented the life stories of individuals associated with Berettyóújfalu and Berettyószentmárton who lived and worked there during the dualism era and the Horthy regime but, unfortunately, locals have partially or completely forgotten about them. Our selection was based on the results of the museum’s local history research, and our aim was to shed new light on previously closed issues in order to gain a more detailed picture of the local aspects of large-scale, national public history processes. On the one hand, we examined the photograph collection of the Bihari Museum to find images of individuals who played crucial roles in local history. On the other hand, the research into the life stories of prominent local historical figures has revealed previously unknown details of their careers, mainly from archives and press sources. The exhibition was on display from 23 May 2023 to 30 April 2024 in the temporary exhibition hall of the Bihor Museum. The Pulszky Society nominated the exhibition for the Exhibition of the Year 2023 award and presented the museum with a certificate of appreciation for its efforts.

Török Péter

A jól kihasznált lehetőség

A Bihari Múzeum és a Magyar Géniusz program

2021-ben a berettyóújfalui Bihari Múzeum pályázatot nyújtott be a Nemzeti Kulturális Alap Magyar Géniusz Program Ideiglenes Kollégiumához,¹ amely 8 000 000 forint támogatást ítélt meg az intézmény számára. A benyújtott kutatási tervünk merész volt, a munkatársak létszámához képest már-már vakmerőnek tűnhetett egy ekkora mértékű vállalás. Természetesen minket sem kerülhetett el a kétely, hiszen egy soklépcsős, ezáltal egymásra épülő tervet állítottunk össze, amely egy-egy rosszul felmért lehetőség, vállalás miatt bármikor összeomolhatott volna. Igyekeztünk minden olyan eshetőséget kizárni, ami leküzdhetetlen akadályt gördítene elénk a megvalósítás során, de egy kétéves folyamat minden mozzanatát képtelenség előrelátni és tervezni, főként a személyi változás hektikusságát.

Amiért nyugodt szívvel vágunk bele a pályázat megírásába és később a megvalósításába, az a korábban véghezvitt szervezőmunka és kapcsolatépítés által létrejött biztos alap, amelyet az évek során szisztematikusan fejlesztettünk határon innen és határon túl. Érdemes felsorolni azokat az intézményeket, amelyekkel nagyon jó munkakapcsolatot sikerült kialakítani:

Arany János Múzeum (Nagyszalonta)

Bocskai István Múzeum (Hajdúszoboszló)

Debreceni Egyetem Történelmi és Néprajzi Doktori Iskola (Debrecen)

¹ „A berettyóújfalui járás Bihar vármegye egykori történetiségének feldolgozása Interdiszciplináris kutatás, tanulmányok, monográfia, konferencia megvalósítására.” Pályázati azonosító: 650132/00014.

Hajdúsági Múzeum (Hajdúböszörmény)
Karacs Ferenc Múzeum (Püspökladány)
Körösvidéki Múzeum (Nagyvárad)
Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára (Debrecen)
Méliusz Juhász Péter Vármegyei Könyvtár, Helytörténeti Gyűjtemény (Debrecen)
Partiumi Keresztény Egyetem (Nagyvárad)
Tiszántúli Református Egyházkerület Levéltára (Debrecen)

Arra törekszünk, hogy ez a kapcsolati háló még szélesebb legyen, a jövőt érintő közös gondolkodás megmaradjon, tovább fejlődjön.

A pályázati anyagban komoly vállalásokat tettünk, amelyek akár évtizedes elmaradást kívántak pótolni, ledolgozni. A Bihari Múzeum kutatási lehetőségei, szerepvállalása a magyar tudományos életben inkább ad hoc jelleggel működött, az adott keretek nem tettek lehetővé egy folyamatos, kidolgozott kutatási stratégiát. A közgyűjtemény korábban is küldetésének tekintette Bihar vármegye múltjának feltárását, csak a lehetőség hiányzott annak maradéktalan megvalósításához. Ezt a hátrányt kívántuk némileg csökkenteni a Biharra irányuló célzott kutatásokkal.

A kutatási tevékenység több lépcsőjét is sikerült párhuzamosan abszolválni, amihez a múzeum munkatársaival karöltve a fentebb felsorolt intézmények kollégái, tudományos kutatók és akár segítő önkéntesek önzetlen, kollegiális segítségével elengedhetetlenek bizonyult.

Az elméleti felvetéseken túl számokba öntött formában tettünk vállalásokat a pályázat írása során, amelyek egzakt módon visszaellenőrizhetők. Tény, hogy a statisztikai adat még nem garancia a minőségi kivitelezésre, de ezt nem is a mi tisztünk megítélni, hanem az idő dönti el, hogy az általunk elvégzett és a nagyközönség számára elérhetővé tett produktum majd kellőképpen hasznosul-e a társadalomban.

A vállalt és elvégzett feladatokat a következő táblázatban gyűjtöttük össze:

Feladattípus	Tervezett	Megvalósított
Monográfiák	4	4
Tanulmányok	7	13
Adatbázisok, adattárak	3	9
Konferenciák	3	6
Előadások	nem vállalt feladat	21
Kiállítások	nem vállalt feladat	1
Egyéb rendezvények	nem vállalt feladat	8

A táblázat számaiból jól látható, hogy az előre tervezett, általunk vállalt feladatokat teljesítettük, valamint az is kiolvasható a rendelkezésünkre álló információk alapján, hogy egyes feladattípusoknál jelentős mértékben túlteljesítettük a pályázatban foglaltak, és emellett számos olyan, a projektben nem jelölt munkafolyamatot is elvégeztünk, amely nem szerepelt a tematikánkban, de a sikeres és teljes körű megvalósításhoz elengedhetetlennek tekintettük.

Vállalt és megvalósított feladatok

1. Monográfiák

A pályázat tervezésénél felhasználtuk azokat a hosszú távú kutatásstratégiai programelemeket, amelyeket 2018 óta kívántunk megvalósítani. Jól látható, hogy a múzeum körül kialakult egy kutatócsoport, amely tagjai kisebb vagy nagyobb mértékben foglalkoznak Bihar múltjával. Örömteljes számunkra, hogy a közgyűteményi szférán túl a felsőoktatási intézményekben munkát végző egyetemi oktatók és munkatársak közül is sikerült szerzőket felkérnünk egy-egy monográfia megírásához, lektorálásához. Kiemelten fontosnak tartjuk, hogy a Bihari Múzeum által kiadott művek mind a tudományos közösségnek, mind a nagyközönségnek hasznos kiadványok legyenek. Emiatt látott napvilágot három kötet, amelyek Berettyóújfalun, – az egykori mezőváros, majd a két világháború között a megcsónkított Bihar vármegye központja volt – a Nadányi Zoltán költő, író által csak

„Faluvárosnak” vagy „Piripócsnak” nevezett település történetiségének feltárására irányultak.

Berettyóújfalu középkori történetét Bocsi Zsófia régész-történész és Gulyás László Szabolcs történész dolgozta fel, akik egy általános helytörténeti munka kereteit bőven szétfeszítve vizsgálták a népvándorlás korától egészen a 16. század közepéig az elődtelepülések történetét.

A mezőváros 19. századi társadalomtörténeti kérdéseit két történész (Szendrei Ákos és Mezei Milán), valamint egy levéltáros (Vékonyné Kovács Gabriella) vizsgálta, akik a nemzetőrállítás és az országgyűlési képviselők adattára mellett a helyi (berettyóújfalu és berettyószentmártoni) zsidóság megtelepedését és közösségét is bemutatják az olvasóknak. A kötet jelentős részét teszi ki az a forrásközlés-állomány, amely házösszeírásokat, nemzetőrlistákat és házsám-kiosztásokat foglal magába, több százra rúgó névanyaggal, amelyet nem csupán a helyi lakosok, hanem a korszak kutatói, családfakutatói is haszonnal forgathatnak.

A harmadik kötet ebben az új sorozatban (Fejezetek Berettyóújfalu történetéből) az 1944 és 1979 közötti időszakot vette górcső alá. Kiemelendő, hogy az 1981-ben napvilágot látott, Varga Gyula által szerkesztett Berettyóújfalu története című településtörténeti monográfia ezzel a korszakkal nem foglalkozott, nem foglalkozhatott. Néhány szórványos kísérleten kívül nem történt komolyabb kutatás a 20. század második felére vonatkozóan, amelyet ez a kiadvány igyekszik némileg pótolni. Jól látható, hogy az alapkutatások által felszínre hozott eredmények csak megnyitják az utat a további feltárás előtt, de teljesnek nem tekinthetjük. Ez a kötet úttörő a maga nemében, mivel egy olyan időszak feldolgozásának elindítására vállalkozott, amely napjainkig erőteljesen átpolitizált, érzelmeket, sok esetben komoly indulatokat kiváltó kérdéseket rejt magában akár a holokauszt, akár kulákkérdés, a kollektivizálás, vagy az 1956-os forradalom és szabadságharcot illetően.

A divat mondja meg, hogy ki vagy?! című konferenciakötet a múzeum egy teljesen más profilját mutatja be a szakmának és a nagyközönségnek. Egy kétnapos, igencsak sikeres divat- és viselettörténeti konferencia anyagát foglalja magában, amelyből képet kaphatunk az aktuális kutatási trendekből, a hagyományok tiszteléből és akár a modernkori értékváltozás folyamatából is.

A tanulmányok az egész Kárpát-medence magyarlakta területeit érintik, de hangsúlyos szerepet kapnak a 19–20. századi divatkérdések, amelyek sok esetben a viselettörténeti problematikához kapcsolódnak.

A megjelent kötetek bibliográfiai adatai, elérhetőségei:

- 1) Bocsi Zsófia – Gulyás László Szabolcs: Berettyóújfalu településtörténete a középkorban. Berettyóújfalu, 2023. (Fejezetek Berettyóújfalu történetéből 1.)
Elérhetőség: http://biharimuzeum.hu/sites/default/files/inline-files/Berettyoujfalu_telepulestortenete_a_kozepkorban.pdf
- 2) Husvéth András – Kovács Gergely – Szikla Gergő: Az iparosított faluváros. Berettyóújfalu szovjetizálásától a várossá válásáig 1944–1979. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2024. (Fejezetek Berettyóújfalu történetéből 2.)
Elérhetőség: http://biharimuzeum.hu/sites/default/files/2024-07/az_iparosított_faluváros.pdf
- 3) Berettyóújfalu és Berettyószentmárton 19. századi társadalomtörténeti kérdései. Tanulmányok és források. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2024. (Fejezetek Berettyóújfalu történetéből 3.)
- 4) A divat mondja meg, hogy ki vagy?! Divat- és viselettörténeti tanulmányok. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2024.

2. Tanulmányok

Az egy-egy korszakra, kérdéskörre fókuszáló kiadványok mellett olyan tanulmányok megjelentetését vállaltuk, amelyek szintén Biharhoz, Berettyóújfaluhoz kötődtek, vagy a hajdúmúlt emlékeit mutatták be. Hét tanulmány szerepelt a pályázati tervben, amelyet jelentős mértékben sikerült meghaladnunk. A publikációk közül szinte mindegyiket el lehet érni a világhálón, valamint A Bihari Múzeum Évkönyve XXVII. és XXVIII. sorszámot viselő köteteiben, amelyeket szintén közzétettünk a múzeum honlapján. A tanulmányok tematikája sokrétű, igyekeztünk minden olyan kutatási témának helyet adni, amely akár egy újabb monográfia alapját is képezheti a jövőben.

- 1) Csarkó Imre: Legendából valóság. A Berettyóújfalu és környéki táncok kutatásának története és a helyi néptáncoktatás kezdetei. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVIII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2023. 115–142.
http://biharimuzeum.hu/sites/default/files/inline-files/bme_xxviii_115_142_0.pdf
- 2) Kiri Edit: Szemelvények Bihar népi gyógyászatából az Etnológiai Archívum adatainak tükrében. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2023. 7–82.
<http://biharimuzeum.hu/sites/default/files/inline-files/1KiriEdit.pdf>
- 3) Mezei Milán – Szőke Richárd Rajmond: Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából. Az ötlettől a megvalósulásig – a Bihari Múzeum időszaki kiállításának forgatókönyve. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXIX. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2024. (Megjelenés alatt)
- 4) Szőke Richárd Rajmond: Adalékok Berettyóújfalu sajtó- és választástörténetéhez – Az 1922-es helyi nemzetgyűlési választás. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2023. 83–130.
<http://biharimuzeum.hu/sites/default/files/inline-files/2SzokeRichardRajmond.pdf>
- 5) Szőke Richárd Rajmond: Az Egységes Párt 1922-es berettyóújfalu kampánya. Új Nézőpont, 9. (2022) 2. 5–21. http://ujnezopont.com/wp-content/uploads/2022/11/03-Szoke-Richard-Rajmond_1.pdf
- 6) Szőke Richárd Rajmond: Az újfalu tizenegyek. Két levél a Berettyóújfalu Sport Egylet vezetőségétől. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVIII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2023. 35–58.
http://biharimuzeum.hu/sites/default/files/inline-files/bme_xxviii_35-58_0.pdf
- 7) Szőke Richárd Rajmond: Szilágyi Lajos választási eredményei a Berettyóújfalu választókerületben 1916–1931. In: KERESZT/EZŐDÉSEK Választak és metszéspontok a kultúrában és a történelemben Interdiszciplináris

Tanulmányok II. Szerk. Ajtay-Horváth Magda – Tukacs Tamás. Nyíregyháza, 2023. 171–180.

- 8) Tardy György: Berettyóújfalu keletkezése, története és fejlődése. Berettyóújfalu, 1937. A szöveget gondozta, jegyzetekkel ellátta, a bevezető tanulmányt írta: Mezei Milán – Szőke Richárd Rajmond – Török Péter. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVIII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2023. 143–184.
http://biharimuzeum.hu/sites/default/files/inline-files/bme_xxviii_143_184_0.pdf
- 9) Török Péter: „...én Nagyságod parancsolatja nélkül nem cselekedtem, nem is cselekszem...” – Adalékok Buday Istvánné Melczer Erzsébet életrajzához. Új Nézőpont, 9. (2022) 3–4. 35–44.
<http://ujnezopont.com/wp-content/uploads/2023/03/06-Torok-Peter.pdf>
- 10) Török Péter: Kovács Jancsi titkos küldetése(i). Egy kém vallomása, avagy egy nagyotmondó fiú esete az igazsággal. In: Ünnepi kötet Papp Klára 70. születésnapjára. Szerk. Jeney-Tóth Annamária, Tóth Orsolya és Bárány Attila. Debrecen, 2022. 427–436. (Speculum Historiae Debreceniense 35.)
https://tortenelem.unideb.hu/sites/default/files/upload_documents/papp_klara_kotet_teljes_korr_11.14.pdf
- 11) Török Péter: A szabolcsi hajdúvárosok a Rákóczi-szabadságharc idején. Századok, 158. (2024) 4. 639–664.
- 12) Török Péter: Adatok Buday István alispáni pályafutásához. Új Nézőpont, 11. (2024) 1–2. (Megjelenés alatt)
- 13) Török Péter: A jól kihasznált lehetőség. A Bihari Múzeum és a Magyar Géniusz program. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXIX. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2024. (Megjelenés alatt)

3. Adatbázisok, adattárak

A Bihari Múzeumban 2018 óta szisztematikusan folyik az adatbázis-építés, amely erre a közgyűjteményi területre nem igazán jellemző. A nagy mennyiségű adatfelvitel és annak publikálása elengedhetetlen ahhoz, hogy az állampolgárok megismerjék a múzeum által őrzött műtárgyakat, azokat az információkat, amelyeket az intézmény gyűjtött össze a több évtizedes fennállása során. Az előre tervezett adatbázisok rendjét némileg átstrukturáltuk, olyan adatsorokat rögzítettünk, amelyek jobban illeszkedtek a tanulmányok és a monográfiák, tanulmánykötetek által megcélzott kutatási kérdésekhez.

Jelentős állományt sikerült rögzítenünk a berettyóújfalui választói névjegyzékekből az 1920 és 1940 közötti időszakra vonatkozóan (25 051 rekord), valamint Szűcs Sándor néprajzkutató hagyatékából, amelyet a püspökladányi Karacs Ferenc Múzeum őriz (5146 rekord). Az iparosok és kereskedők fontos részét képezték a helyi társadalomnak, amelyet a Berettyóújfalui járás ilyen irányú tevékenységet folytató lakosainak bemutatását célzó adatbázisban tettük nyilvánossá (2007 rekord). Az adatbázis-építéshez két elengedhetetlen feltételnek kellett teljesülni: együttműködés az állományt őrző közgyűjteményekkel (MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára, Karacs Ferenc Múzeum) és a munkatársak munkája (az adatrögzítésben részt vett: Erős Anna, Fegyverné Marczin Vanda, Kondor Beáta, Mezei Milán, Szőke Richárd Rajmond, Szűcs Endre). A rögzítésre került állományok minden esetben publikálásra kerültek egy intézmények felett álló honlapon, a biharkutatas.hu felületén.

Az elkészült adatbázisok:

Az adatbázis megnevezése	Bemutató dátuma	Elérhetőség
Berettyóújfalui és Berettyószentmárton választói adatbázisa – 1922	2023.05.18.	http://biharkutatatas.hu/?page_id=3789
Berettyóújfalui és Berettyószentmárton választói adatbázisa – 1928	2023.05.18.	http://biharkutatatas.hu/?page_id=3796
Berettyóújfalui és Berettyószentmárton választói adatbázisa – 1929	2023.05.18.	http://biharkutatatas.hu/?page_id=3798
Szűcs Sándor adatbázis	2023.12.04.	http://biharkutatatas.hu/?page_id=3867
Berettyóújfalui és Berettyószentmárton választói adatbázisa – 1927	2024.05.21.	http://biharkutatatas.hu/?page_id=3902
Berettyóújfalui és Berettyószentmárton választói adatbázisa – 1930	2024.05.21.	http://biharkutatatas.hu/?page_id=3904
Berettyóújfalui és Berettyószentmárton választói adatbázisa – 1931	2024.05.21.	http://biharkutatatas.hu/?page_id=3906
Berettyóújfalui és Berettyószentmárton választói adatbázisa – 1932	2024.05.21.	http://biharkutatatas.hu/?page_id=3908
Berettyóújfalui járás iparosainak és kereskedőinek adatbázisa	2024.05.21.	http://biharkutatatas.hu/?page_id=3918

4. Konferenciák

A Bihari Múzeum konferenciák, tudományos ülések, könyvbemutatók során igyekszik bemutatni azon friss kutatási eredményeket, amelyek kötődnek Biharhoz. Két konferenciasorozat (a Bihari Diéta és a Bihar-kutatás) képezi ezen rendezvények gerincét, de a kifejezetten tudományos kérdésekre fókuszáló konferenciák mellett olyan szakmai kérdések köré csoportosított rendezvényeket is szervez az intézmény, amelyek az aktuális muzeológiai, közgyűjteményi problémákra keresik a válaszokat. Emellett Berettyóújfalu város 415. évfordulója adott lehetőséget arra, hogy a hajdúmult, amely több egykori vármegyét érintett, újra nagyobb publicitást kapjon. Berettyóújfalu Város Önkormányzata 2021-ben adta át városunk egykori zsinagógáját, amely Zsinagóga Kultúrtér néven működik. Az új intézmény egyik fő célkitűzése, hogy feltárja a berettyóújfalui zsidó közösség múltját, amihez a Géniusz program keretében egy konferenciával, előadásokkal, valamint publikációkkal sikerült hozzájárulnunk. A Bihari Múzeum a pályázat két évére vonatkozóan három konferenciát tervezett, amelyből végül 6 tudományos szimpóziumot sikerült rendezni, amelyeken összesen 57 előadó, határon innen és túl, mutathatta be aktuális kutatási eredményeit. Mind a hat konferenciát élő adásban közvetítette a múzeum, amelyeket bármikor vissza lehet nézni, elérhetők az intézmény Facebook oldalán, valamint a Youtube csatornáján.

Cím	Helyszín	Időpont	Link
XII. Bihari Diéta	Bihari Múzeum előadóterme	2021.12.06.	https://youtube.com/playlist?list=PL_eH_HFbEnvwlsXFyL-hu0ij5S9RAILQcvZ&si=pv9J4VXJqZApJxhn
A virtuális kalendáriumtól az adatvizualizációig – A helytörténetkutatás lehetőségei az online térben	Bihari Múzeum előadóterme	2022.03.28.	https://youtube.com/playlist?list=PL_eH_HFbEnvwls5BKWjgW0JPFPPvxqBfQu-&si=ln7rCHY8XnJjEJgf
Zsidósorsok a Partiumban	Bihari Múzeum előadóterme	2022.10.03.	https://www.youtube.com/playlist?list=PL_eH_HFbEnvwlvIDJxt_jcO95H_M-1yDjCD
VIII. Bihar-kutatás konferencia	Nadányi Zoltán Művelődési Ház, Erdélyi Gábor terem	2022.12.05.	https://www.youtube.com/playlist?list=PL_eH_HFbEnvwlsJKh_KqbRqjiuyxBs991e6
Berettyóújfalú 415. Emlékkonferencia a bihari és szabolcsi hajdúság évszázadairól	Bihari Múzeum előadóterme	2023.05.22.	https://www.facebook.com/biharimuzeum/berettyoujfaluj/videos/1182666433130233/
XIII. Bihari Diéta	Nadányi Zoltán Művelődési Ház, Erdélyi Gábor terem	2023.12.04.	https://www.facebook.com/biharimuzeum/berettyoujfaluj/videos/319149190927855/

Pályázatunkban az első öt kategóriában tettünk vállalásokat, amelyeket fentebb olvashattak. A további típusokban önként, a kutatási programhoz kapcsolódóan alkottak a munkatársak.

5. Előadások

A kutatási eredmények megismertetése a szakmával és a nagyközönséggel minden esetben kiemelt jelentőséggel bír a projekt számára. A fentebb említett monográfiák, tanulmánykötetek és tanulmányok mellett a konferenciaszervezéshez kapcsolódó elvárható követelmény a tudományos kutatást folytató muzeológusoktól az aktív részvétel ezeken a rendezvényeken, amely előadás, levezető elnöki tisztt formájában ölthet testet. A Bihari Múzeum három munkatársak mindkét területen képviseltette magát, nem csupán a saját rendezésű konferenciákon, hanem a kutatáshoz illeszkedő, más intézmények által szervezett tudományos szimpóziumokon is. Nagy örömünkre szolgált, hogy több alkalommal volt lehetőségünk határon túli kollégákat fogadni intézményünk rendezvényein, valamint részt vennünk a határon túli kutatók szervezésében lezajló üléseken.

- 1) Mezei Milán: „Ott álltak a régi zsidó famíliák házai”. A berettyóújfalui zsidóság társadalomtopográfija a dualizmus korában. Zsidósorsok a Partiumban konferencia. Berettyóújfalu, 2022. október 3.
- 2) Mezei Milán: „Melyik itt Govrik szolgabíró?”. Az 1846-os botránnyos paradisi fürdőbéli verekedés történeti narratívái. VIII. Bihar kutatás konferencia. Berettyóújfalu, 2022. december 5.
- 3) Mezei Milán: Az ötlettől a megvalósulásig: a Bihari Múzeum Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfaluu múltjából című időszak kiállításának „rövid” bemutatása, ismertetése. I. Megyei Múzeumi Találkozó. Létavértes, 2023. október 7.
- 4) Mezei Milán: „...nemességéből pedig a Helytartó Tanács által kivetkezettődvén a nemtelen rabok közé záratott”. A „nemesi bűnözés” társadalomtörténeti vizsgálata Bihar vármegyében a hosszú 19. század első felében (1790–1848). VI. Partium-konferencia. Nagyvárad, 2023. november 10.

- 5) Mezei Milán: „Curialis falvak, hadnagyi székek és gonosztevők”. O’sváth Pál műveiben – A Sárréti járás nemesi társadalma a 19. század elején (1790–1849) a források tükrében. XIII. Bihari Diéta konferencia. Berettyóújfalu, 2023. december 4.
- 6) Mezei Milán: A berettyóújfalui zsidó közösség története a 19. században. 51. Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltári Napok. Berettyóújfalu, 2024. május 29.
- 7) Szőke Richárd Rajmond: A Berettyóújfalu Topotéka. A virtuális kalendáriumtól az adatvizualizációig – A helytörténet-kutatás lehetőségei az online térben. Berettyóújfalu, 2022. március 28.
- 8) Szőke Richárd Rajmond: Asszimiláció és sport – a Berettyóújfalui Sport Egylet. Zsidósorsok a Partiumban konferencia. Berettyóújfalu, 2022. október 3.
- 9) Szőke Richárd Rajmond: A vidéki zsidóság és a sport kapcsolata: a Berettyóújfalui Sport Egylet. A holokauszt kutatás legújabb eredményei konferencia. Budapest, 2022. október 20.
- 10) Szőke Richárd Rajmond: Az 1922-es berettyóújfalui nemzetgyűlési választás. Fiatal kutatók konferenciája. Létavértes, 2022. november 12.
- 11) Szőke Richárd Rajmond: Berettyóújfalu és Berettyószentmárton választói társadalma 1922-ben. VIII. Bihar kutatás konferencia. Berettyóújfalu, 2022. december 5.
- 12) Szőke Richárd Rajmond: Szilágyi Lajos választási eredményei a berettyóújfalui választókerületben 1916–1931. Cross/roads – Kereszt/eződések konferencia. Nyíregyháza, 2023. április 18.
- 13) Szőke Richárd Rajmond: Szilágyi Lajos kora a Bihari Múzeum tárgyainak tükrében. 2023. évi XXIV. Országos történész muzeológus konferencia és szakmai továbbképzés. Zalaegerszeg, 2023. június 28.

- 14) Szőke Richárd Rajmond: Az 1922-es berettyóújfalui nemzetgyűlési választás. VI. Partium-konferencia. Nagyvárad, 2023. november 10.
- 15) Szőke Richárd Rajmond: Az újfalui tizenegyek – Berettyóújfalu két világháború közötti futballélete. 50. Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltári Napok. Zsáka, 2023. november 15.
- 16) Szőke Richárd Rajmond: Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából. Egy kiállítás tapasztalatai. ITT konferencia. Budapest, 2023. november 27.
- 17) Szőke Richárd Rajmond: A történetíró lokálpatrióta – Tardy György és helytörténeti munkája. XIII. Bihari Diéta konferencia. Berettyóújfalu, 2023. december 4.
- 18) Török Péter: Buday István hajdúvárosi főkapitány (politikai) életrajza. 49. Hajdú-Bihar Megyei Levéltári Napok. Debrecen, 2022. november 8.
- 19) Török Péter: A szabolcsi hajdúvárosok és a Rákóczi-szabadságharc. Berettyóújfalu 415. Emlékkonferencia a bihari és szabolcsi hajdúság évszázadairól. Berettyóújfalu, 2023. május 22.
- 20) Török Péter: Szatmártól Biharig: bölsei Buday István (1654 k. – 1710) vázlatos életrajza. VI. Partium-konferencia. Nagyvárad, 2023. november 10.
- 21) Török Péter: A szabolcsi hajdúvárosok a Rákóczi-szabadságharcban. Vármegyék 1000 éve a Haza védelmében: Hajdú-Bihar Vármegye a honvédelem szolgálatában. Debrecen, 2024. április 11.

6. Kiállítás

A Bihari Múzeum által benyújtott pályázat csak tudományos kutatási kérdésekre vonatkozott, illetve a hagyományosnak tekinthető publikációs formákat jelöltük meg, mint tudásátadási lehetőség. Ettől függetlenül a munkatársak által végzett adatrögzítő, adatfeltáró munka eredményeként összeállt egy olyan tematika, amely lehetőséget nyújtott számunkra egy időszak kiállítás elkészítéséhez.

A „Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából” címet viselő kiállítás a munkatársak friss kutatási eredményeiből született, amely olyan személyeket gyűjtött össze, akik nélkül a ma ismert Berettyóújfalu feltehetően nem ilyen formában létezne.

A tárlatot 2023. május 23. és december 31. között összesen 892 látogató tekintette meg. Az Év Kiállítása című pályázaton a kiállítás elismerő oklevelet kapott.

7. Egyéb, nem konferencia-típusú rendezvények

Az intézmény a konferenciák rendezése mellett olyan rendezvények megszervezését is vállalta, amelyek szervesen kapcsolódtak a kutatási eredmények publikálásához, valamint a múzeum tudományos gondolatiségéhez. Kötetbemutatók, előadások, adatbázis-bemutatók, valamint kiállítás megnyitó gazdagította a projekt lebonyolítását.

- 1) Berettyóújfalu és Berettyószentmárton választópolgárai adatbázis-bemutató. Bihari Múzeum előadóterme, 2023. május 18. <https://www.facebook.com/biharimuzeumberettyoujfalu/videos/604875481594774/>
- 2) Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából. Kiállítás megnyitó. Bihari Múzeum előadóterme, 2023. május 23. https://www.facebook.com/bihari_muzeumberettyoujfalu/videos/271360818701539/
- 3) A „Berettyóújfalu településtörténete a középkorban” című kötet bemutatója. Bihari Múzeum előadóterme, 2023. június 5.
- 4) Szűcs Sándor adatbázis-bemutató. Nadányi Zoltán Művelődési Ház, Erdélyi Gábor terem, 2023. december 4. <https://www.facebook.com/100063640837760/videos/319149190927855>
- 5) „Márki Sándor: Bihar megye rövid története” könyvbemutató. Nadányi Zoltán Művelődési Ház, Erdélyi Gábor terem, 2024. január 24. <https://www.facebook.com/biharimuzeumberettyoujfalu/videos/862876402302146>

- 6) Iparosok, kereskedők, választói névjegyzékek adatbázis-bemutató. Bihari Múzeum előadóterme, 2024. május 21. https://www.facebook.com/bihari_muzeumberettyoujfalu/videos/1131429674750251
- 7) „Az iparosított faluváros” című kötet bemutatója. Sinka István Városi Könyvtár előadóterme, 2024. június 13. <https://www.youtube.com/watch?v=rURby5fd0A>
- 8) Kettős könyvbemutató a Bihari Múzeumban. Bihari Múzeum előadóterme, 2024. október 1.

A kutatás eredményeinek hasznosulása

A kétéves projekt a Bihari Múzeum számára egy olyan tudományos és szellemi műhely kialakítását tette lehetővé, amely biztos bázis nyújt Bihar múltjának feltárásához, megismeréséhez. Olyan szakmai kapcsolatok, olyan szakmai háló épült ki az intézmény körül, amelyre eddig még nem volt példa. A múzeum felkerült az ország tudományos térképére – mind az elért eredmények, mind a tudományszervező tevékenysége által. Ez az újrapozicionálás nyithat meg számunkra olyan új lehetőségeket, amelyek továbbra is támogatják majd a magasszintű kutatást, feltárást, honismereti tevékenységet. Ezek a lépések szükségesek voltak ahhoz, hogy a kutatás során feltárt eredmények testet öltsenek és több formátumban (online-offline; tudományos, tudományos-ismeretterjesztő, ismeretterjesztő) a széles nagyközönséghez is eljussanak, illetve a nevelés minden területén, az óvodáktól az egyetemekig hasznosítani tudják a nevelők, tanárok és oktatók. A tudományos feltárás alapozza meg az újabb és újabb időszaki kiállításokat a Bihari Múzeumban, vagy akár az együttműködő partnereknél is. Vándorkiállítások készülhetnek ezekből az anyagokból, amelyeket határon innen és határon túl lehet bemutatni a magyarajkú és külföldi vendégek számára.

Az önállóan megjelenő monográfiák, a Bihari Múzeum Évkönyvében és az Új Nézőpont online folyóirat hasábjain napvilágot látó tanulmányok minden esetben online formában is elérhetővé válnak a nagyközönség számára.

Ugyanígy az adatbázisok is, amelyek a közgyűjtemények által közösen kezelt www.biharkutatas.hu oldalon kerültek publikálásra. A Bihari Múzeum ezen projekt során megalapozta azt, hogy a feltárás során saját gyűjteményeinek rekordjait a www.biharimuzeum.hu honlapon nyilvánosságra hozza és kutathatóvá, elérhetővé tege mindenki számára. Ezt a tervezetet még 2024 folyamán sikerrel kívánja abszolválni.

A projekt során szervezett konferenciák a szakmán túl olyan magánszemélyeket is megszólítottak, akik érdeklődnek Bihar és Magyarország múltja iránt. A konferenciákat minden esetben interneten keresztül követhetővé tettük, és az előadások rögzítést követően a múzeum közösségi média felületein (Facebook, Youtube) tettük közzé.

A saját szervezésű konferenciák mellett más tudományos üléseken is részt vettünk, bemutatva a projektbe folyó munkát, kutatást. Igyekeztünk a felsőoktatási intézményekbe is eljutni, hogy szakdolgozó egyetemistáknak, doktori pálya előtt álló hallgatóknak témát kínáljunk. Önkénteseket vontunk be a kutatásokba, ami sikeresnek bizonyult, hiszen a múzeum évkönyve egyre több olyan honismereti írásnak tud teret biztosítani, amely Bihar múltjához kapcsolódik.

A pályázat két és fél éve során a Bihari Múzeumnak sikerült egy erős kapcsolati hálót kiépíteni határon innen és túl azokkal a társintézményekkel, akik Bihar múltjának feltárását prioritásnak tekintik. Jól látható, hogy nem csupán alkalmi együttműködésekről van most már szó, hanem rendszeres, közös gondolkodáson alapuló munkakapcsolatokról, ami a jövőt tekintve több mint biztató. Ugyanez mondható el a tudományos és helytörténeti kutatókkal kapcsolatban is, akik keresik a lehetőséget a bihari témák kutatása terén. Jól látható, hogy a Bihari Múzeum megkerülhetlenné vált kiadványai, rendezvényei által a Biharról folyó diskurzus tekintetében.

A nagyközönség számára minden, amit ezen projekt keretében készült, elérhetővé vált a világháló, visszanezhetővé tettük a konferenciák anyagát, a publikációk pedig megtekinthetők az évkönyv, az Új Nézőpont folyóirat (<http://ujnezopont.biharkutatas.hu/>) hasábjain, valamint az adatbázisok a www.biharkutatas.hu felületén. A kapcsolódó rendezvényeken (kötetbemutatók, adatbázis-bemutatók,

kiállításmegnyitók konferenciák) több ezren követhették (helyben és online) a múzeum munkásságát, és az elérhetőség biztosítja mindenki számára, hogy ezek a kutatási eredmények a későbbiekben is elérhetőek legyenek az egész világon.

A well-used opportunity

Bihari Museum and the Hungarian Genius Program

This two-year project allowed the Bihari Museum to establish a scientific and intellectual workshop that serves as a solid basis for exploring and understanding the history of Bihar County. Unprecedented professional links and networks have been built around our institution. Achievements and science management work of the museum put us on the scientific map of Hungary. Repositioning might open up new opportunities for us that will continue to support high-level research, exploration, and cultural heritage activities. These steps were necessary to ensure that our research results could be disseminated to the general public in various formats (online-offline; scientific, scientific-educational, educational) and used by educators, teachers, and lecturers in all areas of education, from kindergartens to universities. Scientific exploration serves as the basis for new temporary exhibitions of the Bihari Museum or even our partner museums. These materials can also be used to create travelling exhibitions, which can be presented both inside and outside the country to Hungarian and foreign visitors.

Török Péter

Mélységek és magasságok

Néhány gondolat a Bihari Múzeum 2023. évi lehetőségeiről és munkájáról

Egy biztos alapokon álló (köz)intézmény életében természetes az innovációra, megújulásra való törekvés, a produktív munkavégzés, amely társadalmi haszonnal kecsegtet. Ezt a fundamentumot rengette meg az országot érintő energiaváltság, ami azonnal és könyörtelenül éreztette hatását a tudományos és kulturális szférában, jelezve, hogy egy ilyen helyzetben a múzsáknak egyetlen lehetőségük maradt, ami pedig nem más, minthogy hallgassanak. Nehéz szavakba önteni a kilátástalanság ilyen szintű megnyilvánulását, amikor az 1×1 sem tűnik kikezdehetlennek.

Minden szféra igyekszik bizonygatni a maga fontosságát – sok esetben mások rovására –, hogy a közszolgálat minden szegmense fölött ott lebegő kard ne hogy rá sújtsa le. Nem kivétel ez alól a közgyűjtemények világa sem, a maga szintjén ez a közeg is folyamatos élet-halál harcot vív a fennmaradásért, megmaradásért. Vannak, akik a számokban hisznek: minél több látogató, minél több rendezvény, minél több tárgy beletárolása. Mások a minőséget helyezik előtérbe, élve azzal az avíttá váló gondolattal, hogy nem kell mindenáron beállni a sorba, és napi szinten bombázni a világhálót, mert az információáradat dzsungelében porszemek vagyunk. Ritkán, de akkor nagyot kell „robbantani”, hogy minden pillantás ránk szegeződjön.

A számmisztika bővületében élő, technokrata felfogás szerint működő állami gépezet általában nem tud mit kezdeni a nem nyomakodó, tolakodó intézményekkel, elkönnyelik gyenge teljesítményt nyújtó „cégnek”. Ez a fals látásmód jellemzi a tudományos-kulturális szféra eredményeinek vizsgálatát is, mivel nagyon nehéz egy egzakt, mérhető, teljesítményalapú gondolkodásmotívumon keresztül szemlélve megérteni és befogadni azt, hogy a közgyűjtemények területén nem

minden szabályozható le teljes egészében, az individualizmus, ami a tudományos munkát előrébb viszi, nem írható le sarokszámok segítségével.

Ebben az igencsak terhelt környezetben kellett a Bihari Múzeumnak 2023-ban is olyat alkotni, ami tudományos és kulturális téren kiemelkedő, hosszabb távon hasznosítható. Véleményem szerint ezt a feladatot az intézmény a mögöttünk hagyott évben is teljesítette, a lentebb olvasható beszámoló alapján minden tisztelt érdeklődő láthatja, hogy egy területi múzeum – amely olyan településen működik, ahol elhanyagolható a turisztikai felhajtó erő – lehetőségeihez képest ismételt kiemelkedő évet zárt.

Programok, rendezvények

A covid által generált online térbe költözés alól a múzeumi szféra sem vonhatta ki magát, és a Bihari Múzeum az elsők között készített digitális tartalmakat, amit azóta is folytat. Igyekszünk minden intézményi rendezvényt a saját rendelkezésünkre álló eszköztárunkkal közvetíteni, hogy azok az érdeklődők se maradjanak le a múzeum programjairól, akik nem tudnak személyesen megjelenni. Ez a döntés az egyik legfontosabb azok közül, amit az elmúlt években hoztunk, és jól látható, hogy a nézettségi mutatók minden évben magasak. A rendezvényeket már nem csak azok tudják „látogatni”, akiknek lehetősége nyílik eljönni a múzeumba, hanem az éteren keresztül, a világ minden pontjáról figyelemmel kísérhetik és kísérik a munkánkat. A számok jól tükrözik, hogy több mint kétszerese azon látogatók száma, akik online követik az eseményeket, mint akik megtisztelnek minket jelenlétükkel.

A Bihari Múzeum 2023. évi rendezvényei és kitelepülései

- 2023. május 18. Berettyóújfalu és Berettyószentmárton választói névjegyzék adatbázisok bemutatója
 - résztvevők száma: 15 fő
 - online résztvevők száma: 404
- 2023. május 22. Berettyóújfalu 415. Emlékkonferencia a bihari és szabolcsi hajdúság évszázadairól
 - résztvevők száma: 20 fő
 - online résztvevők száma: 279 fő
- 2023. május 23. Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából időszaki kiállítás megnyitó ünnepe
 - résztvevők száma: 20 fő
 - online résztvevők száma: 94 fő
- 2023. június 2. Pajta Művészeti Fesztivál 1. nap, Bakonszeg (kitelepülés)
 - résztvevők száma: 50 fő
- 2023. június 5. Berettyóújfalu településtörténete a középkorban című kötet bemutatója
 - résztvevők száma: 32 fő
- 2023. június 10. Pajta Művészeti Fesztivál 3. nap, Bakonszeg (kitelepülés)
 - résztvevők száma: 32 fő
- 2023. június 24. Múzeumok Éjszakája
 - résztvevők száma: 352 fő
- 2023. július 31. – 2023. augusztus 4. XLVII. Bihari Honismereti Tábor
 - résztvevők száma: 8 fő
- 2023. augusztus 5. Kemencés Napok, Bakonszeg (kitelepülés)
 - résztvevők száma: 120 fő
- 2023. augusztus 19. Szent István napi rendezvények
 - résztvevők száma: 20 fő

- 2023. szeptember 18–19. A Divat mondja meg, ki vagy? Viseletek és történetek az öltözködés múltjából és jelenéből című konferencia (1. és 2. nap)
 - résztvevők száma: 51 fő
 - online résztvevők száma: 326
- 2023. október 17. A II. világháború berettyóújfalui és berettyószentmártoni áldozatainak emléknapja
 - résztvevők száma: 25 fő
- 2023. október 17. A Bihari Múzeum Évkönyve XXVIII. című kötet bemutatója
 - résztvevők száma: 15 fő
 - online résztvevők száma: 315 fő
- 2023. október 18. Múzeumpedagógiai évnnyitó
 - résztvevők száma: 10 fő
- 2023. november 11. Az I. világháború berettyóújfalui és berettyószentmártoni hősi halottainak emléknapja
 - résztvevők száma: 15 fő
- 2023. december 4. XIII. Bihari Diéta – O'sváth Pál és kora konferencia
 - résztvevők száma: 40 fő
 - online résztvevők száma: 175 fő

Összes rendezvény: 16

A rendezvényeken résztvevők száma:

- személyes részvétel: 625 fő
- online részvétel: 1593 fő

Összesen: 2418 fő

Társadalmi kapcsolatok

A Bihari Múzeum évek óta kiemelten fontosnak tartja és támogatja a vakok és gyengénlátók megyei szervezetét azáltal, hogy intézményünk biztosítja a helyszínt az egyesület fogadóóráinak, ebből kifolyólag a környéken élő egyesületi tagoknak nem kell Debrecenbe utazni ügyet intézni. Emellett mindig örömmel fogadjuk mind a Csiga-ház, mind a gyógypedagógiai szolgálatok csoportjait, hiszen valljuk, hogy a kultúra mindenkié, minden honfitársunknak joga van Bihar örökségét megismerni.

A Vakok és Gyengénlátók Egyesülete 2023-ban 5 alkalommal vette igénybe a segítségünket. A Bihari Szociális Szolgáltató Központ szervezésében 4 látogatás során összesen 141 fő ismerkedhetett meg a múzeum kiállításával, valamint az Egységes Gyógypedagógiai Módszertani Intézmény kétszer jött el hozzánk, 12 főnek mutathattuk be az intézményt.

Múzeumpedagógia

A múzeum látogatottságának egyik fő alappillére a múzeumpedagógiai tevékenység, amely a hagyományos, intézmény területén történő csoportfogadás mellett már évek óta kiegészült a külső helyszínen tartandó foglalkozásokkal. Miért szükséges, hogy a múzeum ne csupán a saját falai között fogadja az óvodásokat, általános és középiskolás tanulókat? A válasz kézenfekvő, de néha nem árt megismételni, mert hajlamosak vagyunk elfelejtkezni az egyértelmű tézisekről. A Bihari Múzeum – mint területi múzeum – nem pusztán Berettyóújfalui gyermekei számára kell, hogy szolgáltasson múzeumpedagógiát, hanem az intézmény gyűjtőterületéhez tartozó közel negyven településen található oktató-nevelő intézmények felé is van kötelezettsége. A távolság miatt a gyermekek beutazása a múzeumhoz nem minden esetben kivitelezhető, emiatt az „utazó múzeum” látogatja meg azokat az intézményeket, amelyek kérik és igénybe veszik ezt a szolgáltatást. Ebből kifolyólag munkatársaink több száz kilométert utaznak egy évben, hogy eleget tegyenek minden felkérésnek, mert a célunk az, hogy ne maradjon olyan diák a bihari térségben, aki sohasem találkozott a múzeummal tanulóévei folyamán. A Bihari Múzeum munkatársai 2023-ban összesen 41 foglalkozást tartottak, amelyen 1438 gyermekkel ismertették meg az intézmény munkáját.

A múzeumpedagógiai foglalkozások adatai

	Óvodai korcsoportok	Általános iskolai korcsoportok	Táborok
Múzeumban tartott foglalkozások	1	11	
Külső helyszínen tartott foglalkozások	5	19	5
Összesen	6	30	5

A múzeumpedagógiai foglalkozások résztvevőinek száma

	Óvodai korcsoportok	Általános iskolai korcsoportok	Táborok
Múzeumban tartott foglalkozások	6	307	
Külső helyszínen tartott foglalkozások	86	864	175
Összesen	92	1171	175

Kiállítások

A Bihari Múzeum állandó kiállítása „A táj és az ember. Herpálytól a faluvárosig” címmel 2021. augusztus 20-án nyitotta meg a kapuit a nagyközönség előtt. Mondhatjuk, hogy a kiállítás látogatottsága stabil, eddig minden évben több mint ezer látogatót vonzott ezen tárlatunk. 2023 folyamán 1077-en tekintették meg a kiállítást, köszönhetően a munkatársak állhatatos munkájának.

A tavalyi évben egy gyümölcsöző együttműködés keretében, amely Zsáka Nagyközségi Önkormányzat és a Bihari Múzeum (Berettyó Kulturális Központ) között kötött, egy újabb állandó kiállítást készítettek a múzeum munkatársai, amelyet Zsákán láthat az érdeklődő nagyközönség. „A Sárrett peremén – Tablók

Zsáka nagyközség múltjáról” című kiállítást 2023-ban 380-an tekintették meg, reméljük, hogy a folytatás is hasonlóan magas érdeklődést mutat a jövőben.

Egy időszakos kiállítással készült a Bihari Múzeum a 2023-as évre, mivel a rendelkezésre álló anyagi keretek, az intézmény látogathatóságának korlátozása több tárlat kivitelezését nem tette lehetővé. A „Sorsfordítók – Életrajzok Berettyó-újfalui múltjából” című kiállítást 892-en tekintették meg, ezzel is bizonyítva, hogy nem érdemtelenül kapott a koncepció és a kivitelezés az „Év kiállítása” országos pályázaton elismerő oklevelet a szakmai zsűritől.

A több mint 2000 főt meghaladó látogatószám egy területi múzeumnál kifejezetten jónak tekinthető. Ez a létszám a tényleges látogatószámot takarja, a Bihari Múzeum 2018 óta konzekvensen figyel arra, hogy ne kerüljenek torzított számadatok az év végén készülő statisztikákba, amelyek esetlegesen félreértésre adhatnának okot, vagy ezen számok alapján megalapozatlan következtetéseket vonhatnának le egyes személyek.

Gyűjteményi munkafolyamatok

Intézményünk 2023-ban tovább folytatta a gyűjtemény újrendszerezését, átstrukturálást, valamint a hiátusok csökkentését. A tárgyévben a törzsállományhoz tartozó tárgyakat vizsgálták a munkatársak, amelyek közül 753 darab került rögzítésre a gyarapodási naplóban. Emellett 163 tétellel bővült a múzeum könyvtári állománya, amelyet már elkezdett teljes egészében rögzíteni a Sinka István Városi Könyvtár csapata is, hogy minél hamarabb elérhetővé váljon az olvasók számára is, mivel a múzeum könyvtára egy zárt szakkönyvtár, amelyből alapvetően nem lehetséges a kölcsönzés. Ezen kívánunk változtatni azáltal, hogy a városi könyvtár rögzíti a saját rendszerében a múzeumi könyvtár tételeit, ennél fogva kereshetővé és megtalálhatóvá válnak a beiratkozott olvasók előtt.

A három évvel ezelőtt lefolytatott, az egész gyűjteményre kiterjedő revízió során számos olyan anomáliára bukkantunk, amelyeket feltétlenül javítani kellett, mert az alapvető strukturális elrendezettséget befolyásolták. A korábbi évtizedekben nem kellő alaposággal végzett munkafolyamatok következtében jól ki-mutatható keveredés alakult ki az egyes egységek között, amit a rossz leltározási

gyakorlat alapozott meg. Ennek következtében minden egyes gyűjteményi egységet tétel és darabszinten át kellett néznünk, feltárni a hiba forrását. 2023-ban az irodalmi kéziratgyűjtemény 614 darab műtárgyát, az Adattár 11 451 darab leltározott állományát, valamint az Általános Történeti Dokumentumok Gyűjteménye 10 148 darabos gyűjteményét dolgozták át a kollégák. Az ÁTD esetében ez a következő munkafolyamatot jelentette: a tárolódobozok cseréje savmentes eszközökre, az iratok palliumozása (savmentes védőcsomagolás), a műtárgyak állományvédelmi szempontok szerinti értékelése, az elektronikus és papíralapú nyilvántartások javítása.

Külön figyelmet fordítottunk a fényképállomány megjelölésére, mivel a gyűjteményi struktúra megváltoztatása is 2023-ban került napirendre, amelynek az egyik új vívmánya, hogy a fotóanyagokat és más – nem fa, fém, textil, papír alapanyagú – műtárgyakat egy frissen létrehozott gyűjteményi egységbe összpontosítsuk. Emiatt a feldolgozott gyűjteményi anyagban megjelölésre kerültek a fényképek, amelyeket 2024–2025 folyamán a munkatársak kiemelnek és újra leltároznak a kialakításra kerülő új egységben.

Két régi-új lehetőséggel is élt a múzeum, ami az adatgyarapítást segítheti. A munkatársak elkezdték az életinterjúk készítését (oral history), amit eddig nem igazán alkalmaztak a korábban az intézmény falai között dolgozó muzeológusok. A kollégák kijelölték az interjúalanyok körét, mindenkivel személyesen egyeztettek, előzetesen összefoglalták az érinthető témákat, majd az év második felében elkezdődtek a felvételek. Az elkészült interjúkat ezt követően a munkatársak átnézték (vagyis meghallgatták), hogy a minőségi feltételeknek megfelelő anyag készült, majd teljes körű átiratot készítettek a hangzóanyagról.

Emellett nagy léptékben folytatódott az adatbázis-építés, amit még 2019-ben kezdtünk el a múzeumban. 2023-ban került rögzítésre a berettyóújfalui és berettyószentmártoni választói névjegyzékek adatsora, amely során az 1922-es évet illetően 3095 rekord, az 1928-as évre vonatkozóan 3796 rekord, valamint az 1929-es évhez 3719 rekordot rögzítettek a munkatársak. Emellett a püspök-ladányi Karacs Ferenc Múzeummal közösen készült el a Szűcs Sándor adatbázis, amely összesen 5147 rekordot tartalmaz.

Kiemelt hangsúlyt kapott a múzeumban a digitalizálás, amellyel kapcsolatban azt írhatjuk le, hogy 17 245 műtárgyunkról rendelkezünk digitális másolattal, ami az állomány 37,3%-át teszi ki. 2023-ban 1900 tétel, 5400 oldalnyi terjedelemben került digitalizálásra az irodalmi kézirat és az ÁTD gyűjteményi egységekből. 2792 műtárgyunkat lehet megtalálni, keresni különböző digitális felületeken: a múzeum honlapján, a Berettyóújfalu Topotéka felületén, a MúzeumDigitár rendszerében, valamint a biharkutatas.hu oldal adatbázisokat összegyűjtő fülén.

A műtárgyvédelem az egyik sarkalatos pontja a múzeumi munkafolyamatoknak. Minden egyes lépésnél figyelembe kell venni, hogy mi a legjobb lehetőség a műtárgyak számára. 2023-ban több ezer műtárgyat költöztettünk az új külső raktárba, amelyeket egyenként csomagoltunk, szállítottunk, majd kicsomagoltunk és elhelyeztük azon a 350 elemből álló polcrendszeren, amelyet a munkatársak és diákmunkások állítottak össze. A közel háromezer műtárgy minden esetben átesett egy tisztításon, amennyiben szükségesnek láttuk, akkor egy leltári szám javításon, vagy pótláson. Ez a közel öt hónapig tartó munka, a papíralapú műtárgyak átvizsgálásával karöltve tette ki az év nagy részét a gyűjteményre fordított munkaidő tekintetében.

Önkéntesek, diákmunkások

A Bihari Múzeum munkáját számos formában segítik a diákoktól a szépkorúakig. Nagy örömünkre szolgál, hogy visszatérő önkéntesekről számolhatunk be, akik legnagyobb részt a rendezvények lebonyolításánál nyújtanak a munkatársaknak pótolhatatlan segítséget. 2023-ban négy önkéntes, összesen 17 óra munkával támogatta az intézmény működését. Ezen felül három egyetemista és öt középiskolás tanuló a nyári időszakban, mint teremőrök, egészítette ki a múzeum létszámát, akik 656 órát dolgoztak az intézménynek.

Hasznosulás és láthatóság

Ezek a kulcsszavak jellemzik a 21. század gondolkodását, legyen szó az élet bármely területéről. Ezalól a múzeumok sem lehetnek kivételek, kiemelkedően fontos, hogy az állampolgárok ismerjék és használják a közgyűjteményekben őrzött

nemzeti vagyont. Régóta vesszőparipám, hogy a közpénzből fenntartott (köz) intézmények, amelyek nemzeti vagyont őriznek, legyenek minél elérhetőbbek, hiszen a fenntartásra fordított pénz egyik alapkövetelménye a láthatóság és a hasznosulás. Egy múzeum ezeknek a kritériumoknak nem pusztán a kiállításokkal, publikációkkal kell, hogy megfeleljen, hanem az őrzésére bízott állomány teljes körű elérhetőségét is biztosítania szükséges. Ezt első lépésben akár adatbázis formájában nyilvánosságra lehet hozni, majd a digitalizáció során előállított állományokat érdemes publikálni, megvalósítva ezzel a teljes hozzáférést, láthatóságot, elérhetőséget. A Bihari Múzeum jó úton halad, hogy 2024-ben az első lépcsőfokot abszolválja: mindenki számára elérhetővé tenni a leltárkönyvi adatok publikálható részét, amelyben bárki, bármikor, bárhol tud keresést végrehajtani. Ezekről a lépésektől várhatjuk, hogy még nagyobb „keresettség” lesz az intézménynek, hiszen láthatóvá válik mindaz, amit a falai között őriz, de egy-egy kiállítás keretében csak a töredékét képes megmutatni a nagyvilágnak.

Jelenleg a kutatók (8 fő) és a múzeumi könyvtárakat használók (6 fő) száma igen alacsony, de már ez is szintlépés, mivel a 2018 előtti időszakban voltak olyan évek, amikor egy kutató sem kereste fel a múzeumot. A publikálástól azt várjuk, hogy ezek a számok növekedjenek, akár online, akár személyesen több megkeresés érkezik a jövőben az intézményhez.

Igyekszünk a digitális térben is jelen lenni, bár olyan hatalmas a túlkínálat, hogy szinte lehetetlen egy kis sávot is elcsípni ebben az internetes dzsungelben. Ettől függetlenül a múzeum saját oldalát (www.biharimuzeum.hu) 12 090-en látogatták az elmúlt évben, valamint a Berettyóújfalu Topotéka felületét is 727-en nézték meg és több esetben osztották meg a tartalmakat. A legnagyobb platform, ahol képviselteti magát a múzeum egyértelműen a Facebook. Tavaly 217 poszttal jelentkeztünk, amelyek közül a legsikeresebb több mint 7400 emberhez jutott el. Emellett beindult az intézmény Youtube-csatornája is, ahova folyamatosan kerülnek fel az adattartalmak: 2023-ban 17 új felöltés 889 új nézőt generált ezen a felületen.

Módszertani szolgáltatások

Mindig örömmel tölti el az embert, amikor az elvégzett munka mások figyelmét is felkelti. 2023 folyamán Zsáka Nagyközségi Önkormányzata kereste meg a Bihari Múzeumot egy hosszabb távú projekt ötletével, amely megvalósításához szakmai útmutatásunkat kérte a település polgármestere. Egy új közösségi térbe szerettek volna egy kiállítást elhelyezni, de ezt nem állt módjukban önerőből kivitelezni, összeállítani. A Bihari Múzeum munkatársai a helyszín bejárását követően vállalták a feladatot, amelyhez más társintézmények munkatársai is csatlakoztak. A kiállítás ötlete kinőtte magát, az Önkormányzat egy új településmonográfia megírására kérte fel a múzeum munkatársait. A 2024-ben megjelenő kötetben több munkatárs is dolgozott: Mezei Milán és Szőke Richárd Rajmond tanulmányt, Török Péter pedig a szerkesztői feladatokat látta el a kötet munkálatai során.

A múzeum munkatársai vállalták a Berettyó Kulturális Központ irattárának kialakítását is, amelynél az első lépcsőfok az iratselejtezés. A közel 60 iratfolyóméter terjedelmű anyagot átválogatva, az iratkezelési szabályzatoknak megfelelően, közel 50%-al sikerült csökkenteni az irattár tartalmát, amelyet az MNL Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltára jóváhagyott.

Tudományos kérdések

A 2021-ben elnyert NKA támogatás,¹ amely a Biharra vonatkozó kutatásnak nyújtott segítséget, jelentős mértékben előremozdította a múzeum tudományos tevékenységét. Mind a munkatársak, mind a múzeum körül kialakult kutatócsoport fontos kutatási eredményeket publikált 2023-ban.

A múzeum munkatársai által vizsgált kutatási kérdések

- Mezei Milán: Berettyóújfalú a dualizmus korában
- Mezei Milán: Zsáka története a 18–19. században
- Mezei Milán: „*Melyik itt Gorrík szolgabíró?*”. Az 1846-os botránnyos parádi fürdőbéli verekedés történeti narratívái

¹ A Magyar Génius Program keretében zajló kutatásokról egy külön tanulmányban foglalkozunk, amely szintén ebben az évkönyvben fog napvilágot látni.

- A Károlyi grófok érdekérvényesítő politikája a reformkori Csongrád megyében (1827–1848)
- Szőke Richárd Rajmond: A Berettyóújfalui Sport Egylet két világháború közötti története
- Szőke Richárd Rajmond: Szilágyi Lajos életrajzi adatai
- Szőke Richárd Rajmond: Zsáka két világháború közötti története
- Török Péter: A szabolcsi hajdúvárosok szerepe a Rákóczi-szabadságharcban
- Török Péter: Buday István alispáni tevékenysége
- Török Péter: Zsáka település története (1990–2019)

Jól látható, hogy szerteágazó kérdéseket feszegettek a kollégák: a korábban már említett Zsáka kötet munkálatai mellett mindhárom muzeológus a PhD-témájának megfelelő kutatási irányokat jelölt ki, mint feltárandó terület.

A múzeum által megrendezett tudományos konferenciák

- Berettyóújfalú 415. Emlékkonferencia a bihari és szabolcsi hajdúság évszázadairól (2023. május 22.)
- A Divat mondja meg, hogy ki vagy?! Viseletek és történetek az öltözködés múltjából és jelenéből (2023. szeptember 18–19.)
- XIII. Bihar kutatás konferencia (2023. december 4.)

A Bihari Múzeum következetesen, évről évre szervezi a Biharral kapcsolatos kutatások bemutatására alkalmas szimpóziumokat. Ez egészült ki 2023-ban egy kétnapos divat- és viselettörténeti konferenciával, amelyen 17 előadó tartotta meg referátumát.

A Bihari Múzeum munkatársai 2023-ban nagy számban tartottak előadásokat, országhatáron belül és kívül képviselve az intézményt. A kutatási eredmények ilyen formában történő közreadására számos felkérés érkezett a munkatársak részére, akik eleget tettek minden meghívásnak.

Konferencián tartott előadások

- 1) Mezei Milán: Az ötlettől a megvalósulásig: a Bihari Múzeum Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából című időszaki kiállításának „rövid” bemutatása, ismertetése I. Megyei Múzeumi Találkozó, Rozsnyai István Muzeális Gyűjtemény. Létavértes 2023. október 7.
- 2) Mezei Milán: Nagykökényes 18–19. századi története. Egy helytörténeti kutatás lehetőségei, forrásai (és nehézségei) egy történész szemével. Könyvbemutató alkalmával. Nagykökényes, 2023. október 15.
- 3) Mezei Milán: A vérparáznaságtól a gyilkossáig. Erkölcsi bűnök és bűncselekmények Vértesen és Nagylétán a 18–19. században. Érmellék történelme és néphagyományai konferencia, Rozsnyai István Muzeális Gyűjtemény. Létavértes, 2023. november 4.
- 4) Mezei Milán: „...nemességéből pedig a Helytartó Tanács által kivetkeztetődvén a nemtelen rabok közé záratott”. A „nemesi bűnözés” társadalomtörténeti vizsgálata Bihar vármegyében a hosszú 19. század első felében (1790–1848) VI. Partium-konferencia. Nagyvárad, 2023. november 10.
- 5) Mezei Milán: „*Curialis falvak, hadnagyi székek és gonosztevők*”. O’sváth Pál műveiben – A Sárreti járás nemesi társadalma a 19. század elején (1790–1849) a források tükrében. XIII. Bihari Diéta konferencia. Berettyóújfalu, 2023. december 4.
- 6) Mezei Milán: „*Akaratom, vágyam nélkül, sőt kérésem elmellőzésével*”. A Csongrád vármegyei főjegyzőségtől az adminisztrátorságig. Egy „kapacitált megyei tisztviselő”, röjtöki Bene József (1791–1869) reformkori pályaképe. I. Bálint Alajos Nemzetközi Konferencia. Móra Ferenc Múzeum. Szeged, 2023. december 11.
- 7) Szőke Richárd Rajmond: Szilágyi Lajos választási eredményei a berettyóújfalui választókerületben 1916–1931. Cross/roads – Kereszt/eződések konferencia. Nyíregyházi Egyetem. Nyíregyháza, 2023. április 18.

- 8) Szőke Richárd Rajmond: Szilágyi Lajos kora a Bihari Múzeum tárgyainak tükrében. 2023. évi XXIV. Országos történelem muzeológus konferencia és szakmai továbbképzés. Göcseji Múzeum – Mindszentynem. Zalaegerszeg, 2023. június 28.
- 9) Szőke Richárd Rajmond: A Bihari Múzeum PR tevékenysége. Bocskai István Múzeum. Hajdúszoboszló, 2023. október 9.
- 10) Szőke Richárd Rajmond: Az 1922-es berettyóújfalu nemzetgyűlési választás. VI. Partium-konferencia. Nagyvárad, 2023. november 10.
- 11) Szőke Richárd Rajmond: Az újfalu tizenegyek – Berettyóújfalu két világháború közötti futballélete. 50. Hajdú-Bihar Vármegyei Levéltári Napok. Zsáka, 2023. november 15.
- 12) Szőke Richárd Rajmond: Sorsfordítók – Életrajzok Berettyóújfalu múltjából. Egy kiállítás tapasztalatai. ITT konferencia. Óbudai Múzeum. Budapest, 2023. november 27.
- 13) Szőke Richárd Rajmond: A történetíró lokálpatrióta – Tardy György és helytörténeti munkája. XIII. Bihari Diéta. Berettyóújfalu, 2023. december 4.
- 14) Török Péter: A szabolcsi hajdúvárosok és a Rákóczi-szabadságharc. Berettyóújfalu 415. Emlékkonferencia a bihari és szabolcsi hajdúság évszázadairól. Berettyóújfalu, 2023. május 22.
- 15) Török Péter: A Bihari Múzeum múzeumpedagógiai tevékenysége. Múzeumpedagógiai évnvítő. Berettyóújfalu, 2023. október 18.
- 16) Török Péter: Szatmártól Biharig: bölsei Buday István (1654 k. – 1710) vázlatos életrajza. VI. Partium-konferencia. Nagyvárad, 2023. november 10.

A tudományos eredményeket nem csupán előadások formájában, hanem írásos megjelenés útján is közreadták a kollégák. Ezek a tanulmányok minden esetben ismert és elismert szakfolyóiratok hasábjain jelentek meg, amelyeket mind a hazai, mind a külföldi szakma figyelemmel kísér.

- 1) Mezei Milán: Nagykökényes és a Dessewffyék. In: Nagykökényes története I. A kezdetektől 1950-ig. Szerk. Besszer Anna. Nagykökényes, 2023. 34–159.
- 2) Veszprémy László Bernát: A Horthy-rendszer megszilárdulásának története (recenzió). Századok, 157. (2023) 4. 823–826. (Szőke Richárd Rajmond)
- 3) Szőke Richárd Rajmond: Az újfalui tizenegyek története 1911–1944. Két levél a Berettyóújfalui Sport Egylet vezetőségétől. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVIII. Szerk. Török Péter. 35–58.
- 4) Tardy György: Berettyóújfalu keletkezése, története, fejlődése (újraközlés, az előtanulmányt írta és lábjegyzetekkel ellátta: Mezei Milán, Szőke Richárd Rajmond, Török Péter). In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVIII. Szerk. Török Péter. 143–184.
- 5) Török Péter: Mi jöhet még? Beszámoló a Bihari Múzeum 2022. évi tevékenységéről. In: A Bihari Múzeum Évkönyve XXVIII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2023. 185–207.
- 6) Török Péter: „...én Nagyságod parancsolatja nélkül nem cselekedtem, nem is cselekszem...” – Adalékok Buday Istvánné Melczer Erzsébet életrajzához. Új Nézőpont, 9. (2022) 3–4. 35–44.

Külön szót kell ejtenünk a múzeum gondozásában megjelent kötetekről, amelyek egy új szintet jelentenek az intézmény életében. Az évkönyv megjelentetése elvárható és jogszabályi kötelezettség egy közgyűjteménytől, mivel a feltárt tudományos eredmények közreadásra kötelező kívánalom.

A korábban már említett Magyar Génusz Program keretében a Bihari Múzeum négy kötet megjelentetését vállalta, amelyek közül az első 2023-ban látott napvilágot. A Bocsi Zsófia és Gulyás László Szabolcs által jegyzett „Berettyóújfalu településtörténete a középkorban” című kötet egy új sorozat (Fejezetek Berettyóújfalu történetéből) első elemeként került ki a nyomdából. A folytatásnak szánt kötetek már készülnek, új megvilágításba helyezve városunk múltját és némileg a jelenét is.

Bocsi Zsófia – Gulyás László Szabolcs: Berettyóújfalu településtörténete a középkorban. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2023. (Fejezetek Berettyóújfalu történetéből 1.)

A Bihari Múzeum Évkönyve XXVIII. Szerk. Török Péter. Berettyóújfalu, 2023.

Összegzés

A Bihari Múzeum, mint területi múzeum az egykori Bihar vármegye területéhez tartozó településekre kiterjedő gyűjtőterülettel rendelkezik. A gyűjtőterület és a gyűjtőkör hatalmas felelősséget ró az intézményre, amelynek igyekszik a legjobb tudása szerint megfelelni. Ehhez elengedhetetlen a megfelelő létszámú és kellő szakismerettel rendelkező munkatársi csapat, amellyel jelenleg még rendelkezik a múzeum. Aki kapcsolatba lépett velünk, az – reményeink szerint – megtapasztalhatta, hogy egy felkészült, segítőkész, nyitott társaság dolgozik a falakon belül, akik minden erejükkel azon vannak, hogy vállalt (és nem vállalt) feladataikat teljesítsék. Nem történt ez máshogy 2023-ban sem, a szisztematikusan felépített munkafolyamatokat – a nagyon komoly hátráltató tényezők ellenére – sikerrel elvégeztük, talán még többet is, mint amit előre elterveztünk. Nehéz megjósolni, hogy milyen lesz a folytatás, mivel az egész közgyűjteményi szféra mozog, recseg-ropog a változások terhe alatt, ami nem biztos, hogy jót hoz ennek a területnek. Mondhatjuk, hogy a remény hal meg utoljára, de a kilátástalanság felé sodródó tudományos-kulturális közeg végső veszélybe kerülhet, ha nem becsüli meg az ország jobban ezeket az eredményeket és a méltatlanul háttérbe szorított, a munkáját csendesen végző muzeológust, könyvtárost, levéltárost teljes mértékben ellehetetlenítik.

Mindentől függetlenül a Bihari Múzeum 2023-ban minden olyan feladatot elvégzett, amelyet rászabtak, vagy önként vállalta, és mondhatjuk, hogy mindenki legnagyobb meglepődésére magas színvonalon, kiváló szakmai tudással abszolválta azokat a kérdéseket, amelyek az elmúlt esztendőben vártak rá.

Heights and depths

A few thoughts on the possibilities and performance of the Bihari Museum in 2023

As a regional institution, the collection area of the Bihari Museum covers the settlements of former Bihar County. The size and scope of the collection area place much responsibility on the institution, which does its best to comply with. To make this happen, the museum needs to have the right number of staff with the appropriate skills, but this is not the case at present. Anyone who has been in contact with us before probably noticed that we have a well-prepared, helpful, open-minded team working within the museum walls who try their utmost to fulfil their commitments and beyond. We did so in 2023: despite serious obstacles, we have successfully completed the systematically structured workflows, perhaps even more than we had planned. It's not easy to predict what will happen next, as the whole public collections sector is struggling under the weight of change, which may not be to our advantage.

BIHARI MÚZEUM

BERETTYÓÚJFALU